

November 1992, 11e jaargang Nummer 107/108

Mededelingen Opbouwwerk

De Samenlevingstuin

Bewonersparticipatie
en groenbeheer

bevat:

Conferentieverslag:

Meedoen

met het groen

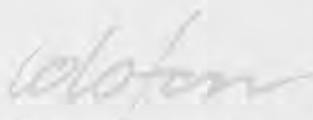

thema

- 3: Meedoen met het groen, *Jan te Velde (Ecosol)*
 - 4: Schoner wonen. Opbouwwerk en milieu: een tussenbericht, *Eric Canjels (Expertisecentrum Samenlevingsopbouw)*
 - 8: Kennismaking in het groen, *J. Berends (Rijks Planologische Dienst)*
 - 10: Bewonersparticipatie in beheer, *Guus Haest (Werkgroep '2Duzend)*
 - 16: Van milieu-educatie naar milieu-participatie, *Jan te Velde (Ecosol)*
 - 18: Tegenstellingsmeetlatten, *Maarten Box (Groenaktief)*
 - 19: Milieugericht opbouwwerk, *Moniek Mol en Aart Dekker (Lamigo)*
 - 21: Milieuparticipatie op buurtniveau en opbouwwerk, *Laura Koeter-Kemmerling (Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland)*
 - 22: Milieurechtshulp
 - 23: Natuur in de compacte stad, *Ir. J. Prins-Campert (Platform voor Stedelijke Ecologie)*
 - 25: Communicatie en ruimtegebruik, *Ir. A. Augustijn (Platform voor Stedelijke Ecologie)*
 - 26: Schoon Votulast en de relatie met de milieuproblematiek, *Klarissa Nienhuys*
- Na pagina 26 is een folder van Lamigo ingevoegd, die zestien pagina's beslaat. Deze kent een eigen colofon en inhoudsopgave.
- 30: Milieu en opbouwwerk in Haarlem, *Nico de Boer*
 - 39: Het Drents Driespan, *Eric Canjels (Expertisecentrum Samenlevingsopbouw)*
 - 40: De Gezonde Flevosteden-prijs 1991
 - 41: Natuurbeheer van onderop; Den Helder, *Ben Schrieken (St. Werkgroep Vrijwillig Landschapsbeheer)*
 - 42: LeRoy-gebieden in Lewenborg

- 44: Twee projecten in Schalkwijk (Haarlem), *Marijke Janssens (Opbouwwerkster te Haarlem)*
- 46: Literatuurlijst
- 47: Wegwijs in milieuland - adressen
- 48: Gegoochel met cijfers (LSV-WAO)
- 52: Mededeling

MO is een mededelingenblad van, voor en over de lokale opbouwwerk-praktijk. Het verschijnt tenminste tien maal per jaar; zes gewone en vier themanummers.

Samenstelling en redactie:
Fenny Gerrits (eindredactie),
Greet Hettinga, Wil van de Leur en
Kees Stuuroop.
Gastredacteurs:
Frank Wempe en Eric Canjels.
Administratieve ondersteuning:
Sonja Swarts, Patty Schellekens en
John Struiken.

Illustratie omslag: Wijk natuurtuin
Europawijk, Haarlem: 't Groene Hart
(foto: Ecosol).

Omslag en druk: Stimio bv, Meteren.

De jaarabonnementsprijs bedraagt
f 62,50 voor het eerste en f 57,50
voor het tweede en verdere abonne-
menten. Losse nummers kosten
f 8,50 en themanummers f 12,50.
MO-specials kosten f 14,50.
(Prijzen exclusief portokosten.)
Opzegging van abonnementen dient
schriftelijk vóór 1 december te
geschieden.
ISSN: 0168-06SX.

Redactie en administratie:
Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag.
Telefoon: 070-3804431.
Fax: 070-3809973.

Na twee jaar besteedt MO weer eens (grondig) aandacht aan het milieu. In samenwerking met het Expertisecentrum Samenlevingsopbouw, Ecosol, Lamigo, het Platform voor Stedelijke Ecologie presenteert MO hier het conferentie verslag van de op 17 september jl. gehouden studiedag getiteld: "Meedoen met het groen."

Ook het project Lamigo (Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk) presenteert zich in dit themanummer met een eigen (uitneembare) folder in het 'hart' van de brochure.

Verder bevat dit nummer nog een uitgebreid verslag van een onderzoek naar de bijdrage van het opbouwwerk aan de totstandkoming van de ecologisch verantwoorde wijk Romolenpolder te Haarlem. Het onderzoek werd in opdracht van het Expertisecentrum Samenlevingsopbouw door Christine Noot uitgevoerd. In een later stadium is het door Nico de Boer, in opdracht van het NIMO, aangevuld en deze nam de eindrapportage voor zijn rekening. Het resultaat leest u dus in deze MO. De bijdragen komen uit verschillende 'hoeken' en zijn als zodanig geoomerkt.

Verder willen wij in deze editie even de aandacht vestigen op de recente ontwikkelingen omtrent de WAO. In het kader van de parlementaire enquête is het geen overbodige luxe enigzins op de hoogte te zijn van de nieuwste ontwikkelingen en de door de WAO-platforms aangedragen discussiepunten. MO eindigt (tenslotte) met een oproep van het Panel Jaarverslagen. De redactie

Meedoen met het groen

door dr. Jan te Velde, EcoSol

Meedoen met het Groen was de titel van een studiedag over bewonersparticipatie in het groen op 17 september jl. in Den Dolder. De studiedag werd georganiseerd door Sociaal Ecologisch Adviesbureau EcoSol en het Nederlands Platform voor Stedelijke Ecologie (hierna aangeduid als 'Platform'). De studiedag was een logisch vervolg op een andere studiedag, *Het Groen in de Sociale Vernieuwing*, die EcoSol twee jaar hiervoor organiseerde. Deze studiedag vond plaats in een periode, waarin het pas opgerichte Platform zich begon te presenteren op het terrein van de stadsecologie. Kenmerkend voor beide ontwikkelingen (sociale vernieuwing en stadsecologie) was een streven naar het doorbreken van vakdisciplines. Het Platform, de naam zegt het al, wilde een platform zijn voor vakmensen die zich met het stedelijke milieu bezig houden, zoals: architecten, medewerkers van diensten groenvoorzieningen, planologen, civiele ingenieurs. Dit met de overtuiging, dat een verrijking van het stedelijke ecologische milieu alleen te realiseren is door intensieve samenwerking van genoemde disciplines. Daarnaast zou de stadsecologie (de stad benaderen als een ecosysteem) ook als nieuwe wetenschappelijke discipline ontwikkeld moeten worden.

Een samenvatting van deze benadering is te vinden in het z.g. **ABC-model**. Volgens het ABC-model vormen de abiotische factoren (bodem, lucht, water, stromen van energie en stoffen) het ecologische veld, waarbinnen biotische processen (de werking van levende organismen) mogelijk zijn. Daarbinnen kunnen weer de culturele processen (cultureel, sociaal, economisch, technisch) tot uitdrukking komen. De doelstellingen die het Platform aan het ABC-model heeft verbonden zijn respectievelijk de "verantwoordelijke stad" (b.v. verantwoord omgaan met afvalstromen), de "levende stad" (verrijking van het biologisch milieu),

en de "participerende stad" (bewonersparticipatie). In de praktijk van de stadsecologie heeft tot nu toe de technische benadering (architecten, planologen, groenmensen) de meeste aandacht opgeëist. Daarnaast wordt echter algemeen erkend, dat stadsecologische doelstellingen niet te bereiken zijn zonder betrokkenheid van bewoners. In de doelstellingen, gekoppeld aan het ABC-model, komt de C echter wat achteraan (net als in het rijtje ABC). EcoSol was al langer betrokken bij projecten juist op dit terrein, met als doel: een brug te slaan tussen de **welzijns wereld** en de **milieuwereld**. Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken, dat EcoSol en het Platform zich op dit terrein goed konden vinden. Ook al heeft bewonersparticipatie binnen een integrale benadering zoals de stadsecologie nog maar een korte geschiedenis, dat neemt niet weg dat er in Nederland al veel geëxperimenteerd is met het betrekken van bewoners bij de eigen woonomgeving. Dat varieert van inspraak-bijeenkomsten, activiteiten op het gebied van milieu- en natuur-educatie, gemeentelijke voorlichting, kinderboerderijwerk, het laten beheren van stukjes openbaar groen, bewoners betrekken bij onderhouds- en beheerswerkzaamheden, bewoners begeleiden bij de aanleg van geveltuintjes, tot het opzetten van een wijktuin, e.a. projecten. Kenmerkend voor veel van deze activiteiten is het incidentele karakter ervan en daarmee samenhangend, de korte levensduur. Dat heeft bewonersparticipatie in veel gemeenten een slechte naam bezorgd. En dat is jammer, omdat het niet ontbrak aan goede wil, maar wel aan: inzicht, organisatie en vaardigheden om continuïteit in dergelijke projecten te realiseren. Belangrijk is om te vermelden, dat er wel degelijk succesvolle projecten zijn, maar zeer in de minderheid vergeleken bij de vele die "mislukt" (tijdelijke projecten hebben zo hun

eigen waarde) zijn. Doelstelling van EcoSol en het Platform is om bewonersparticipatie en de professionaliteit die hiervoor nodig is te bevorderen. Het organiseren van studiedagen zoals *Meedoen met het Groen* is daar een schakel in. EcoSol is verder doende met onderzoek, methodiekontwikkeling en ontwikkeling van bijscholing op dit terrein (met, afhankelijk van de doelgroep, een groen of sociaalagogisch accent). Bij het Platform is een Werkgroep Bewonersparticipatie opgericht, waar belangstellenden die aan dit gebied een bijdrage willen en kunnen leveren welkom zijn.

Het is verheugend, dat de belangstelling voor "milieu-participatie" (de term is van WVC) groeit. Dat uit zich mede in een meer professionele benadering, zoals die ook op de studiedag tot uiting kwam. De overheid wil meer de dialoog aangaan (zie bijdrage Rijksplanologische Dienst), vanuit de Werkgroep '2 Duizend kwam een sterk pleidooi om de vrijblijvendheid rond bewonersparticipatie te doorbreken, terwijl uit de werkgroepen voorbeelden kwamen (Groningen, overheid sluit contracten met bewonersgroepen) die kenmerkend zijn voor de ontwikkeling die op dit terrein plaats vindt.

Milieu-participatie gaat niet alleen over milieu, maar vooral over mensen. Betrokkenheid bij de eigen woonomgeving raakt aan de hele sociale structuur van een wijk. Deze betrokkenheid is een voorwaarde voor milieu-participatie. Opbouw-werkers zijn specialisten in het bevorderen van betrokkenheid. In de hele ontwikkeling van milieu-participatie zullen opbouw-werkers dan ook hun vanzelfsprekende plek moeten innemen. Ze zullen hiervoor echter wel de "milieu-taal" moeten leren, net zoals de milieu-mensen de "welzijns-taal" moeten leren. Dat het hierbij om meer dan een verbale aangelegenheid gaat, zal de ware opbouw-werker duidelijk zijn.

Schoner wonen

Opbouwwerk en milieu: een tussenbericht

door Eric Canjels, Expertisecentrum Samenlevingsopbouw

Het vorige - en eerste - themanummer van Mededelingen Opbouwwerk over milieuprojecten verscheen nu ruim twee jaar geleden, in juni 1990. Als we terugkijken naar wat er toen blijkbaar speelde, valt vooral op dat al een breed spectrum werd bestreken. De redactie besteedde alleen niet zo erg veel aandacht aan het groen in de woonomgeving. Dat wordt in dit nummer ruimschoots goedge maakt.

Inmiddels, twee jaar later, spelen de thema's die toen aan de orde waren nog steeds: bodemverontreiniging, ecologisch bouwen en renoveren, milieu en gezondheid, milieu als onderdeel van sociale vernieuwing, de relatie met de milieubeweging en het gemeentelijk milieubeleid, enzovoorts. Het verschil met toen is dat nu het aantal initiatieven en projecten, dat op de een of andere manier met milieuvraagstukken te maken heeft, bijna niet meer te tellen is. Tijd voor een overzicht dus.

Dat overzicht schets ik aan de hand van vier vragen:

- Wat is de aanleiding om zich met dit thema bezig te houden? Wat zijn de globale doelstellingen van de projecten?
- Wat zijn de concrete onderwerpen waar men zich mee bezighoudt? Hoe worden de globale doelstellingen uitgewerkt?
- Hoe krijgt de betrokkenheid van bewoners gestalte? En dan niet alleen van de eerste enthousiaste initiatiefnemers, maar ook van anderen en niet te vergeten van zogenaamd moeilijk bereikbare groepen.
- Hoe verloopt de samenwerking met andere partijen, zoals de gemeente, de wijkagent, de vuilophaaldienst, de middenstand, de milieubeweging, de milieu-educatoren, de GGD en de woningcorporatie?

Doelstellingen

In de praktijk vallen er tenminste vier verschillende types doelstellingen te onderscheiden waarmee milieuprojecten van start gaan. Overigens zullen niet al deze projecten zich als milieuproject afficheren, maar juist vanwege die andere doelstelling als gezondheidsproject of kleinschaligheidsinitiatief. Omdat er inhoudelijk een grote overeenkomst is, vatten

wij hier ook deze projecten als milieuprojecten op.

Een **eerste doelstelling** van bepaalde milieuprojecten is - uiteraard - een beter milieu. Het terugdringen van de milieubelasting die het gevolg is van de activiteiten in, en de inrichting van de woonomgeving staat in dit geval centraal. Het gaat dan met name om minder energie- en materiaalgebruik en om het voorkomen van de lozing van schadelijke stoffen. Deze doelstellingen kunnen bereikt worden door rechtstreekse gedragsbeïnvloeding, maar minstens zo interessant is het zo inrichten van de omgeving dat milieuvriendelijk handelen gemakkelijker en aantrekkelijker gemaakt wordt.

Een **tweede doelstelling** is een betere leefbaarheid van de wijk. Het fysieke leefmilieu heeft grote invloed op de leefbaarheid van de woonomgeving. Aan de ene kant kunnen vuil, stank en lawaai de leefbaarheid sterk verminderen; aan de andere kant zorgen goed ingericht en onderhouden groen- en speelvoorzieningen voor een prettig leefklimaat. Of dit milieuproblemen in de eigenlijke zin van het woord zijn, is een vraag die meestal aan de hand van het 'hondepoep'-voorbeeld aan de orde wordt gesteld. Deze vraag is op zich niet erg belangwekkend. Wel interessant is dat vanuit deze milieuproblemen 'dicht-bij-huis'

vaak ook milieuproblemen op een grotere schaal onder de aandacht komen. Vandaar dat deze projecten hier zeker genoemd moeten worden.

Gezondheid. Een slechte woonomgeving bedreigt de gezondheid. Dit blijkt het duidelijkst als er in de omgeving aanwijsbare bronnen zijn van gezondheidsbedreigende stoffen, zoals gif in de grond of industriële activiteiten. Maar ook slechte huisvesting, geluid- en stankoverlast e.d. kunnen een gevaar voor de gezondheid betekenen. Vanuit dit inzicht is er bij gezondheidsinstellingen een groeiende belangstelling voor milieuprojecten.

Een heel ander type projecten is dat, dat het **groen** in de wijk wil verbeteren. Verbeteren betekent dan meer en natuurlijker groen, maar ook een grotere betrokkenheid van bewoners. Initiatieven hiertoe komen zowel van bewoners zelf als van de professionele groenbeheerders. Meer en beter groen verbetert uiteraard de leefbaarheid. Daarnaast kan belangrijk zijn dat de afstand tussen mens en natuur iets kleiner wordt. Als het bestaan van die kloof als een belangrijke oorzaak van de milieuproblemen gezien wordt, is dit ook voor het milieu in zijn geheel van belang.

Tenslotte zijn er projecten die met een **andere (hoofd)doelstelling** zijn gestart, maar waarin een koppeling met natuur of milieu is gelegd. Dat kan b.v. een economische doelstelling, meer werkgelegenheid zijn of een therapeutische, het uit hun isolement halen en bezig laten zijn van mensen. Kringloopprojecten en wijknatuurtuinen worden bijvoorbeeld vanuit dit soort doelstellingen opgezet.

Thema's

Aan welke thema's wordt in deze projecten gewerkt? Hoe worden de algemene doelstellingen in de praktijk vormgegeven? Deze vragen zouden voor de verschillende types

"Het zal je buurman maar wezen". Daar zullen we samen dus iets aan moeten doen.

projecten die ik onderscheiden heb, afzonderlijk beantwoord kunnen worden. In de praktijk blijkt echter vaak dat van het een het ander komt en dat de categorieën elkaar overlappen. Daarom geef ik hier een totaaloverzicht, dat overigens niet volledig kan zijn en bovendien heel beknopt wordt weergegeven:

- *Ecologisch bouwen en renoveren:* gebruik van milieuvriendelijke materialen, hergebruik van bouwafval, beperking van toekomstig energie- en watergebruik in de woning.
- *Verkeer en vervoer:* terugdringen van het autogebruik, stimuleren van de fiets, beperken van de parkeeroverlast, verbeteren van de bereikbaarheid per openbaar vervoer, bevorderen van de verkeersveiligheid.
- *Afval:* preventie van afval, stimuleren van reparatie en hergebruik, gescheiden inzamelen van te recyclen en schadelijke afvalstoffen.
- *Stank:* terugdringen van stank voortkomende uit verkeer, industrie, zwerfvuil, stilstaand water, afvalcontainers, riolen, etc.
- *Vervuiling van de woonomgeving:* tegengaan van zwerfvuil, honde-

poep, graffiti, fietswrakken, herstellen van kapot straatmeubilair.

- *Groenbeheer:* meer ruimte voor groen, geen gebruik van gif bij onkruidbestrijding, natuurlijke groenbeheer (gebaseerd op ecologische principes), wijknatuurtuinen, stadstuinieren.
- *Bedrijfsinterne milieuzorg:* beperken van milieubelasting door welzijnswerkinstellingen, (semi-)overheidsinstellingen, middenstand. Bijvoorbeeld: kringlooppapier, energiebesparing, geen wegwerpbeertjes meer.
- *Milieuvriendelijk huishouden:* gebruik van milieuvriendelijke schoonmaakmiddelen, voeding, doe-het-zelf-artikelen.
- *Lawaai:* tegengaan van geluidsoverlast van verkeer, industrie, burelen, vliegvelden.
- *Energie:* zorgen voor goede isolatie, stimuleren van energiezuinig gedrag, zuinige apparaten, alternatieve energiebronnen.
- *Bodemverontreiniging:* verwijderen of isoleren van gifgrond, informatie over gezondheidsrisico's, vergoeding voor geleden schade.

Aan al deze doelen kan op wijkniveau gewerkt worden. Sterker nog: dat is de laatste jaren ook gebeurd.

En zoals gezegd: volledig is deze opsomming zeker niet.

Participatie en activering

Het aansnijden van het onderwerp *opbouwwerk en het milieu in de wijk* roept stevast een aantal tegenwerkingen op. Een eerste heb ik al genoemd: hondepoep is geen milieuprobleem. Een tweede is: milieuvervuiling speelt zich af achter de muren van fabrieken en achter de voordeur. Op wijkniveau valt daar weinig of niets aan te doen. En de derde: het werken aan milieu gaat tegen de belangen van bewoners in of draagt daar in ieder geval niets aan bij. Milieu-activisten trekken uit dit laatste de conclusie dat ze van de meeste opbouwwerkers weinig te verwachten hebben; opbouwwerkers concluderen hieruit dat milieu buiten hun takenpakket valt.

Het meest overtuigende antwoord is de praktijk. Daaruit blijkt dat het werken aan milieukwesties vaak goed aansluit op het werken aan een verbetering van de woonomgeving. Uiteraard moet daarbij wel een evenwicht bestaan tussen het oplossen van als acuut ervaren knelpunten en het aanpakken van grotere problemen. Wie de vervuiling van de woonomgeving voor lief neemt, wordt niet enthousiast over gescheiden afvalinzameling. Aan de andere kant valt er ook iets te zeggen voor de stelling dat wie zich druk maakt om het lokale leefmilieu op korte termijn tevens belang moet stellen in het mondiale leefmilieu op lange termijn. Alleen het eigen straatje schoonvegen en zich verder niet bekommeren om wat er met de troep gebeurt, is een opstelling die moeilijk te verdedigen is.

Wat betreft de effectiviteit van de maatregelen op wijkniveau: met het bovenstaande lijstje van actiepunten is voldoende aangetoond dat er heel wat te doen valt. Natuurlijk kunnen 'de' milieuproblemen niet op dit niveau opgelost worden. Maar er kan wel een niet te verwaarlozen

bijdrage geleverd worden. En wat misschien nog belangrijker is: actie in de eigen woonomgeving is een effectievere manier om het draagvlak voor een goed milieubeleid te krijgen dan tamelijk abstracte morele appels.

Waar het uiteindelijk op aan komt als het opbouwwerk milieuprojecten op wil zetten, is het draagvlak dat hiervoor bestaat bij bewoners en de bewonersorganisaties. Daarbij kan, net als bij andere thema's, een verschil bestaan tussen een groep die vooroploopt, het initiatief geno-

men heeft en enthousiast aan het werk gaat, en de rest van de bewoners. Een draagvlak moet ook verdiend worden.

Tot slot van deze paragraaf enkele opmerkingen over de methoden van milieugericht opbouwwerk, met name waar het gaat om de betrokkenheid van bewoners.

De agogische principes die elders gelden, gelden hier uiteraard ook. Dus: beginnen met concrete punten en pas later een integrale analyse proberen te maken, resultaten zichtbaar maken, een positieve

benadering kiezen in plaats van alleen op problemen wijzen, etcetera. Wat dit betreft is milieugericht opbouwwerk niet anders dan ander opbouwwerk.

Een neiging die bij dit type opbouwwerk zou kunnen ontstaan, is een moralistische benadering te kiezen. Opbouwwerk wordt dan volksoopvoeding of gedragsbeïnvloeding. Dat is noch de eerste taak, noch de sterke kant van het vak. Het gaat er veel meer om de voorzieningen te scheppen die milieuvriendelijk handelen mogelijk en/of gemakkelijker maken. Dus: eerder zorgen voor een goed inzamelingsstelsel voor gescheiden afval dan het propageren van het gebruik van de glasbak. Of: eerder zorgen voor goede stallingsmogelijkheden voor de fiets dan mensen uit de auto praten. Dit neemt niet weg dat als het eerste gebeurd is, het tweede soms nodig en nuttig kan zijn.

Een ander aspect dat bij het thema 'milieu' aparte aandacht verdient, is het verband tussen actie in de wijk en educatieve activiteiten. De deskundigheid die bij bewoners en opbouwwerk aanwezig is op milieugebied, is zeker op technisch gebied meestal niet voldoende. Bovendien is niet altijd meteen duidelijk waarom bepaalde maatregelen of handelwijzen vanuit milieu-oogpunt wel of juist niet gewenst zijn. Het is daarom belangrijk om aan kennisverwerving door en voorlichting aan bewoners extra aandacht te besteden. Het heeft overigens betrekkelijk weinig zin om dit los van concrete activiteiten te doen; in dat geval worden hooguit degenen bereikt die toch al geïnteresseerd en overtuigd zijn.

Tenslotte nog een methodisch principe waarin milieugericht opbouwwerk niet afwijkt: er moet rekening gehouden worden met het bestaan van verschillende groepen bewoners die niet allemaal op dezelfde manier mee willen doen aan milieu-activiteiten. De tweeverdienende dertiger met jonge kinderen heeft mogelijk te weinig tijd om

De speeltuin in de toekomst? (tekening: Adriaan Soeterbroek)

intensief in de wijk bezig te zijn, terwijl bij migranten het thema 'milieu' misschien helemaal niet leeft. Dit soort gegevens moet goed in kaart worden gebracht, en in de opzet van activiteiten moet er terdege rekening mee worden gehouden. Methoden als de sociale netwerkbenadering en de geïntegreerde doelgroepenmethode kunnen hierbij behulpzaam zijn, al moet het pure voorlichtingskarakter ervan niet worden overgenomen.

Partijen

Wijkgericht milieubeleid is een zaak van veel partijen en dus van meestal moeizame afstemming en samenwerking. Ik noem hieronder in het kort de betrokken instanties en de wijze waarop zij in het algemeen tegen dit thema aankijken. Het zal duidelijk zijn dat hierin van plaats tot plaats grote verschillen kunnen bestaan.

De Gemeente. De gemeente is op tal van punten betrokken bij het milieu in de woonomgeving. Ze houdt de straat schoon, haalt het afval op (of laat dat doen; in ieder geval vanaf 1994 het groente-fruit-tuin-afval apart), bepaalt de verkeerssituatie, legt groenvoorzieningen aan en onderhoudt die, stelt vast waar wat gebouwd kan worden, geeft hinderwetvergunningen af, saneert verontreinigde bodem, etc. Dit alles kan ze zelf doen, ondersteund door voorlichting aan het publiek, of ze kan proberen de participatie van bewoners te bevorderen.

Op dit moment hebben veel gemeenten de handen vol aan de uitvoering van het **Kaderplan van aanpak NMP voor gemeenten**, een overeenkomst tussen VROM en de VNG over de rol van de gemeente in het milieubeleid. Daarn gaat het vooral over vergunningverlening en handhaving (controle dus). Aan voorlichting en educatie worden enkele pagina's gewijd; aan het inspelen op initiatieven van bewoners, of het betrekken van bewoners

bij de vormgeving van het beleid wordt geheel voorbijgegaan. In de praktijk zijn er wel gemeenten die dit aspect in hun beleid opnemen en in het algemeen groeit het inzicht dat een draagvlak voor verbetering van het milieu niet ontstaat door het afkondigen van maatregelen van bovenaf. Maar voorlopig moet in de meeste plaatsen dit inzicht nog uitwerken in het beleid.

De Milieubeweging. De samenwerking tussen milieubeweging, bewonersorganisaties en opbouwwerk komt moeizaam van de grond. Een belangrijke oorzaak hiervan, de (schijnbaar) uiteenlopende doelstellingen, is hierboven al geconstateerd. Daarnaast is ook de sociale samenstelling van de meeste milieugroepen zo dat men moeilijk aansluiting krijgt in wijken waar het opbouwwerk actief is. Tekenend is dat in kleinere gemeenten, waar het opbouwwerk op stedelijk niveau werkt, de samenwerking vaak beter van de grond komt. Blijkbaar is daar de afstand kleiner.

Overigens groeit ook binnen de milieubeweging de belangstelling voor wijkgerichte activiteiten. Een andere, meer met het milieu rekening houdende levensstijl kan niet van bovenaf worden opgelegd.

Natuur- en milieu-educatie (NME).

Instellingen voor natuur- en milieu-educatie kunnen met name ingeschakeld worden bij scholings- en voorlichtingsprojecten die in het kader van wijkgerichte milieuvorming worden ondernomen. In de praktijk blijkt echter dat dit alleen aanslaat als educatieve activiteiten aansluiten bij concrete actiemogelijkheden. Algemene theoretische cursussen bereiken slechts een beperkt publiek, dat al geïnteresseerd is.

Woningcorporaties. Bij het bouwen en renoveren is de woningcorporatie (althans in de sociale sector) uiteraard een van de belangrijkste betrokken partijen. Maar ook ten aanzien van andere milieu-items kan een woningcorporatie een goede

partner zijn. De aandacht voor milieu-aspecten van bouwen en beheren wordt duidelijk groter. De koepels van de woningcorporaties, de Nationale Woning Raad (NWR) en NCIV, zijn op dit gebied actief. **Overige betrokkenen.** Andere betrokkenen zijn b.v. de politie (m.n. wijkagenten), scholen, bedrijven, GGD-en en welzijnsvoorzieningen. Het voert te ver deze hier allemaal onder de loep te nemen. Duidelijk is wel dat het thema 'milieu' veel raakvlakken met andere thema's heeft en zich dus voor samenwerking leent.

Tot slot

Zoals uit het bovenstaande blijkt, wordt er verspreid over het land hard gewerkt aan de ontwikkeling van wijkgerichte milieuvorming en milieugericht opbouwwerk. Ik heb hier slechts een beknopt overzicht kunnen geven van de thema's, de methoden en de partijen. Begin volgend jaar zal een brochure verschijnen waarin deze zaken verder zijn uitgewerkt.

Kennismaking in het groen

door J. Berends, Rijks Planologische Dienst

Vandaag zijn we hier bij elkaar om met elkaar ideeën en ervaringen uit te wisselen over het meedoen, het participeren in het groen. Doel is mijns inziens om energie te genereren, inspiratie te doen ontstaan welke ons werk in de toekomst, volgende maand, deze week, misschien zelfs al morgen verrijkt. Op een dag als deze is naast het kennis opdoen ook kennismaking een belangrijk gebeuren. Aangezien ik zelf juist veel waarde hecht aan het kennismakings-aspect van studiedagen, een geboden kans om ideeën uit te wisselen, en om je zelf open te stellen voor nieuwe ideeën zou ik dit punt dieper tot ons door willen laten doordringen door te beginnen met iets dat ik in Amerika leerde, ook al mag het onwennig en vreemd aandoen: Ik zou u willen uitnodigen om even te gaan staan en vervolgens uw buurman of -vrouw voorzover u dat nog niet had gedaan, te groeten. Opstaan, handen schudden, of knikken naar uw burens. En nu als we weer gaan zitten zit een ieder minder 'gesloten' in zijn stoel, beter geëquipeerd om kennis op te doen en kennis te maken met vakgenoten.

Wat ik in deze bijeenkomst met jullie wil delen zijn een aantal constatering die ik vanuit mijn werkplek op de RPD zou willen doen. Ik denk dat de waarde ervan ligt op het vlak van een brede 'tour de horizon' gezien vanuit het grootschalige venster dat ik op mijn werkplek tref. Als ik de horizon afloop zie ik twee veranderingsprocessen die onze leefomgeving beïnvloeden:

1. Toenemende maatschappelijke pluriformiteit en daaraan gepaard gaande differentiatie van leefwijzen.
2. Een overheidsbemoediging die te fors is, te log en te inefficiënt. De overheid is op zoek naar een nieuwe stijl van opereren; deregulering, decentralisatie en afslanking, een van mijn hoofdboodschappen is dat je je daar op moet instellen, mee moet helpen vorm te geven aan die veranderingen die zich aan het ontfouten zijn.

Als omgeving verandert heeft dat consequenties voor je eigen rol en positie daarin. In een maatschappij die steeds pluriformer wordt, waarin waarden en normen zowel aan het verweken als aan het opbloeien zijn, waarbij de besteedbare collectieve financiële middelen slinken, zullen overheid, maar ook politieke partijen en uiteindelijk ook ieder van ons, in ons dagelijks werk het zich niet

kunnen veroorloven om teveel in onszelf gekeerd te zijn of te blijven. De veranderende omgeving vereist een overheid en politiek die maatschappij-visies en toekomstbeelden ontwikkelen in dialoog met veelal mondige, goed geïnformeerde burgers, zoals bedrijfsleven en andere initiatiefnemers.

Daarbij gaat het om de volgende gewenste verschuivingen:

- prikkelen/helpten sturen in plaats van regelen/beheersen;
- opereren op basis van gezag, in plaats van ontzag;
- een sterkere uitvoeringsgerichtheid, een grotere daadkracht.

Als ik als rijksambtenaar bij de Rijksplanologische Dienst kijk naar het laatste grote produkt van onze Dienst, de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening, dan zie ik dat daarin een nieuwe stijl van werken is ingeslagen. In een veel opener en tegelijkertijd veel meer strategisch planningsproces is aan het parlement een overheidsnota gepresenteerd dat meer was dan alleen een mooi boekje. Hoewel ook dat: een mooi boekje maken, als ambitie was geformuleerd.

Ik licht er even, ter illustratie van de meer open, op participatie gerichte aanpak, drie kenmerkende punten uit:

- Consultatieronden met verschillende doelgroepen tijdens het planningproces. Met andere woorden, van inspraak achteraf naar meer participatie vooraf.
- Het laten uitmonden van het beleid op nationaal niveau in een selectief aantal projecten. Dit heet Nadere Uitwerking, er zijn meerdere actoren bij betrokken dan alleen de Rijks-overheid.
- De introductie van beleid op lokaal niveau, maar dan niet op een dirigistische maar stimulerende manier. Dit beleid is uitvoeringsgericht gemaakt door het instellen van een secretariaat voor het aanmoedigen en honoreren van innoverende Voorbeeldplannen.

De Vierde nota vertegenwoordigt een antwoord op de noodzaak om als overheid in te spelen op de diversiteit en pluriformiteit van krachten en potenties in onze samenleving zowel in ruimtelijke als sociaal-economische en culturele zin.

Als tweede voorbeeld van 'anders werken' wil ik het project Stedelijke Milieudifferentiatie aanhalen. Daarbij zal ik in dit gezelschap het accent leggen op het berip 'differentiatie', om dat ik vermoed dat het denken in termen van differentiatie ook voor u interessant is. Althans, dat zie ik als mijn tweede boodschap.

De inhoudelijke kant van dit project behelst het voor ieder stadsmilieutype aangeven van de specifieke combinatie van stedelijke voorzieningen, openbare ruimte, vervoersaanbod en groen die passend is bij een goed kwaliteitsniveau. Om concreter te worden zal ik terugrijpen op categorieën uit de verkenning die de prille voorloper is geweest van dit project. Die verkenning was uitgeschreven in de vorm van een wandeling door een stad in het jaar 2010 met zijn oudere, getransformeerde wijken en jonge innovatieve, eind jaren '90 toegevoegde woon-werk recreatieve eco-wijken.

Omdat het er mij om gaat het begrip differentiatie te etaleren, zullen we een aantal milieus de revue laten passeren met de destijds aangegeven bijbehorende kreten:

- Centrummilieu: verblijfs- en ontmoetingscentrum, hoogwaardige voorzieningen en 'eco-smart buildings'.
- Kleurrijk stadsmilieu: instap- en springplank milieu, kleurrijk straatleven, ruimte voor informele economie.
- Singelmilieu: groene grootstedelijke ambiance, aanbod van groten woon-werkhuizen voor bovenmodale inkomensgroepen.

Die wijken uit de jaren '50 en '60 transformeerden zich tot respectievelijk:

- Tuinstadswijken: rustige, nette, introverte seniorenwijk, met gehandhaafde groene signatuur. Met teleshop en thuiszorg uitgerust.
- Euromixhoven: geen slaapwijken meer, maar stadswijken, door introductie van meer werkfuncties, de woningvoorraad is betaalbaar gehouden, er is meer gebruiksgroen: moestuinen, moerasvijvers en kindertuinen.

Als laatste milieutype wordt een nieuw type voorgesteld voor de stadsrandzone:

- Stadlandschapsmilieu: proeftuinen voor eco-urbane aanleg, gebiedsspecifieke integratie stad-landmilieu met wisselende dichtheden en sferen.

Dit is een milieutype waar groen geen aankleding is maar functies bekleed die te maken hebben met een schoner metabolisme van de stad (bv. waterzuivering, biologische compostering en voedselproductie).

Ik laat het bij deze milieutypen. Het gaat er om te laten zien dat we proberen de weg in te slaan van het denken in termen van een verscheidenheid van milieutypen met de intentie om te zoeken naar passende ontwikkelingsperspectieven. Beeldend gezegd: maatwerk in plaats van confectiekleding is wat we

nastrevenswaardig vinden. Daar het echter onmogelijk is om prognoses te maken over de verschillende toekomstige levensstijlen en de aard van de ruimtelijke milieus die daarbij horen, wordt het bieden van flexibiliteit binnen uitgezette hoofdlijnen van toenemend belang. Zo ontstaat het beeld van een overheid die de diepste investeringen pleegt, die de ruimtelijke organisatie van de collectieve voorzieningen waarborgt, waar binnen een vrijheid van invulling bestaat. Met diepte-investeringen doel ik op investeringen ten behoeve van de vervoers-infrastructuur, het waterregulatie-stelsel en de groenplanning. Binnen dit basisstramien is de concrete bouwmassa volgend en kan later ook anders worden ingevuld door mensen en instanties die blijven sleutelen aan een betere leefomgeving. In maatschappelijke termen vertaald: individuele vrijheid in combinatie met een duidelijke sociale inkadering. In deze dynamiek kan ook bewonersparticipatie een natuurlijke inbedding krijgen.

Sharing points

Ik wil nu gaan afsluiten met een paar aanreikingen, die ik u graag ter overweging voorleg:

- Wees je bewust van de potenties die het denken in termen van differentiatie in zich herbergt als je werkt aan *Meedoen in het groen*. In relatie tot de verschillende leefwijzen die momenteel al in onze maatschappij aanwezig zijn, liggen hier kansen om tot unieke projecten te komen die inspelen op specifieke potenties van mensen en plekken.
- Streef steeds bewust in de richting van participatie liever dan 'inspraak'. Werk met je groep vanuit de opvatting dat jullie met elkaar een brok 'human resource' vertegenwoordigen. Ook al lijkt het soms anders, het instinct tot creëren verdwijnt niet, het zoekt expressie. Juist het groen is in onze consumptieve maatschappij vaak nog de enige overgebleven kans tot expressie:

Kijk maar eens naar al die vensterbanken. Zie de mens als scheppend wezen. Realiseer je dat mensen zelf kiezen waar ze aan meedoen en bij wie of met wat zij zich in verbinding willen stellen.

- Als laatste punt: Wees er attent op dat de interesse voor 'het groen' veelal aan het uitgroeien is tot 'het milieu'. Met andere woorden, wees er attent op of de participatie zich echt alleen tot het groen wil beperken of dat de groep het toch wil laten uitgroeien tot andere milieubewuste activiteiten.

Dit waren mijn 'sharing points'. Ik wens u veel voldoening in uw werk.

Bewonersparticipatie in beheer

door Guus Haest, Werkgroep '2Duizend

In deze voordracht wil ik de betrokkenheid van bewoners bij het beheer van woningen en woonomgeving in buurten nader bezien. Het zal gaan om een vérgaande vorm van bewonersbetrokkenheid: die van zelfwerkzaamheid en zelfbeheer. Het verhaal is als volgt opgebouwd: om te beginnen zal in het kort een context, een begrippenkader met betrekking tot bewonersparticipatie bij beheer - wat ik in het vervolg steeds zelfwerkzaamheid of zelfbeheer zal noemen - worden geïntroduceerd.

Vervolgens zullen enkele aspecten van zelfwerkzaamheid in beheer de revue passeren: initiatief, doelen en drijfveren, deelnemers, organisatie, begeleiding, lasten en lusten. Het verhaal zal eindigen met enkele conclusies en suggesties. Verwijzingen naar diverse projecten uit Nederland, waarin sprake is van zelfwerkzaamheid, dienen om het betoog te ondersteunen en te illustreren. (Zie de Bijlage voor een korte beschrijving van enkele zelfbeheerprojecten).

Pogingen om ook mislukte zelfbeheerprojecten bij de analyse te betrekken, stuiten op het probleem dat daarover moeilijk gegevens en contactpersonen te vinden zijn. We putten ten aanzien van mislukkingen dan ook mede uit het collectieve geheugen van Werkgroep '2duizend. Het verhaal is evenzeer gebaseerd op legio andere praktijkervaringen met bewoners in het (buurt)beheer en op de eigen inzichten en opvattingen die daarover de afgelopen jaren zijn gevormd. U zult merken dat er nauwelijks ecologische beheerprojecten in het verhaal voorkomen. Er is op dat gebied nog weinig ervaring opgedaan. Het accent ligt er nog meer op de projectontwikkeling. Deze studiedag in dus mede bedoeld daarin verandering te brengen. We gaan er echter vanuit, dat elders opgedane ervaringen een algemenere betekenis en bruikbaarheid hebben en ook leerzaam zijn voor ecologische beheerprojecten.

Begrippen en context

Maar bezien we eerst enkele begrippen in hun context. Kent u de inspraak- en participatieladder nog, waarbij inspraak wordt beschreven als een proces dat bestaat uit drie stappen, die tevens een toene-

mende mate van participatie (= invloed) aangeven: **meeweten**, **meepraten**, **meebeslissen**. Het zijn begrippen over democratisering die dateren uit de jaren '60 en '70: de jaren waarin de ideologie van de spreiding van kennis, macht en inkomen hoogtij vierde. Vanaf die periode is er niet alleen een brede inspraakpraktijk ontstaan, maar ook het nodige aan reglementering in de vorm van wetgeving en inspraakverordeningen, en aan bewonersondersteuning.

Meedoen gaat een stap verder en behelst zelfwerkzaamheid in het beheer. Zelfbeheer staat voor participatie, voor het meedoen van bewoners in het beheer van woningen, woonomgeving en/of voorzieningen in hun buurt. Die trede zat nog niet op de participatieladder. Toch is de stap naar meedoen de laatste decennia hier en daar wel gezet, maar veel minder vaak. Wanneer de inspraak achter de rug is zakt de participatie meestal in. Het beheer blijft voor de professionals. Slechts enthousiastelingen en mensen die heel duidelijk eigen ideeën hebben over het zelf- en vooral ook anders en beter- beheer, zijn tot meer zelfwerkzaamheid in het beheer gekomen. Er bestaat geen regelgeving op dit gebied. Meedoen is kennelijk een ander en

minder tot de verbeelding sprekend ideaal dan meepraten en meebeslissen. Zelfwerkzaamheid speelt zich af in een sfeer van vrijwiligheid en vrijblijvendheid. Dat geldt zowel voor bewoners als voor de professionele beheerders (bijvoorbeeld gemeentelijke diensten en woningbouwverenigingen). Bovendien kan zelfbeheer hoogstens partieel zijn. Er blijven namelijk altijd banden met professionele partijen, al is het alleen al omdat het te beheren goed geen eigendom van bewoners is of wordt. Deze uitgangssituatie, die gekenmerkt wordt door onderlinge afhankelijkheid en tegelijkertijd vrijwiligheid en vrijblijvendheid bij het aangaan van onderlinge beheerspraken, is een eerste belangrijke notie. Ik kom daar op terug. Participatie in beheer wint de laatste tijd echter aan belangstelling. Die groeiende interesse komt niet alleen voort uit democratische of andersoortige ideologische overtuigingen. In onze tijd spelen ook meer praktische overwegingen een rol: zonder een zekere zorg en betrokkenheid van burgers lukt het professionele beheerders steeds moeilijker om hun eigendommen goed te beheren. Daarnaast spelen bezuinigingsmotieven een rol, zeker bij gemeentelijke overheden. De pleidooien voor sociale vernieuwing en het leerstuk van de terugtrekkende overheid met het appél aan de zorgzame, verantwoordelijke en participerende burger, komen momenteel dan ook minstens zo vaak vanuit de (semi)overheid als van onderop, vanuit de burger.

Participatie wordt meer tot middel dan een doel en waarde op zich. Dat initiatieven op uitnodiging van de overheid aan bewoners om te participeren in het beheer ook aardig kunnen slagen, tonen de groenbeheerprojecten in Zwolle bijvoorbeeld aan. Ook intermediaire instanties als het welzijnswerk en adviesbureaus initiëren veelvuldig met succes.

De overheid begeeft zich echter in een paradoxale situatie door deze

ideologie van de terugtrekkende overheid en de verantwoordelijke burger te omarmen. Ze wil namelijk enerzijds een afwachtende en terughoudende houding aannemen, maar moet en kan anderzijds op z'n best gunstige voorwaarden scheppen om bewonersinitiatief een kans te geven. Dat is ingewikkeld, maar hoeft niet onmogelijk of verdacht te zijn, integendeel. Het werpt echter wel nadrukkelijker vragen op naar de doelen van, de belangen bij en de methoden van participatie. Over wiens doelen, wiens belangen en wiens methoden spreken we? Dat lijkt me een tweede notie die van belang is. Bij het beschouwen van ervaringen met zelfbeheerprojecten zullen we dan ook af en toe wisselen van gezichtspunt en oog proberen te hebben voor zowel de positie van bewoners als die van professionele beheerders.

Ervaringen met zelfbeheer

Er zijn inmiddels op tal van plaatsen in Nederland zelfbeheerprojecten van de grond gekomen. Bewoners onderhouden binnenterreinen, ontwerpen en beheren speeltuinen, beheren school- en volkstuintjes, exploiteren en beheren kinderboerderijen, beheren woningcomplexen. De werkzaamheden kunnen uiteensloppen van eenvoudig onderhouds- en schoonmaakwerk van binnenterrein of speeltuin tot vegaande vormen van zelfbeheer zoals het verzorgen van het klachten- en mutatieonderhoud, de woningtoewijzing en de huurinning. Ter illustratie wil ik twee concrete voorbeelden noemen:

Het beheer van de woonomgeving van de Menadostraat e.o. in Groningen:

Nadat vervuiling en verpaupering een tijdlang toesloegen, voeren 6 huurders van een woningcomplex in Groningen - de zogenaamde groenwerkers- nu tegen vergoeding van de huur het onderhoud van de

woonomgeving uit. Het zelfbeheer is een groot succes, zowel de bewoners als de groenwerkers, als de woningcorporatie zijn zeer tevreden over hoe de woonomgeving eruit ziet.

Het onderhoud van woningen in Woensel-West in Eindhoven:

In een wijk in Eindhoven voert een groep ongeveer 15 vrijwilligers zelf het beheer over het klachten- en mutatieonderhoud uit van bijna 900 woningen. Alhoewel de woningbouwvereniging dit idee eerst niet zag zitten, zijn zij nu erg tevreden over het project. De ervaringen zijn tot nu toe positief. Zo is het aantal mutaties gedaald, zijn de kwaliteit van de woningen, alsmede het imago van de wijk verbeterd en heeft het zelfbeheer een financiële besparing op het onderhoud opgeleverd.

Ik wil nu enkele aspecten van diverse zelfbeheerprojecten met u langslopen en met u bezien wat ervan te leren valt.

Initiatiefnemers

Allereerst kan de vraag worden gesteld of het uitmaakt wie het initiatief tot zelfwerkzaamheid neemt. Bewoners blijken meestal het initiatief te nemen vanuit een vorm van onvrede: met een slechte schoonmaker, met toenemende verwaarlozing en verpaupering, met een gemeentelijk bestemmings- of herinrichtingsplan, met de leegte en de stilte die intreedt nadat een intensief stadsvernieuingsproces is afgerond. Soms neemt een professionele beheerder het initiatief, zoals het genoemde voorbeeld in Zwolle, waar de gemeente doelbewust probeert bewoners meer bij het beheer van het openbaar groen te betrekken. Het is duidelijk dat bewonersinitiatieven duiden op betrokkenheid, motivatie, visie en lef van hun kant. Deze elementen vergroten de slaagkans van een project ongetwijfeld en zijn zelfs voorwaarden voor succes.

Bij initiatieven vanuit professionals is het van wezenlijk belang dat deze aanhaken bij interesses, mogelijkheden en belangen van bewoners en hun situatie. Zo bleken in Zwolle enkele projecten te mislukken doordat de gemeente te hard van stapel liep met de invoering, de benodigde tijdsinvestering bewoners wat tegenviel en er sprake was van een buitensporig hoog verhuyspercentage. Zo'n situatie vormt een weinig gunstige uitgangspositie voor zelfwerkzaamheid.

Doelen en drijfveren

Ik zou dan ook als centrale stelling willen poneren dat het erom gaat dat partijen elkaars doelen en motieven (h)erkennen, vertrouwen en respecteren. Wanneer de verschillende partijen er dan ook nog een duidelijk - min of meer gemeenschappelijk - belang bij hebben dat er een vorm van zelfwerkzaamheid tot stand komt, dan stijgen de kansen op succes aanzienlijk. Wanneer de professionele beheerder(s) geen enkel voordeel ziet in bewonerszelfwerkzaamheid is een weinig coöperatieve houding te verwachten. Hetzelfde geldt uiteraard voor bewoners. Die belangen kunnen voor de verschillende partijen duidelijk materieel zijn: minder kosten, meer kwaliteit. Maar ook immateriële drijfveren kunnen een rol spelen: het kan bewoners sociale contacten, interessante en zinvolle bezigheden en status opleveren. Beheerders en overheid kan het ideologische zelfbevrediging, status en een gewenst imago opleveren. Veel van deze belangen kunnen voor verschillende partijen goed samengaan. Essentieel voor het welslagen van het project zijn echter de inzet en kracht van bewoners zelf.

Deelnemers, organisatie en samenwerking

Het aantal deelnemers bij zelfbeheerprojecten kan sterk uiteensloppen. Soms gaat het om enkele mensen, soms om een aantal van 10 tot 15

mensen. Algemeen kenmerk is echter dat de projecten drijven op een kleine actieve kern. Daar omheen zit meestal een ruimere kring van bewoners die incidenteel best de handen uit de mouwen wil steken, maar geen trek heeft in vergaderen en andere vastere banden. Zo'n vaste kern is een harde voorwaarde voor de levensvatbaarheid van elk project. Daar behoort de nodige visie, ervaring en handigheid te zitten om met elkaar, met de buurt, met professionele beheerders en met het hele project om te gaan.

Soms is er weinig formeel geregeld. Meestal echter, wordt voor de verenigingsvorm als rechtspersoon gekozen en zijn bijbehorende bestuursfuncties gecreëerd.

Die formalisering van de organisatie is niet alleen voor het intern functioneren van belang, maar is ook nodig om afspraken met professionele beheerders te kunnen maken, om 'aken' met elkaar te kunnen doen. Zaken over: welke taken, op welke manier uit te voeren, onder welke voorwaarden, met welke middelen, tegen welke tegenprestaties, etcetera. Op enkele uitzonderingen na zijn partijen een overeenkomst met elkaar aangegaan of wordt tenminste geleund op gewoonte-recht.

Niet dat dergelijke afspraken met professionele beheerders eenvoudig en naar leders tevredenheid tot stand komen. Teveel en te vaak lijken professionals de kracht van een bewonersinitiatief te willen testen door maar zoveel mogelijk hindernissen, valkuilen en bezwaren op te werpen. Om een paar voorbeelden te noemen, en u herkent ze vast: ons personeel is gewend te werken en heeft geen tijd voor al dat gepraat met bewoners; of: we kunnen toch moeilijk personeel gaan ontslaan omdat bewoners taken gaan overnemen; of: onze organisatie is helemaal niet op zulke initiatieven ingesteld, we hebben daar geen budgetten voor en het staat trouwens ook niet in de begroting opgenomen; of, heel verzuurd:

moeten we eerst jarenlang bezuinigen, en dan zeggen ze dat we het niet goed doen en dat het heel anders moet; etcetera. Kern van dit alles is natuurlijk dat de meeste beheerders inderdaad totaal niet op initiatieven tot zelfwerkzaamheid zijn ingesteld en eerst een interne cultuur- en organisatieverandering nodig is om dergelijke initiatieven tot bloei te helpen brengen. Het is voor alle partijen zoeken en wennen geblazen. Dat kost inzet en tijd.

Continuïteit en representativiteit

De continuïteit van zelfbeheerprojecten is een klassiek thema. In haast alle projecten is de zorg voor continuïteit bij tijd en wijle een belangrijk punt. Meerdere projecten draaien op één of twee bewoners. Sommige projecten vinden een vroegtijdig einde met het vertrek van die mensen, maar vaak lukt de continuïteit toch net weer.

De zorg om continuïteit leeft niet alleen bij bewoners, maar evenzeer bij professionals. Begrijpelijk - maar helaas - onttaardt deze zorg bij hen vaker in een sceptische houding ten opzichte van zelfwerkzaamheid dan in een flexibele houding en een krachtige ondersteuning van dergelijke initiatieven. Zowel bewoners als professionals koesteren het ideaalbeeld van grootschalige bewonersdeelname en een project met eeuwigheidswaarde. Dat lijkt me niet alleen weinig realistisch, het is ook onnodig en zelfs onwerkbaar, al zijn hulpverleners natuurlijk altijd welkom. Maar stelt u zich eens voor dat een hele buurt zich daadwerkelijk met zelfbeheer zou inlaten..... het zou tot een volstrekt onhanteerbare situatie leiden! En waarom zouden zelfbeheerprojecten voor onbepaalde tijd moeten functioneren? Als het echt 'op' is kan de professionele beheerder het beheer toch weer naar zich toe halen. Laten we wel zijn: we mogen toch al heel blij zijn wanneer we in deze tijd van individualisering een kleine groep actieve bewoners op de been kunnen helpen en houden. Professionals zouden

zuiniger op deze mensen en initiatieven moeten zijn en de zorg voor continuïteit echt mede tot de hunne moeten maken.

Een verwant thema is de representativiteit, openheid en het democratisch gehalte van de bewonersorganisatie. Natuurlijk kennen we allemaal die onaangename litingen van cliëkvorming of die irritante buurtburgemeester, die persoonlijk gewin niet altijd weet te onderscheiden van algemene bewonersbelangen, of die zelfs potentiële ontwikkelingen in de buurt hinderlijk in de weg staat. Het is zaak zulke uitwassen te vermijden en te corrigeren. Maar om vanuit professionele beheerders op deze punten nu zware formele eisen te gaan stellen lijkt me misplaatst. Is het niet merkwaardig dat de eigen organisatie meestal helemaal niet zo democratisch en representatief is, maar veeleer hiërarchisch en select qua bestuurs- en personeelssamenstelling?

Begeleiding en ondersteuning

Dat brengt ons op het aspect begeleiding en ondersteuning van bewoners. Vrijwel alle projecten hebben ondersteuning genoten en ook nodig gehad, met name in de beginperiode. Die ondersteuning kwam van het opbouwwerk, van de betrokken professionele beheerder zelf, of kort - heel eigentijds - vrijelijk voor een bepaald bedrag door bewoners worden ingehuurd. Soms beschikten bewoners zelf over bruikbare expertise of vonden die in de eigen kring van relaties. Ook kwamen combinaties van deze ondersteuningsvormen voor. Het is een open deur te constateren dat die expertise en ondersteuning - zeker in het begin - nodig is. Wanneer een aantal zaken is uitgevoerd en opgebouwd, wordt de noodzaak van ondersteuning minder. Maar dan nog blijven hoe dan ook een aantal vaardigheden broodnodig om de boel gaande te houden, intern of extern beschikbaar.

Inhoud en reikwijdte

De taakhoud van zelfbeheer blijkt sterk uiteen te kunnen lopen van eenvoudige schoonmaak- en onderhoudsklussen tot een ambitieus en omvangrijk takenpakket dat schoonhouden, het dagelijks en planmatig onderhoud, de huurinning, de woningtoewijzing (binnen gemeentelijke beleidskaders natuurlijk) en het leveren van diensten omvat. De taakhoud is echter op zich geen bepalende factor voor falen of succes. Wezenlijker is de vraag of de taken overeenkomen met de interesses en mogelijkheden van bewoners.

De geografische reikwijdte van zelfwerkzaamheid in (semi-) openbare ruimten blijkt een beperkte actieradius te hebben. Zijn bewoners nog wel te interesseren voor beheerstaken in hun directe dagelijkse omgeving, met het groeien van de afstand zakken de slaagkansen snel. Nabijheid, controleerbaarheid, domeingevoelens en het eigen belang spelen een belangrijke rol.

Lasten en lusten

Waarmee we weer terug zijn bij de vraag welke drijfveren en belangen bewoners en beheerders bij zelfwerkzaamheid hebben. Er vanuit gaande dat mensen min of meer rationele wezens zijn, dienen de lusten tegen de lasten op te wegen. Het blijkt dat zelfbeheer naast immateriële baten zoals imago, status, sociale contacten en zingeving ook duidelijk materiële opbrengsten heeft. Zelfbeheer resulteert vaak in hogere kwaliteit (schoner, minder vernielingen, betere staat van onderhoud) en lagere kosten. Al dient gezegd dat de kosten van begeleiding wel iets aan dat resultaat afdoen. Soms nemen ook de kwaliteitswensen van bewoners toe, wat eveneens iets aan het financiële resultaat kan afdoen. In algemene termen kan gesteld worden dat er met hetzelfde geld meer gedaan kan worden. Meer en andere kwaliteit(en), meer waar voor hetzelfde - of ietsje meer -

geld, dat lijkt me het belang van zelfwerkzaamheid. Het zijn interessante opties, voor zowel bewoners als professionele beheerders.

Daarnaast zijn overigens soms opmerkelijke 'neveneffecten' gesignaleerd. Om twee voorbeelden te noemen:

Zo bleken de koopwoningen aan het Bikkershof in Utrecht door het project 10.000 tot 20.000 gulden in waarde te stijgen.

Ook blijken in veel projecten de beheeractiviteiten gepaard te worden aan allerlei andere sociale activiteiten.

Conclusies en randvoorwaarden

Vat ik het voorgaande samen in de vorm van lessen of faal- en succesfactoren voor zelfwerkzaamheid in het beheer, dan kom ik tot het volgende:

- meedoen in het beheer is een nog betrekkelijk nieuw en weinig uitgewerkt verschijnsel, dat zich voornamelijk in de sfeer van vrijwilligheid afspeelt en hooguit partieel kan zijn;
- het initiatief kan in beginsel van meerdere kanten komen, mits het project aansluit bij de interesse, de mogelijkheden en de situatie van bewoners. Dat bepaalt tevens welk takenpakket haalbaar is. Het mooiste blijft het natuurlijk wanneer het initiatief van bewoners zelf komt;
- het is van belang dat partijen elkaars doelen en motieven (herkennen, vertrouwen en respecteren); het hebben van duidelijke belangen van de betrokken partijen bij zelfbeheer vergroot de slaagkans aanzienlijk;
- zowel bewoners als professionals moeten bij de start van een zelfbeheerproject veel met elkaar en voor zichzelf uitvinden; naarmate de interne organisatie en cultuur meer op zelfwerkzaamheid is toegesneden gaat het beter;
- projecten draaien in de regel op een paar centrale personen; dat maakt enerzijds allerlei formele eisen al gauw onzinnig, maar geeft ander-

zijds nogal eens continuïteitsproblemen die om een oplossing vragen;

- zeker in het begin is ondersteuning van bewoners nodig;
- zelfwerkzaamheid levert meer en andere kwaliteiten op voor hetzelfde geld (of ietsje meer);
- de meeste projecten spelen zich in de onmiddellijke nabijheid van bewoners af.

Toch wil ik het niet laten bij een opsomming van deze conclusies en ervaringen. In m'n inleiding heb ik geconstateerd dat de participatiedadder eigenlijk is gestopt bij het meedoen en er op dit gebied vooralsnog geen regelgeving en instrumentarium bestaat. Maar wanneer we die participatie en betrokkenheid van bewoners dan zo gewichtig achten, zoals ondermeer door de huidige overheid wordt beleden, wordt het dan geen tijd om meer ondersteunende regelgeving, instrumenten en middelen aan te dragen, die zelfwerkzaamheid stimuleren en aantrekkelijk maken. Daar zou ik vandaag graag een lans voor willen breken. Het wordt tijd om zelfwerkzaamheid uit de sfeer van vrijblijvendheid te halen en op zoek te gaan naar serieuze en meer volwassen methoden en instrumenten.

De verhouding tussen bewoners/gebruikers en professionele beheerders zou daarmee een nieuwe dimensie kunnen krijgen. De huidige relatie is die van **producent-consumer**. In situaties waar vanuit bewoners sprake is van belangenbehartiging zou gesproken kunnen worden van een vakbondsdimensie. Zelfwerkzaamheid bij beheer voegt een derde dimensie aan de verhouding tussen professional en bewoner/gebruiker toe. Die dimensie kan worden aangeduid met **partnerschap**: bewoners en beheerders worden partners in beheer.

Trends en toekomst

Ter afsluiting wil ik enkele trends in zelfbeheerprojecten signaleren, die al iets van dat partnerschap in zich dragen.

Een **eerste** tendens betreft de wijze waarop onderlinge afspraken worden gemaakt. Van tamelijk spontane en informele afspraken gaat het de kant op naar meer geformaliseerde overeenkomsten tussen bewoners en beheerders. Er zijn inmiddels diverse concept-overeenkomsten, contracten en convenanten in omloop. Het duidt op pogingen meer met elkaar om te gaan als partners.

Een **tweede** tendens is die van vrijwillig naar betaald participeren in het beheer. Professionele beheerders en/of de lokale overheid stellen een vergoeding beschikbaar als tegenprestatie voor verrichte beheerstaken. (Bijvoorbeeld in de vorm van buurtbeheerbedrijven). Ook dat is een uiting van partnerschap in beheer. Door te werken met beloningen en een meer bedrijfsmatige aanpak, wordt bovendien getracht de problemen van vrijblijvendheid, motivatie en continuïteit beter het hoofd te bieden.

Ook is er een ontwikkeling te zien van kleinschalige, eenvoudige zelfwerkzaamheid in de vorm van overzichtelijke klusjes naar zelfbeheerprojecten met een omvangrijker en complexer takenpakket.

Tenslotte zien we een verschuiving van gedetailleerde doel- of project-subsidies naar globalere beheerbudgetten. Begonnen de meeste projecten met een beperkt en nauwkeurig omschreven takenpakket, met een geoormerkte subsidie, meer en meer zien we veel omvangrijker en globaler overeenkomsten ontstaan waarvoor in de begroting van beheerders een bepaald budget wordt gereserveerd. Er worden met bewoners voor een nader omschreven periode afspraken gemaakt over het takenpakket, het beschikbare budget en de wijze waarop de te

leveren kwaliteit getoetst wordt. Voor het overige moeten bewoners hun zaken binnen die kaders zelf regelen. Het zijn allemaal tendensen naar volwassenheid en partnerschap in beheer.

Ter afsluiting wil ik nog een enkele opmerking maken over ecologisch beheer. Naar aanleiding van pogingen een beheeraanpak voor het ecologische woningbouwproject *de Romolenpolder* in Haarlem te maken, heeft adviesbureau Abacus de conclusies getrokken dat het

verstandig is al tijdens de planontwikkeling afspraken te maken over het toekomstig beheer. Het feit dat meerdere ecologische bouwprojecten in ontwikkeling zijn schiept, ook met het oog op continuïteit en betrokkenheid, een gunstige uitgangssituatie. Daar kan reeds vroegtijdig aan gewerkt worden. Al ging mijn verhaal dus niet zozeer over ecologisch zelfbeheer, de algemene principes en ervaringen met participatie hebben naar mijn overtuiging ook voor die vorm van zelfbeheer hun geldingskracht.

Bijlage met korte typering van enkele projecten

Een opsomming van de projecten die voor het betoog gebruikt zijn:

- woningcomplex De Halve Wereld in hartje Amsterdam,
- kinderboerderij de Glijphoeve in de Bijlmer,
- binnenterrein de Bikkershof in Utrecht,
- binnenterrein en gemeenschappelijke ruimten in flatgebouw De Toren in Den Haag,
- binnenterreinen cq woonomgeving Menadostraat en omgeving in Groningen,
- speeltuin 'Us Wijke' in Oostermaas

in Maastricht,

- woningbeheer in Woensel-West in Eindhoven,
- woonwerkpanden Het Kameel in Vlaardingen en
- groenbeheer Zwolle.

Woonomgevingsprojecten:

1. *Amsterdam Bijlmermeer: kinderboerderij.*
In de Bijlmermeer in Amsterdam staat een kinderboerderij die al vijftien jaar door één actieve wijkbewoner met enkele helpers wordt

beheerd en gerund. De kinderboerderij bestaat uit een aantal stallen, hooiberg, educatief centrum, speeltuin, kaartmakerij en er lopen honderden dieren rond. Door het inzamelen van oud papier, het bij elkaar scharrelen van tweedehands materialen, het organiseren van activiteiten en een subsidie van de gemeente probeert boer Floor zijn boerderij staande te houden. Zolang boer Floor de kinderboerderij als zijn leven blijft beschouwen loopt de voortgang van deze succesvolle kinderboerderij geen gevaar.

2. Bikkershof Utrecht: beheer binnenterreinen

De vereniging Bikkershof voert al zo'n tien jaar het beheer uit over een binnenterrein met daar omheen 80 koopwoningen. Aanleiding was dat bewoners andere ideeën hadden over de bestemming van het terrein dan de gemeente aanvankelijk voorstelde. Een volkstuintencomplex, een dierenweide en een kinderdagverblijf maken onderdeel uit van dit project. De gemeente heeft het idee niet gestimuleerd maar wel geaccepteerd. Nu blijkt dat het beheerproject succesvol verloopt - door creativiteit, inzet en vechtlust van de bewoners -, toont de gemeente meer belangstelling.

3. Menadostraat Groningen: bewonerszelfbeheer in de woonomgeving

Nadat vervuiling en verpaupering een tijdlang toesloegen, voeren 6 huurders van een woningcomplex in Groningen - de zogenaamde groenwerkers - nu tegen vergoeding van de huur het onderhoud van de woonomgeving uit. Het zelfbeheer is een groot succes, zowel de bewoners als de groenwerkers als de woningcorporatie zijn zeer tevreden over hoe de woonomgeving eruit ziet.

4. Maastricht: beheerproject woonomgeving Oostermaas

"Us Wijke" is een beheerproject in Maastricht - bestaande uit een speeltuin, natuurclub, dierenweide

en schooltuinen - dat door veel mensen bezocht wordt. Dit project wordt al zo'n tien jaar gedragen door twee actieve wijkbewoners. In het begin waren de buurtbewoners nog actief bij de verschillende werkzaamheden maar na verloop van tijd is de betrokkenheid wat gedaald. Toch functioneert het geheel nog steeds redelijk.

5. Den Haag: Bewonersbeheer binnenterrein-Laakkwartier

'Het zelf beter kunnen doen' was voor de bewoners van een woontoren in Den Haag de aanleiding om zelf de schoonmaakactiviteiten van de gemeenschappelijke ruimten en het onderhoud van het binnenterrein te gaan doen. Bewoners hebben om de zeven weken dienst. Het tuinonderhoud wordt door een bewoner verricht die tevens optreedt als een soort informele huismeester. De woningbouwvereniging stelt middelen beschikbaar.

6. Zwolle: het in beheer geven van stukken groen

In 1985 start de gemeente Zwolle met het plan om bewoners meer te betrekken bij het groen. Samen met bewoners worden biologische buurttuinen opgezet, worden stukken groen heringericht en wordt het onderhoud en beheer van de gemeenschappelijke dierenweide aan de bewoners overgedragen. De meeste beheerprojecten verlopen nu nog steeds succesvol. Echter: de te snelle invoering door de gemeente, verhuizingen van bewoners en teleurstellingen onder de bewoners over de tijd die zelfbeheer kost droegen bij aan het niet-slagen van enkele projecten.

Volkshuisvestingsprojecten:

1. Onderhoudszelfbeheer in Woensel-West, Eindhoven

In die wijk voert een groep ongeveer 15 vrijwilligers zelf het beheer over het klachten- en mutatieonderhoud uit van bijna 900 woningen. Alhoewel de woningbouwvereniging dit

idee eerst niet zag zitten, zijn zij nu erg tevreden over het project. De ervaringen zijn tot nu toe zeer positief. Zo is het aantal mutaties gedaald, is de kwaliteit van de woningen verbeterd, is het imago van de wijk verbeterd en heeft het zelfbeheer een financiële besparing op het onderhoud opgeleverd.

2. Het Kameel in Vlaardingen

Ongeveer vijf jaar geleden is in Vlaardingen een woon-werkproject van 28 panden opgeleverd. De bewoners verzorgen zelf de woningtoewijzing, de verrekening van de servicekosten en het klachten- en mutatieonderhoud. In het begin heeft er regelmatig overleg tussen de bewoners en de woningbouwvereniging plaats gevonden en zijn duidelijke afspraken gemaakt hoe het een en ander er in de praktijk uit moest komen te zien. Deze afspraken hebben er aan bijgedragen dat het zelfbeheer hier succesvol verloopt.

3. De Halve Wereld in Amsterdam

Na een heftige strijd om de bestemming van een stukje Waterlooplein en omgeving - voor sociale woningbouw en tegen kantoren - bouwde het tegenwoordige Woningbedrijf Amsterdam een woningcomplex van 117 woningen met een gemeenschappelijke tuin, een algemene ruimte en een kantoorruimte bovenop de metrobus. De actievoerders/buurtbewoners ontwierpen mee en bedongen vooraf dat zij het beheer zouden voeren. Al ruim zeven jaar lang slaagt Vereniging De Halve Wereld erin een vérgaande vorm van zelfbeheer te realiseren. Dat resulteert in vele woonkwaliteiten, tegen lagere dan de gebruikelijk kosten.

Van milieu-educatie naar milieu-participatie

door Jan te Velde, EcoSol

Op de natuur- en milieu-educatie komt de laatste jaren veel kritiek. De algemene tendens in deze kritiek komt ongeveer op het volgende neer: natuur- en milieu-educatie is te belerend, te bemoeizuchtig, het roept de associatie op dat iemand aan het onderrichten is. De "onderwijzer" kent de natuur en de aard van de problemen die deze natuur bedreigen en wil anderen hierover voorlichten met het doel betrokkenheid te ontwikkelen bij een gebied waar hijzelf zo bij betrokken is. Belangrijkste kritiek op de natuur en milieu-educatie is, dat deze betrokkenheid vaak niet wordt overgedragen: dat educatie ondoelmatig is. Sommigen gaan zelfs zo ver (b.v. de sociale wetenschapper dr. T. Kamphorst) met te verklaren dat natuur- en milieu-educatie in de huidige vorm geen zin heeft, zelfs schadelijk is (b.v. bij natuur-onderrwijs aan kinderen). Het wordt te weinig geassocieerd met "genieten", te veel met "feitjes leren".

Ook Marjan Margadant zegt in haar boek *Groen verschieft* (1990), dat natuur- en milieu-educatie te weinig aansluit bij de beleevingswereld van kinderen. Ze geeft echter geen alternatieve methodiek om dit euvel te verhelpen.

Met bovenstaande kritiek ben ik het eens; het geldt trouwens niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen. Ik wil echter niet zo ver gaan het kind met het badwater weg te gooien. De natuur- en milieu-educatie is nog jong en ook daar staat de ontwikkeling niet stil. En waar elders zijn zoveel vrijwilligers actief? Bij het aandragen van alternatieven past dus enige bescheidenheid. Niettemin, alternatieven zijn er wel. Ik doel hier op het begrip "milieu-participatie" uit een rapport van WVC "Het milieu mee-maken" (1991). Milieu-participatie is een stap verder dan milieu-educatie.

Milieu-betrokkenheid ontwikkelt zich het beste binnen specifieke sociale verbanden van individuen en groepen. Ook informatie verspreidt zich het beste via lijnschalige sociale netwerken (Weenig, 1991). Verder leert de ervaring, dat participatie meer betrokkenheid bewerkstelligt dan educatie. Bovendien zien velen in, dat niet alleen de oplossingen, maar ook de probleemstelling (voor een deel) bij de mensen zelf vandaan moet komen.

Participatie kan verder een belangrijk middel zijn om gevoelens van machteloosheid en een negatieve beleving van de eigen woonomgeving te bestrijden. Dat geldt met name voor maatschappelijk zwakkere groepen (Koeter-Kemmeling, 1990).

Continuïteit in milieuparticipatie

Zonder continuïteit is bewonersparticipatie gedoemd te mislukken. In Nederland is te veel ervaring opgedaan met ad hoc projecten, waarbij veel geld en energie verloren is gegaan. En erger; bewonersparticipatie bij velen een negatieve bijklank heeft gegeven. Vaak werd de complexiteit van dergelijke projecten schromelijk onderschat. En in de gevallen waarin wel sprake is van continuïteit moeten we constateren, dat er vaak een miniem groepje bewoners is dat zich het project "toegeëigend" heeft (b.v. een heemtuin). Continuïteit en een aantal participerende bewoners zijn dus belangrijke graadmeters voor succes.

Een sociaal instrumentarium

De met milieu-participatie beoogde ambitieuze doelstellingen klinken fraai, maar blijven holle kreten als de wegen er naar toe niet aangegeven

worden. Vanuit EcoSol zijn we doende hiervoor een methodiek te ontwikkelen, gebaseerd op een combinatie van methodische kennis en ervaring met bewonersparticipatie-projecten.

Deze methodiek is gericht op bovenstaande succes-factoren: continuïteit en het bereiken van een brede groep mensen.

In de methodiek staan twee kernbegrippen centraal: appèl en structuur (bij deze vaktermen zal ik het laten, ik ken er geen betere woorden voor).

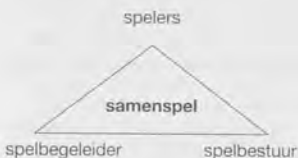
Appèl

Mensen zijn allemaal verschillend en hebben verschillende behoeften en achtergronden en worden daardoor door verschillende zaken uitgenodigd. Milieu-participatie heeft alleen maar zin als je hierbij weet aan te sluiten. Toen ik deze vakantie op station Basel aankwam, wees mijn dochter (voor het eerst in Zwitserland) enthousiast op een reclamebord voor zakmessen: "Zo'n mes heb ik ook!" Het nieuwe verkennen vanuit het vertrouwde. Zo zullen er mensen zijn die bij een participatieproject meer voor de gezelligheid komen dan voor het eigenlijke onderwerp. Je kunt niet altijd rechtstreeks op je doel af. Mensen moeten op hun eigen manier binnen kunnen komen, en van daar uit de mogelijkheden verkennen.

Wil je bewoners sowieso binnen krijgen, dan moet je een zeer gevarieerd aanbod van activiteiten hebben, zodat er voor vele behoeften een plaats is. Participatie in het groen kent hiervoor in principe een ongekend aantal mogelijkheden, zeker als we dit zien in het brede kader van "werken met natuur" (een cursus bloemschikken past hier net zo in als een stuk plantsoen in eigen beheer nemen). En niet in de laatste plaats: je moet in de wijk zelf een duidelijk herkenbare aansprekende plek hebben, een basis van waaruit alles gebeurt (b.v. een wijktuin, wijkgebouw, buurtvereniging, kinderderderij, etc.).

Structuur

Bewoners uitnodigen om *Mee te doen met het Groen* heeft alleen maar zin binnen een goede organisatie met duidelijke doelen. Het gaat om een samenspel tussen verschillende groepen en belanghebbenden. Schematisch:

De kwaliteit van dit samenspel hangt af van de kwaliteiten van de punten van deze driehoek:

Spelers en hun motieven

- bewoners, verantwoordelijk voor dat deel van hun bijdragen, waar ze volgens afspraak en onderling overleg verantwoordelijk voor zijn;
- grote variatie in belangstelling, (groene deskundigheid en sociale achtergrond);
- vertegenwoordigers groene clubs in de wijk (b.v. IVN, maatschappij tuinbouw en plantk.);
- sociale problematiek (b.v. eenzaamheid, vernieling, allochtonen-problematiek);
- bedrijven;
- verfraaiing omgeving winkels;
- sponsoring.

Spelbegeleider

- directe begeleider van het project, verantwoordelijk voor accommodatie, activiteitenaanbod, begeleiding, organisatie en de spelregels;
- kundig op zowel het groene als het sociaal-agogische vlak;
- organisatorisch en enthousiasmerend vermogen.

Spelbestuur

- verantwoordelijk voor totale infrastructuur, beleid, financiën, relatie met de overheid;

- vertegenwoordiger van betrokken instanties, zoals gemeente, dienst groenvoorzieningen, welzijns-werk, woningbouwcorporatie, buurtvereniging, natuur- en milieu-educatie, scholen.

Het zal duidelijk zijn, dat milieu-participatie nooit op zich staat. Het raakt de hele sociale structuur van een wijk. Het is dan ook zaak hier zoveel mogelijk bij aan te sluiten en voor activiteiten gebruik te maken van bestaande voorzieningen (b.v. wijkgebouw). Milieu-participatie (en met name eigen initiatief) kan alleen gedijen bij een sterke betrokkenheid bij de elgen woonomgeving. Het past dat ook perfect in het concept van "sociale vernieuwing". Tegen de verkoking in, een brug slaan tussen milieu en welzijn. Als milieu-participatie lukt, dan worden zowel sociale, ecologische, educatieve als recreatieve doelen gediend. Winst dus op diverse fronten!

Hoe verder

Proefprojecten als b.v. de Wijkna-tuurtuin Haarlem maken duidelijk, dat je bewonersparticipatie echt moet willen. Het is complex en onderweg kom je veel moeilijkheden tegen om op te lossen. Bovendien is het dynamisch en nooit klaar. Het moet zelfs in ontwikkeling blijven om te kunnen blijven boeien. Ook recepten voor succes bestaan niet, de situatie is overal anders. Het gaat er juist om gebruik te maken van de specifieke mogelijkheden (zowel in lokatie, personen als instanties) ter plekke. Hoe speel je het (samen-)spel, daar gaat het om. De punten van bovengenoemde driehoek zijn er echter vaste ingrediënten van, dat is zeker. Betrokkenen moeten duidelijk voor ogen hebben wat ze nastreven. En niet in de laatste plaats: vaststellen wie verantwoordelijk is voor wat. Cruciaal in het spel is een goede begeleiding. Bewoners moeten weten bij wie ze terecht kunnen om

zaken te regelen, wie eindverantwoordelijk is. De begeleider vervult een tussen-rol tussen overheid en bewoners, kent de buurt en de sociale netwerken en kan zowel de sociale als de "groene" processen in goede banen leiden. Zowaar geen geringe taak! Het is ook niet iets wat je er even naast doet, iemand moet hier echt tijd voor hebben, betaald of onbetaald. Het kan een functionaris van de dienst groenvoorzieningen zijn, van natuur- en milieu-educatie, een opbouwwerker, een bewoner of een hiervoor opgeleide functionaris (de Hogeschool Midden Nederland leidt "groene" opbouw-werkers op).

Indien het "samenspel" model u aanspreekt, zult u zich wellicht afvragen waar uw plaats is in dit spel. Voor velen zal dit waarschijnlijk het "spelbestuur" zijn, hoewel ik hoop dat er ook "spelers" en "spelbegeleiders" zijn.

Voor hen die het spel nog niet spelen, maar dit willen gaan doen, heb ik nog een laatste opmerking. Het zal wennen zijn anderen toe te laten op eigen werkterrein. Misschien gaat de plantsoenmedewerker zich bemoeien met de opbouw- werker of omgekeerd. Het vergt ook inleving op het terrein van de ander. Eén ding kan ik u verzekeren: het wordt er niet saaiër op!

Tegenstellingsmeetlatten

door Maarten Box, Groenaktfiel

Al heel jong voelde ik mij aangetrokken door inspraak. Op mijn twaalfde levensjaar ging ik naar het stadskantoor in Apeldoorn om informatie te verzamelen over inspraak en bestemmingsplanprocedures. Ik vind het belangrijk om het elkaar naar de zin te maken. We ondersteunen elkaar in het vervullen van onze verlangens. Vooral in de groene leefomgeving speelt dit een rol, omdat mensen elkaar daar kunnen ontmoeten. In huizen leven mensen gescheiden in kleine eenheden (families), buiten kruisen mensen elkaar. Maar hoe zorg je ervoor dat een dergelijke tevreden situatie met mensen tot stand komt? Zuiver waarnemen (bewust worden) speelt daarbij een sleutelrol. Hoe zit het gevoelsmatig en rationeel in elkaar?

Eenvoudig "gereedschap" dat ondersteuning geeft bij het bewust worden is onmisbaar. Ik startte met het geven van een cursus tuinontwerpen op de volksuniversiteit. Hier ging ik de uitdaging aan om in korte tijd de principes van "ontwerpen" over te dragen aan cursisten met grote interesse in tuinen, maar weinig vooropleiding op dat gebied. Eén en ander leidde tot het ontwikkelen van een werkmodel wat dat mogelijk maakt.

Het werkmodel bestaat uit de volgende drie onderdelen:

Algemene wetmatigheden

Het gaat hier om algemene principes in de vormgeving en de ontwikkeling van plantengemeenschappen. Zij laten alle ruimte open om voor iedere situatie de meest geschikte vormgeving te vinden. Alle ontwerpen die als prettig ervaren worden, hebben twee fundamentele eigenschappen:

- De ene vorm vloeit voort uit de andere.
- Als vormen uit elkaar voortkomen, staan ze in ieder geval in verhouding tot elkaar.

Deze twee fundamentele eigenschappen zorgen ervoor dat een vorm het gebruik van de ruimte door mensen, planten en dieren ondersteunt (meetbaar met de begrippen *het voelt prettig, het stroomt*). Eén en ander wordt nader toegelicht in de cursus.

Plantengemeenschappen ontwikkelen zich over de gehele wereld op dezelfde manier:

Kale grond: Eén en tweejarige zaaingen, weidevegetatie, ruigte, struweel, bos. Deze wetmatigheid heet *successie*. Zij zegt niets over welke plantensoorten er precies zullen komen. Dit hangt af van de groei-omstandigheden en soorten ter plekke.

Praktische toepassingen

Het gaat hier om een geordende verzameling voorbeelden in de groene vormgeving. De voorbeelden dienen als inspiratiebron voor het creatieve zoekproces. Zij lenen zich bij uitstek voor het rangschikken op *tegenstellingsmeetlatten*.

Tegenstellingsmeetlatten:

Deze ondersteunen het gevoelsmatig inschatten van de situatie. Wat als mooi en prettig ervaren wordt, is vaak afhankelijk van de persoonlijke instelling. Tegenstellingsmeetlatten helpen om te onderzoeken waar deze persoonlijke instelling raakpunten heeft met het gevoelsmatig ervaren en gebruiken van de ruimte als geheel. Een voorbeeld is de tegenstelling Groot-Klein. Het gebruiken van grote en kleine straatmaterialen naast elkaar geeft een tegenstelling. Als ieder straatmateriaal zijn eigen kleur heeft, neemt de tegenstelling verder toe.

Een ieder kan nu zijn eigen *Groot-Klein-meetlat* maken door verschillende straatvoorbeelden er gevoels-

matig op te rangschikken en daar op te zoeken wat hij/zij als prettig ervaart.

Het uitvoeren van inspraak volgens dit werkmodel is eigenlijk niets anders dan een avontuurlijke speurtocht tussen de belanghebbende partijen (gemeente, uitvoerder, buurtbewoners en het park zelf). De speurtocht met het ondersteunende onderzoeksinstrumentarium leidt tot creativiteit. Er ontstaan spontaan ideeën en inzichten over de uiteindelijke nieuwe situatie en de wijze waarop deze bereikt kan worden. Uiteindelijk leiden deze ideeën en inzichten tot een ontwerp, werkplanning, begroting, beheerplan etc. Plannen zijn een hulpmiddel om het groepsinzicht duidelijk te maken. Zodra plannen het groepsinzicht niet meer ondersteunen, verdwijnen ze vanzelf om plaats te maken voor nieuwe plannen. Vormgeving en de uiteindelijke uitvoer gebeuren op deze manier via een zelfsturend proces.

De inspraak geschiedt in zes stappen. Iedere nieuwe stap wordt met een korte cursus ingeleid. Het cursusdictaat is volgens onderstaand stappenplan opgebouwd. Na iedere stap is overleg en communicatie met de "achterban" (alle betrokken bewoners, ambtenaren en uitvoerders) wenselijk:

1. **Tegenwoordiging.**
2. **Inventariseren en samenstellen basisplattegrond.**
3. **Vlekkenplan.**
4. **(Schets)ontwerp.**
5. **Stap voor stap uitwerken van het (schets)ontwerp.**
6. **Start uitvoer en begeleiding.**

Het proces kan zich in deze fase in verkorte vorm herhalen, om een en ander bij te sturen. Iedereen wordt gestimuleerd om het zelfsturende proces te blijven dragen.

Graag wil ik u uitnodigen met mij deze speurtocht te beginnen.

Milieugericht opbouwwerk

door Moniek Mol en Aart Dekkers, Lamigo

Op 10 oktober 1990 heeft een aantal opbouwwerk(st)ers de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMIGO) opgericht. De opbouwwerk(st)ers die deel uitmaken van deze adviesgroep zijn op verschillende wijze betrokken bij de aanpak van één of meer milievraagstukken in de opbouwwerk-praktijk. Dit wil overigens niet zeggen dat alle activiteiten die zij ontplooiën, in het kader van milieu, automatisch benoemd kunnen worden als 'milieugericht opbouwwerk'. Met andere woorden een 'gewone' opbouwwerk(st)er die een milieuproject heeft is nog niet altijd een milieugerichte opbouwwerk(st)er!

Dit predikaat veronderstelt een aantal kenmerken en kwalificaties, waaraan dit opbouwwerk dient te voldoen.

Milieugericht opbouwwerk, hoezo?

Het 'milieugericht opbouwwerk' stelt zich ten doel:

1. *op lange termijn*, de realisatie van een mens- en milieuvriendelijk samenlevingsverband op lokaal niveau, waar het gezond wonen, werken en leven is voor alle bewoners zonder levens-, milieubedreigende factoren in de directe woon-omgeving voor nu en straks. Het opbouwwerk doet dat door bewonersondersteuning en activering.

2. *op korte termijn*: het naar oplossingen toewerken voor één of meer (dere) milieuproblemen, die zich voordoen op lokaal niveau in het hier en nu, vanuit een ontwikkelde positieve milieu-houding bij het merendeel der bevolking. Daaronder valt het besef dat de oplossing van onderscheiden milieuproblemen alleen in hun onderlinge samenhang kunnen leiden tot de realisering van het lange termijn doel.

Opbouwwerk dat met deze doelstellingen aan de slag gaat, doorbreekt aan de ene kant de passiviteit van groepen bewoners bij de aanpak van lokale milieuproblemen. Aan de andere kant weet het in te spelen op de milieubewuste buurtbewoners en met hem/haar heel concrete activiteiten in gang te zetten. In de uitwerking van de doelstelling moeten alle te onderscheiden

bewonersgroepen zich kunnen vinden in de gekozen werkdoelen en -aanpak. Zo dringt zich de vergelijking op met het 'basiswerk'. Het milieu vormt een extra verbindende cq. integratieve schakel tussen de verschillende taakgebieden, die de werk(st)er volgens het *Beroepsprofiel Opbouwwerker* in zijn/haar takenpakket kan hebben.

Kenmerken van 'milieugericht opbouwwerk'

Opbouwwerk vervult een rol in veranderingsprocessen op maatschappelijke terreinen, waaronder het milieuvriendelijker inrichten van de woonomgeving, uitlopend op een aanpak van wijkmilieuzorg. De milieueisen die een opbouwwerk(st)er kan stellen gaan uit van het te organiseren draagvlak van bewoners hiervoor. In de praktijk kan dat inhouden dat soms milieueisen gesteld worden die verder gaan dan bewoners in eerste instantie wensen. Met behulp van een praktijkanalyse mag een opbouwwerk(st)er er wel eens vanuit gaan dat bewoners via een confronterende stellingname te mobiliseren zijn. Dit kan leiden tot articulatie en formulering van hun milieuvorwaarden. Een andere keer kan de opbouwwerk(st)er milieueisen beter minder scherp formuleren om te bereiken dat een 'beweging' richting milieuvriendelijk wonen in gang gezet kan worden. In de bewegre-

den, die de opbouwwerk(st)er hierbij hanteert, staat zijn/haar inschattingsvermogen over hetgeen bij/door bewoners 'haalbaar' is centraal. Natuurlijk wordt deze inschatting naar haalbaarheid gekleurd door een aantal aanwezige factoren in het gebied, te weten:

- zijn bewoners reeds georganiseerd in comité's, waar ervaring is opgedaan met mobilisatie van bewoners;
- is er een sociale kaart aanwezig;
- is er een sociale infra-structuur in ontwikkeling;
- is er bij het opbouwwerk bekendheid met de specifieke kenmerken en mogelijkheden van het werkgebied.

Aanpak

Het milieugericht opbouwwerk gaat, naast procesmatig, ook resultaatgericht te werk en zal hierbij gebruik kunnen maken van een te ontwikkelen beleid in bv. een zogenaamd 'wijkmilieuplan van aanpak'. Onderdeel van een dergelijk plan is een handelingsplan, op basis van een bewoners-milieuhandelingsonderzoek. Een wijkmilieukaart vormt ook een onderdeel. Het gaat er hierbij om de diversiteit van 'het' (ongrijpbare) milieu samen met bewoners in kaart te brengen zodat de kans op een breed draagvlak van bewoners groter is. De opbouwwerk(st)er kan op basis van zijn/haar milieubewustzijn, kennis en ervaring 'het' milieu handen en voeten geven, ondermeer door taakafbakening (thema-keuze) en afstemming op specifieke bewonersgroepen in de lokatie. Daarnaast legt hij/zich toe op netwerkontwikkeling met betrekking tot milieu-deskundigen, milieu-organisaties en steunpunten voor bewoners rondom milieuproblemen (zoals Nederland Gifvrij). Het netwerk wordt ondermeer toegankelijk gemaakt voor bewoners door informatie-uitwisseling, organisatie van voorlichtingsbijeenkomsten, etc. Doel van de netwerkontwikkeling is enerzijds het voorkomen van een

geïsoleerde positie van lokale bewonersgroepen ten opzichte van stedelijke/provinciale en landelijke milieu-belangenorganisaties.

Anderszijds wil het hierdoor voorbeelden uit de lokale praktijk aandragen naar situaties elders in het land; hetgeen op zich weer een wisselwerking tot gevolg kan hebben.

De milieu-gerichte opbouwwerk(st)er dient vooral bij bewonersgroepen te voorkomen dat een milieu-probleem al te 'eng' wordt benaderd. In het opbouwproces zal daarom het 'educatief' aspect van bewustwording een structureel onderdeel zijn.

Eisen aan het beroep

Naast de vele overeenkomsten met het beroepsprofiel in het werk van de milieugerichte werk(st)er, zijn er ook kwalificaties nodig die niet even anders liggen.

Te weten:

- De opbouwwerk(st)er dient een visie te hebben ontwikkeld over de betekenis en de reikwijdte van milieubewust handelen, zowel op klein- als grootschalig niveau. Dit houdt in dat zijn/haar kennis over de inhoud van milieuthema's steeds *up to date* moet zijn, inclusief de noodzakelijke vertaling cq. concentratie van veel verschillende milieu-problemen op een betrekkelijk klein gebied. Hierdoor levert de aanpak van 'het milieu' op lokaal nivo een zeer complex geheel van initiatieven op. Hierdoor is een goede coördinatie (taakverdeling en afbakening) een absolute vereiste.

Indien alles tegelijkertijd wordt gepakt, dreigen de bewoners en de werk(st)er in de veelheid van het werk te verdrinken. Planning en fasering zijn hierbij eveneens bittere noodzaak.

Op dit moment zetten nog maar weinig mensen de stap in het milieuwerk, terwijl het milieu (volgens onderzoeken) zeker leeft onder grote groepen mensen (latent milieubewustzijn).

Juist daarom is van groot belang dat de kloof tussen voorhoede en achterban langzaam dicht wordt. Draagvlakverbreding door een actieve inzet van de achterban is daarom een expliciet te stellen activiteit van de werk(st)er.

Oplossingen voor milieuproblemen zijn veelal nog niet voorhanden en/of te kostbaar, waardoor de kleine actieve bewonersgroep vaak jarenlang bezig is, voordat gesproken kan worden van een afronding of doelrealisering. Juist daarom is de permanente ondersteuning en stimulering van de opbouwwerk(st)er noodzakelijk.

De kleine actieve bewonersgroep in combinatie met het lange termijn doel en de concentratie van milieu-problemen vergt van de opbouwwerk(st)er een grote dosis inventiviteit, vooral ook omdat lang niet altijd "het wiel is uitgevonden".

De concentratie van milieuproblemen binnen de lokatie betekent ook, dat aangrijpingspunten voor probleem-oplossing eerder en vaker boven-lokaal gelegen zijn, zodat netwerken, samenwerkingsverbanden en acties veelal lokatie-overstijgend worden. Lokale milieu-acties die succesvol zijn, krijgen ook snel landelijke betekenis en dienen als voorbeeld-functie. Het risico van achterban-vervreemding is hierdoor extra groot. In de verhouding tussen opbouwwerk en opdrachtgever/financier en bewonersgroep kan dit extra spanningen oproepen. (Het opbouwwerk moet immers kunnen aangeven wat het belang is voor bewoners van de betreffende lokatie.)

In het aangaan van de bondgenootschappen tussen bewonersgroepen en groeperingen die een milieudoel nastreven ligt een ontwikkelingstaak voor het milieugerichte opbouwwerk, aangezien hier nog niet veel ervaringen mee opgedaan zijn. Tussen bewonersgroepen en milieugroeperingen liggen nogal eens wat tegenstellingen op basis van gestelde doelen en deelbelangen bij de aanpak van een milieu-probleem

in de directe woonomgeving. (Lokaal belang versus landelijk belang). De opbouwwerk(st)er zal zijn/haar positie goed in de gaten moeten houden om vereenzelving met een van de belangengroepen te voorkomen, waardoor oplossingen in de knel dreigen te raken. Een kleinschalig milieu-activiteit te laten uitgroeien tot een integraal milieugerichte werkhouding vraagt van de beroepskracht zich als onderzoeker op te stellen. Niet te vergeten: een motivatie om de resultaten hiervan uit te wisselen met anderen kan van grote betekenis zijn. Zo kan de innovatie van dit werktein in ontwikkeling blijven.

Bijeenkomsten

Lamigo komt 8 à 9 keer per jaar bijeen. Tijdens de bijeenkomsten worden het laatste nieuws over en de recente ervaringen met milieugericht opbouwwerk uitgewisseld. Daarnaast wordt regelmatig een bepaald thema (Bijvoorbeeld: Wat is milieugericht opbouwwerk?; Hoe zou een wijkmilieuplan eruit kunnen zien?) diepgaand besproken.

Tenslotte worden de ontwikkelingen binnen de Lamigo-projecten en ideeën voor nieuwe initiatieven ter bevordering van het milieugerichte opbouwwerk aan de orde gesteld.

Nadere informatie:

Lamigo staat open voor deelname van opbouwwerkers die binnen hun werk milieukwesties aanpakken of van plan zijn dat te doen. voor meer informatie over de bijeenkomsten of met andere vragen over Lamigo kan men contact opnemen met:

Eric Canjels, Expertisecentrum Samenlevingsopbouw, Eendrachtstraat 150, 3012 XR Rotterdam (tel.: 010-4 333 737/4 333 767.)
Johan Bodd, tel.: 085-452 257 (Arnhem).
Aart Dekker, tel.: 020-6 880 699 (Amsterdam).
Freerk Veldkamp, tel.: 076-213 080 (Breda).

Milieuparticipatie op buurtniveau en opbouwwerk

Laura Koeter-Kemmerling, Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland, Drachten

Eind 1990 heeft de Werkplaats Opbouwwerk Noord-Nederland (WONN) een aantal deskundigen op het gebied van milieu en/of opbouwwerk geïnterviewd over de relatie tussen milieu-participatie op buurtniveau en opbouwwerk. De bedoeling was een volledig Delphi-onderzoek te houden ter voorbereiding van een exemplarisch handelingsonderzoek naar milieu-participatie op buurtniveau. Door externe omstandigheden zijn de overige fasen van het Delphi-onderzoek niet afgerond. Het bedoelde exemplarisch handelingsonderzoek wordt beschreven in: Lokaal interpreteren, Globaal legitimeren¹.

Door de geïnterviewde deskundigen zijn een aantal behartenswaardige opmerkingen gemaakt. Wij willen graag, ook ter bevordering van de discussie over milieugericht opbouwwerk, de bedoelde opmerkingen in de vorm van een kort artikel waergeven. De geïnterviewde deskundigen zijn: Klaas Altena, Hanko de Baas, Jan Boersema, Gerda Brinkman, Marijke Janssens, Cor Kuipers, Monique Mol, Anton Nichten, Klarissa Nienhuys, Jan Piet Rolle en Henk Westerman.

Een ecologisch perspectief

Volgens enkele geïnterviewden moet het opbouwwerk met andere ogen naar leefbaarheid op buurt/wijkniveau gaan kijken. Anders gezegd: er is behoefte aan een ecologisch perspectief in het opbouwwerk. Dit ecologisch perspectief omvat een andere definitie van leefbaarheid dan die welke tot nu toe in het opbouwwerk gebruikt is. De huidige definitie van leefbaarheid kan daarmee zelfs strijdig zijn.

Het traditionele opbouwwerkperspectief is een vergelijkingsperspectief. Wijken en groepen mensen worden beschreven met behulp van sociaal-demografische en fysieke kenmerken en met elkaar vergeleken. Op grond daarvan definieert men achterstelling en achterstand (van buurten en groepen mensen). De achterstelling en achterstand dient vanuit dit traditionele perspectief aangepakt te worden om tot een ander, meer vergelijkbaar niveau te komen.

Sociaal demografische kenmerken betreffen onder andere percentages werklozen, hoger opgeleiden, hogere inkomens. De fysieke kenmerken betreffen bijvoorbeeld de gebouwde omgeving, groen, ruimte, aanwezigheid van zwerfvuil, graffiti, gif in de grond. Indien men een vergelijkingsperspectief hanteert kan men pogen de achterstelling/achterstand te nivelleren. Deze nivellerende 'naar boven' kan leiden tot een verslechtering van het milieu. Denk bijvoorbeeld eens aan: meer energiegebruik in grotere ruimere huizen. Het percentage auto's in de wijk kan stijgen (twee auto's voor de deur). Met verbetering van het inkomen is niet gezegd dat er afvalreductie plaatsvindt enzovoorts.

Het vergelijkingsperspectief zou dus vervangen moeten worden door een ecologisch perspectief. Indien vanuit een ecologisch perspectief naar buurten en wijken wordt gekeken schept dit andere consequenties dan het vergelijkingsperspectief. Om een aantal voorbeelden te noemen: Huizen en straatmeubilair worden getoetst aan de milieueis van duurzaamheid en recyclingsmogelijkheden. 'Bijartiakens met rozen' worden vergeleken met meer natuurlijke beplanting en milieuvriendelijk groenbeheer (zonder chemische middelen). Energie- en autogebruik zouden moeten afnemen, evenals het consumptiegedrag dat leidt tot afvalproductie.

Vrijwel alle ondervraagde deskundigen vinden dat milieuvoorlichting, -educatie, -volksopvoeding voor iedereen (van buurtbewoners tot

onderwijzers en gemeenteambtenaren) nodig is. Dit lijkt gezien bovenstaande stelling logisch. Ecologisch denken kan (en dient volgens bovenstaand uitgangspunt) aangeleerd (te) worden, ook door opbouwwerkers.

Educatie/voorlichting

Het aanleren van ecologisch denken en handelen is volgens mij tenslotte basisvoorwaarde voor het bekliven van milieuvriendelijk gedrag. Verder is een ecologisch perspectief een goed uitgangspunt voor het uitproberen van nieuw 'milieuvriendelijk' handelen op verschillende niveaus (micro, meso en macro). Een ecologische benadering van mens en omgeving plaatst de mens in een zo milieuvriendelijk mogelijke verhouding tot zijn omgeving binnen de beperkende maatschappelijk-structurele factoren. Het milieu herkrijgt dan een eigen intrinsieke waarde naast de aan haar toegekende waarde door de mens. Een ecologisch bewustzijn impliceert dat het individu zijn relatie tot het milieu kent, waardeert en van daaruit (cq. van binnenuit) milieuvriendelijk wil handelen. Het individu weet dan dat zijn voortbestaan en dat van de menselijke soort mede afhankelijk is van het bestaan van een omgeving waarin dit mogelijk is en blijft. Deze doorleefde basiskennis gekoppeld aan emoties en ervaringen is uitgangspunt van een humanistisch-ecologische benadering van mens en omgeving.

Mondiale milieuproblemen

Alle ondervraagden hebben moeite met de vertaling van mondiale milieuproblemen naar milieuproblemen in buurten en wijken en naar individueel gedrag. Velen denken dat het nodig is naar het individuele, dicht-bij-huis-gedrag te kijken. De operationalisering van 'het gat in de ozonlaag' naar gedrag op buurtniveau lijkt een hele toer. Een aanzet hiertoe is te vinden in het rapport

Milieurechtshulp

van milieudefensie⁶. Dicht-bij-huis-gedrag is daar beschreven op haar milieu(onvriendelijke) consequenties. Volgens mij is een dergelijke vertaling een omgekeerde weg. Betrokkenheid en participatie van burgers begint niet bij een vertaling van anderen (miliegroepen, beleidsmakers, of opbouwwerkers), hoe goed bedoeld dan ook. Er dient geluisterd te worden naar de verhalen (narratieven,⁷) die mensen (burgers, buurtbewoners) vertellen over natuur en milieu. Bij deze verhalen kan aangesloten worden.

Alle vertaalverhalen, hoe goed bedoeld ook, worden van bovenaf gedropt (top-down) in plaats van, van onderaf vorm gegeven door te luisteren en bij de beleving van betrokkenen aan te sluiten (bottom-up). Door een vorm van communicatieve interactie⁸ en het leren door ervaring (zoals voorgestaan door Freire en Knegt), lijkt mij het aanleren van een ecologisch bewustzijn en handelen goed mogelijk. Opbouwwerkers dienen daarmee primair bij zichzelf te beginnen. Secundair hebben ze een overdrachtstaak en zullen/kunnen daarmee bijdragen aan het ontstaan van innovatief, duurzaam milieuvriendelijk handelen op buurtniveau.

Noten:

1. Wordt beschreven in: Boog, B. Canjels, G., Koeter-Kemmerling L.G. Lokaal interpreteren, Globaal legitimeren (1), (te verschijnen in een Bundel van het Netwerk Handelingsonderzoek, Katholieke Universiteit Brabant).
2. Buitenkamp, M., Venner, H., Wams, T. (red) (1992) *Akteplan Nederland Duurzaam, Milieudefensie*, Amsterdam.
3. Winkelaar, P. (1988) *Methodisch werken. Inleiding tot methodisch handelen met en voor mensen*. Lemma, Culemborg.
4. Rogers, E.M. (1983) *Diffusion of Innovations*. Free Press, New York

Onlangs is er bij vijf Buro's voor Rechtshulp, verspreid over Nederland, een milieujurist(e) aangesteld in het kader van een milieuproject. Het project wordt gefinancierd door het Ministerie van Justitie met middelen die via het Nationaal Milieu Beleidsplan Plus beschikbaar zijn gesteld voor het ontwikkelen van meer milieurechtshulp-faciliteiten en heeft tot doel te onderzoeken in hoeverre deze milieurechtshulp in de toekomst door de Buro's voor Rechtshulp zou kunnen worden verleend.

Het project duurt tot januari 1994. Als de resultaten positief zijn, zal de milieurechtshulp met structurele subsidie verder worden voortgezet. Uit onderzoek, gedaan door het Buro voor Rechtshulp te Dordrecht, is gebleken dat er bij miliegroepen en particulieren grote behoefte bestaat aan goede en laagdrempelige rechtshulp op het gebied van milieurecht. Deze is echter niet of nauwelijks te krijgen. Tot dusver zijn voornamelijk advocaten op (commerciële) advocatenkantoren gespecialiseerd op dit gebied en is er dus sprake van een weinig toegankelijke rechtshulp.

De Buro's voor Rechtshulp bevin-den zich overal in Nederland en deze bestaande infra-structuur sluit goed aan bij de provinciaal opererende milieufederaties, waarbij een groot aantal miliegroepen reeds zijn aangesloten. Dit maakt de Buro's voor Rechtshulp dus een bij uitstek geschikt in deze vorm van milieurechtshulp te voorzien. Miliegroepen, bewonersorganisaties en particulieren kunnen vanaf heden terecht bij de milieujurist van het Buro voor Rechtshulp in hun provincie met vragen of problemen op het gebied van milieurecht. De buro's met een milieujurist in dienst bestrijken in deze proeffase nog niet heel Nederland. De milieurechtshulp is gratis. De milieujurist kan informatie geven over hoe bepaalde procedures in elkaar zitten en op welke momenten derden-belanghebbenden zoals miliegroepen,

hun bezwaren of standpunten naar voren kunnen brengen. Hij kan ook advies geven over hoe je een bepaald milieuprobleem juridisch kunt benaderen.

Miliegroepen kunnen de milieujurist van het Buro voor Rechtshulp benaderen met allerlei vragen. Na informatie en advies zullen de meeste groepen het verder zelf kunnen afhandelen. Als de zaak erg ingewikkeld is, is intensievere juridische begeleiding mogelijk en zonodig zelfs procesbijstand. De milieurechtshulp van het Buro voor Rechtshulp is in principe kosteloos. Informatie en advies zijn altijd gratis. Voor intensievere juridische begeleiding zal soms een nadere beoordeling van gegevens noodzakelijk zijn.

De Buro's voor Rechtshulp met milieujuristen zijn:

- Groningen, tel.: 050-182434 (provincie Groningen) - Mr. Willem Hiemstra.
- Leeuwarden, tel.: 058-136981 (provincie Friesland) - Mr. Oege Bergsma
- Apeldoorn, Tel.: 055-220500 (provincie Gelderland) - Mr. Jack Ceelen & Mr. Petra Staal
- Dordrecht, tel.: 078-148333 (provincie Zuid-Holland) - Mr. Wendela de Vos
- Roermond/Maastricht, tel.: 04750-16911 (provincie Limburg) - Mr. Hein Kerkhoffs

In Amsterdam bestaat al iets langer een atzonderlijk Buro voor Rechtshulp in milieuaangelegenheden. Dit bestrijkt de provincie Noord-Holland: Milieurechtwinkel Leidsegracht 108-sous 1016 CT Amsterdam Tel. 020-6255956 (Bereikbaar op werkdagen van 12.00 - 16.00 uur.)

Natuur in de compacte stad

ir. J. Prins-Lampert, coördinator Nederlands Platform voor Stedelijke Ecologie

De rijksoverheid kiest voor compacte steden met de bedoeling de mobiliteit te verminderen door de lokaties voor wonen en werken te concentreren. In de dichtbevolkte gebieden, zoals in de Randstad, zal nog meer gebouwd gaan worden. Het komt er dan op neer dat vooral 'inbreiding' in plaats van uitbreiding van steden plaats vindt. Voor het stedelijk groen is daarvan het onvermijdelijke gevolg dat er overal stukjes natuur ingelijfd worden in de stenen stad.

Mijn stelling is dat in de compacte stad aan natuur een meerwaarde toegevoegd moet worden, wegens schaarste en het moeilijke (of onmogelijke en langdurige) proces dat nodig is voor vervanging van groen. Compacte stad betekent, zeker bij vermindering van mobiliteit, een noodzaak om niet alleen werk, maar ook natuur dichtbij huis te hebben. Om de natuur in de stad te bevorderen is participatie van de bewoners nuttig en nodig.

Stadsecologie en bewonersparticipatie

Stadsecologie noemt de stad een 'ecosysteem', waarbij de betrokkenheid van mensen bij de levende en niet-levende stedelijke omgeving erg belangrijk is. De stad moet een woonplaats zijn waar mensen zich thuis voelen. Het Nederlands Platform voor Stedelijke Ecologie wil voorbeelden van ecologisch handelen onder de aandacht brengen. Natuur in de stad is een belangrijke stadsecologische voorwaarde voor een gezond milieu.

Natuur in de compacte stad is plaatsgebonden en kan alleen bestaan dankzij:

- maatregelen die voorwaarden scheppen,
- de medewerking van en samenwerking met de stadsbewoners
- bij het ontwerpen en renoveren rekening te houden met de levende natuur. Bescherming van groen en diersoorten, vooral vogels en natuur-ontwikkeling worden noodzakelijk in compacte steden.

Het behoud van de natuur in de stad staat of valt met de rol van de mens. Mensen deelgenoot maken in natuurbeheer zorgt voor een groter draagvlak en motivatie. Sprekende voorbeelden hiervan zijn: De Haagse Vogelgedagen (april 1992) en de natuurtuin 'de Wiedijk' in Amster-

dam-Osdorp.

Als typerend voor de problematiek van mens en natuur in de stad wordt het trefwoord 'vervreemding' gebruikt. Kritische personen zullen direct zeggen: "Hoezo vervreemding? Waarom is natuur nodig in de stad en voor wie?"

Meedoen met het groen is een klein onderdeel van een goed functionerend ecosysteem en is afhankelijk van de totale landschappelijke structuur van groen, water, bodem, bebouwingsdichtheid en de manier van bewoning.

Het stedelijk groen is nodig omdat:

- in de stad mensen dreigen te vervreemden van de natuur en van zichzelf. Voor educatie van kinderen die zijn geboren en getogen in de stad en er misschien zelfs hun leven lang blijven wonen, is kennismaking met de natuur een leerschool voor later gedrag.
- het een belangrijke schakel is in de keten van het leefmilieu en een voorwaarde voor een stedelijke omgeving, waarin het gezond wonen is (schone lucht, rustgevend, recreatief ed.).
- het groen in het totale milieu van lucht, licht, water, bodemgesteldheid enz. voor de levende natuur-ontwikkeling en (-behoud) steeds belangrijker is geworden. Parken, plantsoenen, bosjes, straatbomen, bermen, waterkanten enz. kunnen

dan een belangrijk onderdeel zijn van een grotere zone zijn waar planten en dieren, vooral vogels, thuis zijn. Stadsbewoners (al of niet uit de directe omgeving) moeten daarmee bewust omgaan anders wordt de natuur verstoord of vernield.

- het invloed heeft op het sociale leefklimaat en de eigen betrokkenheid van de mensen bij gebouw, buurt, wijk, huis, plein en stoep. Het groen kan in de vorm van tuintjes, pleintjes, kinderboerderijen, educatieprojecten, recreatiegelegenheden ed. (vrijwilligers)werk of ontspanning bieden. Voor wie geen behoefte heeft aan een actieve rol of participatie is er geen noodzaak om iets aan natuur te doen: Vrijheid blijheid! Maar indirect zal iedereen zeker profiteren van een verbeterd milieu in wijk of buurt. In sommige groene wijken is een economisch voordeel zichtbaar door de hoge verkoopprijs van de huizen.

De participerende stad

Het Platform wil de stedelijke ecologie bevorderen door aan voorbeelden meer bekendheid te geven. Natuur en milieu zijn populair. Gemeentelijke educatieve diensten en onderwijsinstellingen worden geëncouraged. Het aanbod van natuuractiviteiten neemt toe, bijvoorbeeld natuurwandelingen, doe-vakanties enz. Een voorbeeld van participatie in den Haag is de Haagse Vogelbescherming. Zij organiseerde dit voorjaar de Haagse Vogelgedagen.

Het tweede voorbeeld dat vooral succesvol is vanwege de natuurverrijking is de Amsterdamse Natuur-tuin 'de Wiedijk'.

Het Platform als organisatie is ook een voorbeeld dat vanuit de praktijk is ontstaan. Een groep initiatiefnemers die de eerste werkgroep *Onderzoek en beheer van groen* opgericht heeft legde de basis voor het Platform dat als stichting sinds enkele jaren de stedelijke ecologie wil bevorderen.

Communicatie en ruimtegebruik

door Ir. Annette Augustijn, NPSE

Met de organisatie van studiedagen, werkgroepen en congressen, alsmede het uitgeven van een Nieuwsbrief en publicaties, wil het Platform bereiken dat voorbeelden en voorbeeldprojecten op het gebied van stedelijke ecologie bekendheid krijgen. Met de werkgroepen wil het Platform bijdragen aan het rubriceren en overzichtelijk maken van de enorme hoeveelheid ongelijksoortige informatie over stadsecologie en de overal aanwezige initiatieven voor een duurzame stad. Uit een eerder gehouden enquête volgde dat er behoefte was aan het bundelen van de voorbeelden van bewonersparticipatie. De nieuwe werkgroep *Bewonersparticipatie op wijkniveau* zal zich bezig houden met het zoeken naar gebruikte en succesvolle methoden voor bewonersparticipatie op wijkniveau. Belangstellenden voor deelname kunnen zich telefonisch melden bij het Platform. In de publicatie *Ecologie van de stad, een verkenning* heeft het Platform in het schema van S.P. Tjallingii de stad getypeerd volgens drie trefwoorden: De verantwoorde stad, de Levende stad en de Participerende stad. Vandaag staat de schijnwerper gericht op de laatste benaming. Mevrouw Augustijn zal als coördinator van de werkgroep *Stadsbossen en stadsparken, communicatie en ruimtegebruik* vertellen over participatie in deze werkgroep van het Platform. (Platform voor stedelijke ecologie, tel. 070-3469652 (maandagmiddag, woensdag en donderdag).)

Ik zal u als woordvoerdster van de werkgroep 'Stadsbossen/stadsparken: communicatie en ruimtegebruik' het één en ander vertellen over de werkgroepen van het Nederlands Platform voor Stedelijke Ecologie en over deze werkgroep in het bijzonder. Daarna zal ik kort ingaan op het werk, dat het instituut waar ik werk, op dit terrein doet en hoe communicatie zijn plaats heeft in het stadsecologisch denken.

Op dit moment zijn er bij het NPSE een zevental werkgroepen actief. Deze werkgroepen zijn in mei 1991 opgericht met uitzondering van de werkgroep *Beheer en onderzoek van groen*, een werkgroep die voordien al bestond. De werkgroepen hebben als doel om mensen vanuit verschillende beroepsgroepen en denkrichtingen samen te brengen om een bepaald thema nader uit te diepen om daarmee het ecologisch gedachtegoed verder te ontwikkelen. Iedere werkgroep heeft zich daarbij een doel voor ogen gesteld om te bereiken.

Voor het thema **stadsparken/stadsbossen** werd een werkgroep gestart over communicatie en ruimtegebruik.

De vragen die de deelnemers zich daarbij stellen zijn:

- over **communicatie**: welke communicatieve veranderingen zijn er nodig om meer ecologisch beheer mogelijk te maken. We hebben dan te maken met de reeks: bestuur-bevolking-ambtelijk apparaat-beheerder-uitvoerder. Te denken valt aan bijvoorbeeld medezeggenschap van gebruikers/omwonenden, bewonersparticipatie, public-private-partnership, scholing van beheerders/uitvoerders.

- over **ruimtegebruik**: welke duurzame combinaties van functies en gebruik zijn onder welke condities denkbaar.

Aan deze werkgroep nemen sindsdien zo'n negen mensen deel, die ca. eens per twee maanden bijeenkomen.

Geleidelijk aan werd duidelijk dat de communicatie (tussen bewoners-beheerders, beheerders-bestuurders en bewoners-bastuurs) in de zorg voor stadsparken, maar ook

meer algemeen voor "groen in de steden" aandacht nodig heeft. Het had ook de belangstelling van de leden van de werkgroep, en dan met name de communicatie tussen bewoners(groeperingen) en "technenuten" (groenmensen: beheerders en uitvoerders).

Op 5 november 1991 is een presentatie gehouden van de stand van zaken van alle NPSE-werkgroepen, waarbij deze ontwikkeling werd besproken. Ook werd door de werkgroep een plan voor 1992 voorgesteld:

- het organiseren van een studiedag (uiteindelijk zullen het er twee worden en daarvan is deze de eerste, die vooral is georganiseerd door Ecosol.);
- het maken van een brochure over dit onderwerp;
- proberen een landelijk info-centrum over dit onderwerp op te zetten.

Ik zal nu ingaan op het onderzoek van het instituut waar ik werk en op de plaats die communicatie in het ecologisch denken inneemt. Ik werk bij het Instituut voor Bos en Natuuronderzoek van de Directie Landbouwkundig onderzoek van het ministerie van Landbouw, Nijverheid en Visserij, bij de afdeling *Planning, gebruik en beheer*. Deze afdeling doet onderzoek op het gebied van de samenhang tussen planning, inrichting, gebruik, waaronder ruimtegebruik en beheer. Beleidsvorming, omgevingsbeleving, en communicatie zijn zaken die daarmee (en onderling) sterk verweven zijn.

Er zijn vijf secties in die afdeling en ik werk bij de sectie 'gemeentelijke groenzorg en urbane ecologie'. Wij

ECOLOGIE VAN DE STAD

een verkenning

ERICA KONING
SYBRAND TJALLINGII

PLATFORM STADSECOLOGIE

Via dit soort publicaties timmert het platform stadsecologie aan de weg (zie ook de literatuurlijst elders in dit nummer).

werken aan een onderzoeksprogramma met dezelfde titel en één van de onderzoeksprojecten betreft *stadsparkbossen*. Dat onderzoek is vooral gericht op het verschaffen van handvaten aan beheerders voor duurzame instandhouding van die stadsparkbossen. Onder 'beheerders' verstaan wij daarbij niet alleen de 'groene' beheerder maar ook de politieke beheerder. Uit het onderzoek tot nu toe (het

loopt nu bijna een jaar) blijkt dat communicatie een heel belangrijke factor is om het beheer van een stadspark zo te maken, dat dat stadspark duurzaam in stand blijft. Het gaat daarbij zowel om de communicatie tussen de beheerder en de politiek als tussen de politiek cq. de beheerder en de bewoners/gebruikers. Het initiatief kan daarbij van beide kanten komen: van de bewoners in de richting van bestuur-

ders/beheerders, maar ook van de beheerders/bestuurders in de richting van bewoners, of bestuur richting beheer, of andersom. Behalve in het onderzoeksproject waaraan gewerkt wordt, kom je daarvan overal voorbeelden tegen: in de kranten en op de televisie.

Over communicatie

Welke rol speelt de communicatie in het stadsecologisch denken. Wat is het theoretisch kader. Mw. Prins (zie vorig artikel) heeft er al iets over gezegd toen zij het had over de verantwoordelijke, de levende en de participerende stad.

Ik wil daarnaag het volgende aan toe voegen.

Als je de wereld beschouwt als enkel bestaande uit bodem, water en lucht, de abiotische factoren, dan kun je dat aangeven als een groot veld waarbinnen die factoren zich bewegen. De Jong noemde dat in 1988 -in navolging van het Globaal Ecologisch Model van Van der Maarel & Dauvellier uit 1978- werkingssfeer **A**.

A vormt het veld waarbinnen biotische werkingen mogelijk zijn, levensprocessen van flora en fauna en ecosysteem-ontwikkelingsprocessen. Die biotische werkingen vinden plaats in veld **B**.

C, tenslotte is het culturele veld. Hierin vinden denkprocessen plaats en het culturele, sociale, economische en technische handelen van mensen.

C is deel van **B**, **B** is deel van **A**. Dit heet het **ABC**-model. Het bewust ecologisch handelen vindt plaats in **C**, maar zit altijd in **A** en **B**.

Communicatie als sociale handeling behoort tot **C** en is aldus een wezenlijk onderdeel van de stedelijke ecologie.

Graag verwelkomen wij nieuwe leden in de werkgroep om aan de communicatie, toegepast op stadsparkbossen inhoud te geven en de door de werkgroep gestelde doelen te realiseren.

Schoon Votulast en de relatie met de milieuproblematiek

door Klarissa Nienhuys, Milieukundige en -activiste

Mij is gevraagd om een antwoord te geven op de vraag: Is de werkwijze van Schoon Votulast een goede bijdrage aan het oplossen van de belangrijkste milieuproblemen? Op sommige vragen is meer dan één antwoord mogelijk. In dit geval is mijn antwoord ja, nee en misschien.

Ja, het is wel een goede bijdrage aan sommige milieuproblemen.

Nee, als u het mij vraagt, het is geen bijdrage aan de oplossing van de meest belangrijke milieuproblemen. Maar misschien is de wijze, waarop het project Schoon Votulast is uitgevoerd, wel heel belangrijk voor de manier waarop belangrijke milieuproblemen aangepakt moeten worden. Ik wil de achtergrond van deze antwoorden graag nader toelichten.

Het begrip milieu

Het begrip *milieu* is langzamerhand een vergaarkbaar aan het worden. Iedereen stopt erin wat hij kwijt wil. Als je echter helderheid over je doelstellingen wilt dan moet je de verschillende zaken uit elkaar halen. Een soort afvalscheiding dus, anders kun je met de verschillende componenten niets beginnen. Van oorsprong betekent het woord 'milieu' zo iets als 'omgeving'. Dat werd al gauw verdeeld in de natuurlijke omgeving en de kunstmatige omgeving. Maar vrijwel alle natuur in Nederland is aangelegd en in wezen kunstmatig. Wij leven in een bloempottencultuur. De grote uitzondering in ons land vormt het Waddengebied, een van de zeer weinige oorspronkelijke natuurgebieden van Europa.

Het milieu wordt daarom ook wel verdeeld in de levende, groeiende en veranderende omgeving en de omgeving van niet levende, dode materen. Vaak - en zeker in het Nederlandse beleid - wordt de levende *groene* omgeving 'natuur' genoemd en wordt het milieubegrip verengd tot de niet levende *grijze* zaken.

Het Nationale Milieubeleids Plan (NMP) bijvoorbeeld, gaat niet over de natuur maar voornamelijk over *grijze* zaken: stofstromen, chemische verontreiniging, verkeer, mest, geluid en dergelijke.

Milieuproblemen

Een milieuprobleem betekent dat er iets met het milieu aan de hand is, dat door mensen als een probleem ervaren wordt. Het gaat om een storing, hinder, gevaar en/of het kost teveel en dat vinden we vervelend. Een milieuprobleem is dus meestal iets negatiefs. Bovendien slaat het meestal op milieuzaken die worden ervaren als buiten onze leefwereld staand, en ze lijken niets te maken te hebben met menselijke relaties.

Dat brengt mij op een belangrijk aspect van het project **Schoon Votulast**. In dit project lijkt men erin te zijn geslaagd om een aantal milieuproblemen naar de mensen terug te brengen en tot menselijke relaties. De relevante milieuproblemen zijn daardoor niet meer iets externs, iets buiten onszelf waar we geen greep op hebben, maar ze zijn een deel van onze leefwereld, van een wereld die we kunnen beïnvloeden. Bij die beïnvloeding spelen de onderlinge verhoudingen tussen de mensen en de organisaties die er mee te maken hebben een doorslaggevende rol.

Om een oordeel te vormen over het type milieuproblemen die het beste door het buurt- en opbouwwerk kunnen worden opgepakt moeten we eerst een onderscheid maken tussen verschillende milieuproblemen.

Voor alles is een plaats en een tijd. Dat geldt ook voor milieuproblemen en de oplossingen daarvan. De tijd is te verdelen in: verleden, heden en toekomst. We kunnen het milieu opvatten als onze woonomgeving, als het huis waarin wij leven.

Verleden, heden en toekomst

Een huis op verontreinigde bodem heeft een milieuprobleem overgeërfd uit het verleden. Bodemverontreiniging is een typisch voorbeeld hiervan. Het is een vuilnisbelt uit het verleden, die we nu tegen veel kosten moeten opruimen.

Rommel in huis is typisch een probleem van het heden, qua oorzaak een dagelijks terugkerend probleem. We brengen dingen binnen en we maken rommel als we in een huis leven. Als de bewoners van het huis zelf niets opruimen en er is ook geen werkster, dan wordt het binnende kortste keren een grote bende. Veel problemen op het buurtniveau waar **Schoon Votulast** mee is begonnen, lijken van deze soort te zijn: de rommel van ons dagelijks leven in de vorm van zwerfvuil op straat en poep op de stoep.

Daarnaast zijn er nog de problemen van de toekomst, te vergelijken met de verkrotting van een huis of de mogelijkheid van een windhoos. Als er niet gehandeld wordt is er een aanzienlijke kans dat het huis op enig tijdstip instort en onbewoonbaar of helemaal weggevaagd wordt.

Zure regen maakt onze natuurlijke omgeving tot een bouwval, het gat in de ozonlaag en de ontwikkeling van het broeikas-effect lijken het meest op een windhoos: een toekomstige ontwikkeling waar ons huis niet opgebouwd is. Willen we grote problemen van deze soort in de toekomst voorkomen, dan vraagt dat om een aanzienlijke renovatie van ons huis. Het vraagt grote investeringen en het zal een hoop

MILIEUACTIVERING IN DE WOONOMGEVING

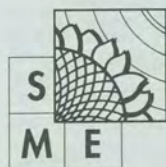

Landelijk ontwikkelingsproject
Milieu en Opbouwwerk:

 amigo

in samenwerking met

Stichting Milieu Educatie

Colofon

In dit katern wordt het project *Milieuparticipatie in de woonomgeving* gepresenteerd.

Het project heeft een overkoepelend gedeelte en speelt zich verder af in een zestal 'proeftuinen'. De nadruk ligt in dit katern op de ontwikkelingen in de proeftuinen. Het project is een gezamenlijk initiatief van de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk en de Stichting Milieu Educatie.

Contactadressen:

Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMIGO)
P/a Expertisecentrum Samenlevingsopbouw
Eendrachtsstraat 150
3012 XR Rotterdam
Telefoon 010-4333737

Stichting Milieu Educatie (SME)
T.a.v. Bouwe Taverne
Australiëlaan 14
Postbus 13030
3507 LA Utrecht
Telefoon 030-802444
Telefax 030-801345

Inhoudsopgave

- III Een project in de steigers, Eric Canjels (Expertisecentrum Samenlevingsopbouw)
- IV Schoon Votulast: de hele wijk gaat er op vooruit
- VII Breda: Milieustad van hoog tot laag? Eric Canjels (Expertisecentrum Samenlevingsopbouw)
- VIII Roermond proeftuin milieuparticipatie in de woonomgeving, n.a.v. een radio-interview van Tom Doesborg met Jan Poort
- XI Bewonersorganisaties en Gemeente werken samen, J. Noordman (St. Samenlevingsopbouw Oldenzaal)
- XII Cambio Company Deventer, Jaap Hofman (Opbouwwerk Deventer)
- XIV Groen (zelf)beheer in Klarendal, Johan Bodd (Opbouwwerk Klarendal)

Een project in de steigers

Milieuparticipatie in de woonomgeving

door Eric Canjels, Expertisecentrum Samenlevingsopbouw

Een effectieve aanpak van de milieuproblemen is niet mogelijk zonder draagvlak bij burgers. Lokale initiatieven van bewoners zelf, vormen de beste basis hiervoor. Een gemeente die haar bijdrage aan het milieubeleid wil leveren, moet zoveel mogelijk aansluiten bij deze initiatieven. Dit houdt in dat bewoners op andere manieren moeten worden betrokken bij de vormgeving en uitvoering van haar milieubeleid.

Vanuit deze gedachtengang hebben de Stichting Milieu Educatie (SME) en de Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk (LAMIGO) het initiatief genomen tot het project 'Milieuparticipatie in de woonomgeving'. In dit project zal gewerkt worden aan voorbeelden en methoden om een milieubeleid van onderop te ontwikkelen.

De resultaten die hieruit voortvloeien worden aan anderen ter beschikking gesteld, die in hun eigen praktijk hieraan mee willen werken. Een aanvraag voor financiële ondersteuning ligt momenteel bij de ministeries van VROM en WVC. Zodra de voorwaarden via deze (of een andere) route zijn geschapen, zal het project van start gaan.

Onder milieuparticipatie verstaan we het principe dat een aanpak van milieuvraagstukken in de woonomgeving niet kan zonder een actieve betrokkenheid van de bewoners. De redenen om deze stelling te benadrukken komen zowel 'van onderop' als 'van bovenaf'. Van onderop, uit wijken, buurten en dorpen, komen tal van initiatieven voor milieufactiviteiten. Elders in dit nummer worden hiervan de nodige voorbeelden gepresenteerd en wordt een overzicht gegeven van thema's en de partijen die erbij betrokken zijn. Van bovenaf, bijvoorbeeld van ministeries en gemeenten, groeit de belangstelling voor deze vorm van milieubeleid. Zoals SME in het in opdracht van WVC vervaardigde rapport *Het milieu meemaken* constateert: *De betrokkenheid van burgers en maatschappelijke organisaties is vrij groot. Datzelfde geldt voor de bereidheid van mensen om daadwerkelijk een bijdrage te leveren aan het aanpakken van de milieuproblemen. Vanuit die betrokkenheid en activiteit verwachten zij van de overheid een krachtig milieu-*

beleid. Maar tegelijkertijd blijkt dat eenzijdig, van bovenaf geformuleerd beleid, gericht op burgers en maatschappelijke organisaties, zowel ongewenst als ineffectief is. Passender en effectiever is het wanneer de overheid de inspanningen van burgers en organisaties stimuleert en ondersteunt.

Naar verluidt zal ook het in volgende Nationaal Milieubeleids Plan deze route van het gebruik maken en vergroten van het draagvlak voor een effectief milieubeleid worden gekozen.

Uitgaan van de initiatieven en betrokkenheid van bewoners betekent dat er geen algemeen model voor milieuparticipatie te construeren valt. In iedere situatie moet opnieuw worden vastgesteld hoe er gewerkt zal worden. Dat wil niet zeggen dat er binnen het project van SME en LAMIGO geen algemene principes gehanteerd worden. Er wordt gewerkt vanuit een bepaalde visie op wijkgerichte milieufactiviteiten.

Het belangrijkste principe, participatie van bewoners, is al uitvoerig aan de orde geweest. Enkele andere belangrijke uitgangspunten zijn de volgende:

- Er wordt gewerkt met een opbouweraanpak, dat wil zeggen door het organiseren en ondersteunen van bewonersgroepen en door het ontwikkelen van nieuwe projecten, samenwerkingsverbanden en voorzieningen. Dit lijkt erg voor de

hand liggend, maar bij milieu in de wijk wordt al snel gedacht aan voorlichting, bewustwording en educatie. Dit is niet de belangrijkste invalshoek binnen de proeflokaties.

- Er wordt wel een verbinding gelegd met educatieve elementen. Voor de aanpak van milieuproblemen is (ook) milieukundige kennis nodig. Als de opzet bewoners een hoofdrol te geven wil slagen, zullen zij tot op zekere hoogte kennis van zaken nodig hebben. Datzelfde geldt voor opbouwwerkers en andere betrokkenen. Bovendien zul je, als je medewerking van andere bewoners vraagt, uit moeten leggen wat de achtergrond van een initiatief is.

- Het verbeteren van de leefbaarheid van de woonomgeving is één van de doelstellingen binnen de projecten. Er wordt dus niet alleen gewerkt aan de 'grote' milieuproblemen, maar ook aan het lokale milieu.

- In de samenwerking tussen bewoners en allerlei instanties en diensten en tussen deze instanties en diensten onderling, staat het wijkgericht werken centraal. De traditionele schotten tussen de verschillende afdelingen en diensten, waarbij iedereen te werk gaat vanuit de eigen doelstellingen, taken en werkwijze, worden afgebroken. Daarvoor in de plaats komt een vanuit de wijk of het betreffende thema beredeneerde aanpak.

- Er wordt gestreefd naar een integrale aanpak, waarbij zoveel mogelijk aspecten van milieu in de woonomgeving in onderlinge samenhang aan bod komen. Bovendien wordt een verbinding gelegd met andere thema's, zoals gezondheid, werkgelegenheid en sociaal isolement. Dit principe mag er niet toe leiden dat het bij papieren plannen blijft. De integrale benadering wordt daarom opgebouwd door het aanpakken van concrete actiepunten. Van tijd tot tijd wordt geanalyseerd welke mogelijkheden en combinaties nog onbenut zijn gebleven.

Het project bestaat in grote lijnen uit drie onderdelen.

Er wordt een inventarisatie gemaakt

Schoon Votulast: de hele wijk gaat erop vooruit

van lokale initiatieven, waarbij op wijk- of buurtniveau wordt gewerkt aan milieuprojecten. Daarbij wordt tevens bekeken welke plaats verschillende partijen, zoals milieugroepen en het gemeentebestuur, aan milieuparticipatie toekennen. Op deze manier ontstaat een beeld van de mogelijkheden en moeilijkheden bij het verder ontwikkelen en verbreiden van deze werkwijze.

Daarnaast zal op een zestal locaties gewerkt worden volgens bovenstaande principes. Hierbij wordt aangesloten bij al lopende initiatieven in Arnhem, Deventer, Roermond, Breda, Utrecht en Oldenzaal. Een aantal hiervan wordt elders in dit nummer beschreven. Door deze verbinding met de praktijk is het mogelijk in het project, gericht bepaalde thema's en aanpakken verder te ontwikkelen. Bovendien hebben succesvolle voorbeeldprojecten vaak een grote uitstraling naar elders.

Tenslotte wordt veel aandacht besteed aan de overdracht van resultaten. Dit gebeurt niet alleen door algemeen toegankelijke publicaties en studiedagen, maar ook door individueel, op de specifieke situatie toegesneden advies en ondersteuning. Zoals gezegd: de start van het project wacht nog op regeling van de financiering. In afwachting daarvan wordt onder andere door de opbouwwerkers verenigd in LAMIGO, gewerkt aan lokale initiatieven. De resultaten daarvan komen regelmatig naar buiten, zoals nu door de uitgave van dit themanummer.

In de Utrechtse buurten Vogelenbuurt, Tuinwijk, Lauwerecht en Staatslieden (tezamen afgekort tot Votulast) draait sinds 1990 een experiment voor een milieuvriendelijk wijkbeheer. Het experiment heeft als doelstellingen: een schonere woonomgeving, het gescheiden inzamelen van afval en een integrale aanpak van milieuthema's op wijkniveau. In de Projectgroep zijn bewoners, gemeentelijke diensten, overige in de wijk werkzame organisaties, en het opbouwwerk vertegenwoordigd. Het project wordt gecoördineerd door een externe, onafhankelijke projectleider die door de gemeente wordt betaald.

Het begin

Het idee om een beheerproject op te zetten rond een schone woonomgeving (in relatie met de milieuproblematiek) kwam voort uit de grote belangstelling die er in Votulast bestaat voor onderwerpen betreffende de woonomgeving en het milieu. Deze belangstelling bleek op de jaarlijkse 5 mei-feesten op het Koekoeksplein en uit de ervaringen van de sinds enkele jaren op dat punt actieve bewonersorganisatie 'Vuilgroep Vogelenbuurt'. Deze vuilgroep werd in 1985 opgericht en had tot doel de afvalverwijdering in de buurt te verbeteren vanwege bezuinigingen en een tekort aan menskracht bij de reinigingsdienst (RMHD). Er werden in samenwerking met de RMHD veegacties georganiseerd. Toen deze succesvol bleken, ontstond de wens van de bewonersorganisatie om er een meer structurele uitwerking aan te geven. Ook het wijk-comité drong aan op de ontwikkeling van een verdergaand milieubeleid.

De structurele uitwerking kreeg vorm door de oprichting van de **Projectgroep Schoon Votulast**, daarin zijn vertegenwoordigd: bewoners, gemeentelijke diensten, overige in de wijk werkzame instanties en het opbouwwerk. Het project wordt financieel mogelijk gemaakt door de gemeente, die tevens haar reguliere werkzaamheden in de wijk op het project afstemt. De doelstelling van het project werd als volgt beschreven:

Het experiment heeft als algemene doelstelling het bereiken van een samenwerkingsmodel tussen gemeente, bewoners en bedrijven in het gebied Votulast op het vlak van schoonmaken (actief) en schoonhouden (preventief) van de openbare ruimten in Votulast.

Als naastgelegen doel geldt het in kaart en zo mogelijk in praktijk brengen van manieren waarop bewoners, bedrijven en gemeentelijke instanties op wijkniveau actief bij het 'kleinschalig' milieubeheer betrokken kunnen worden. Te denken valt bijvoorbeeld aan gescheiden vuil ophalen, vermindering van verpakkingsmateriaal, etc.

Projectwijze aanpak

Het samenwerkingsproject Schoon Votulast wil het aanzien van de buurt verbeteren. Een schone woonomgeving en een leefbaar woonklimaat gaan daarbij hand in hand. Dit is alleen te bereiken als iedereen meewerkt en als alle deelnemers hun eigen verantwoordelijkheden onderkennen en nemen. Dat kan als men op basis van gelijkwaardigheid met elkaar kan samenwerken. Om dit te garanderen ligt de organisatie van Schoon Votulast bij een regelmatig vergaderende projectgroep, die fungeert als vast punt voor het bespreken van allerhande zaken. Doordat dit samenwerkingsproject als initiatief is ingebed in de diverse diensten van het gemeentelijk apparaat, kan gebruik gemaakt worden van bestaande werkplannen en werk-

De hele wijk gaat erop vooruit!

"Het lokale gemeenschap (inspraak) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap)."
 Gemeenschap van de bewoners

Kleine stapjes worden groot

Parkeer-overlast

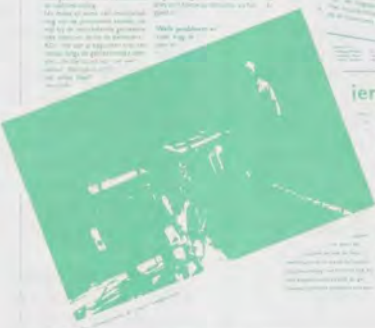
De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap). De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap).

Van vuil naar schoon

De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap). De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap).

Waar kan je met je afval De veegactie wordt uitgebreid... een nieuwe uitdaging!

De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap). De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap).

Ier hier

De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap). De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap).

budgetten. De acties die opgezet worden, komen voort uit ideeën die in Votulast leven. Enerzijds bouwt de projectgroep voort op zaken die al door bewoners zijn ondernomen, anderzijds worden projecten ontwikkeld op basis van problemen die door hen worden aangedragen. Per probleem dat wordt aangepakt, wordt de steun in de wijk onderzocht. Deze aanpak zorgt ervoor dat duidelijk wordt wat de bewoners willen en kunnen en deze vergroot ook de betrokkenheid en het draag-

vlak van de wijk. De projectgroep wacht niet af, maar probeert actief in te spelen op de eigen verantwoordelijkheid van bewoners voor hun buurt. Uiteindelijk wordt gestreefd naar een samenwerking; bewoners, ondernemers, etc. zullen meewerken aan acties van de projectgroep, maar zullen ook zelf initiatieven nemen in het kader van Schoon Votulast. Gebleken is dat deze werkwijze vruchten afwerpt. Bewoners nemen deel aan acties en dragen ook nieuwe problemen aan in het kader

van Schoon Votulast. Op een aantal wordt door de projectgroep ingesprongen door middel van het ontwikkelen van nieuwe projecten. Het blijkt dat een nieuw project ook nieuwe bewoners, die nog niet actief waren, aanspreekt. Door medewerking van het opbouwwerk wordt op nieuwe initiatieven ingespeeld. De initiatieven liggen op het gebied van drie speerpunten: een schone wijk, het scheiden van afval en het maken van een wijkmilieuplan.

Speerpunt I: Een schone wijk

De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap). De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap).

De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap). De wijk (gemeenschap) van de bewoners, die het idee van de wijk (gemeenschap) heeft en de wijk (gemeenschap) heeft gemaakt, is de grootste succesfactor bij de realisatie van de wijk (gemeenschap).

In voorgaande jaren is de woonomgeving verbeterd door de stadsvernieuwingsoperatie. De betrokkenheid van bewoners en de gemeentelijke diensten werd daarna gericht op vragen als: Hoe krijgen we een schonere buurt en hoe houden we die buurt ook schoon? Het experiment **Schoon Votulast** is in aansluiting op dit soort vragen ontstaan. Bij de start van het project zijn de elementen die de vervuiling veroorzaken geïnventariseerd. Intussen zijn er acties ondernomen om de oorzaken weg te nemen.

Enkele voorbeelden:

Vuilniszakken op straat

Vuilniszakken worden dikwijls te vroeg op straat gezet. Dit is op zichzelf al een vorm van vervuiling. Daarnaast leidt dit tot het stuk scheuren van zakken, waardoor de inhoud over straat verspreid wordt. In maart 1991 vond een handhavingsactie van de milieupolitie plaats, waarbij de bewoners erop werden gewezen hoe en wanneer ze hun afval aan de straat konden zetten.

Deze actie werd door de milieupolitie in samenwerking met andere diensten gehouden. Er werd gelet op zaken als: het aanbieden van huisvuil, grofvuil en KCA (= klein chemisch afval), vervuiling en overlast door huisdieren, opslag op de openbare weg, autowrakken en sleutelen aan voertuigen. In de actieweek was de chemokar drie keer extra aanwezig. Voorafgaand aan de actie werd aan bewoners informatie gegeven door middel van een huis-aan-huis-folder en werd de groenstrook aan de Kleine Singel ontdaan van grofvuil en huisvuil. De actie verliep goed. Zes tot acht mensen van het bureau milieutoezicht en de politie schreven deze week 70 bonnen uit voor het op een verkeerd tijdstip aanbieden, of in de parken en groenstroken storten, van huis-en/of grofvuil. Er waren weinig problemen met het sleutelen aan voertuigen, maar er werden wel vier autowrakken weggesleept uit Votulast. Het ligt in de bedoeling na

verloop van tijd de actie voor een periode van enkele dagen te herhalen.

Straatvuil en zwerfvuil

In november 1990 ging in een deel van de Vogelenbuurt een veegexperiment van start. Bewoners vegen eens in de week in hun straat het zwerfvuil bij elkaar, dat vervolgens door de RMHD wordt afgevoerd. Omdat dit experiment zo goed loopt, is het actiegebied in november 1991 uitgebreid. In de toekomst wordt het veeggebied nog verder vergroot.

Doel van de actie was het bewerkstelligen van een schonere woonomgeving in het gebied omsloten door de Koekoekstraat, Adelaarstraat, Hopakker en Weerdsingel (ong. 500 woningen). Als nevendoeleinden golden: de betrokkenheid van de bewoners bij de woonomgeving vergroten, het versterken van het buurtgevoel, een straatcontactnet opbouwen, waarmee ook andere activiteiten van **Schoon Votulast** besproken konden worden; het vertrouwen stimuleren in de mogelijkheden tot samenwerking en een basis leggen voor structurele afspraken ten aanzien van het beheer van de woonomgeving. In een beheerovereenkomst die op 8 november 1990 werd afgesloten tussen de RMHD en het Wijkcomité Vogelenbuurt werd vastgelegd dat de RMHD het straatvuil wekelijks op vrijdagmorgen met een veegmachine zou afvoeren. Buurtbewoners zouden hieraan voorafgaand het vuil op hopen vegen. Het resultaat laat zich vertalen in een 'schoonheidscijfer'. Hetschoonheidscijfer van de RMHD bedroeg van november '90 tot en met oktober '91 gemiddeld een 6,0. Voor aanvang van het experiment lag dat op een 5,2. Ten aanzien van deze nevendoeleinden kon worden gesteld dat ook de betrokkenheid van de bewoners bij de woonomgeving was toegenomen; van de geïnterviewde bewoners veegde de helft regelmatig mee. Het tijdstip, de vrijdagochtend, bleek de belangrijkste reden

waarom bewoners niet meededen aan de veegactie.

Er is niet echt een straatcontactnetwerk opgebouwd. In de tweede helft van het veegexperiment zal men contactpersonen werven. Wel had een groot aantal bewoners naar aanleiding van het veegexperiment ideeën voor toekomstige acties. Dit zegt misschien iets over het vertrouwen in de mogelijkheden van samenwerking.

Speerpunt 2: Afval scheiden

De gemeenteraad heeft zich uitgesproken voor een situatie waarin het afval zoveel mogelijk aan de bron gescheiden wordt. Mede gestimuleerd door de rijksoverheid zullen de milieuraandvoorwaarden steeds stringenter worden. Het vervoer en de verbranding van afval wordt steeds duurder. Uit onderzoek van de VNG blijkt, dat over een aantal jaren gescheiden inzamelen goedkoper zal zijn dan het ophalen van alle afval voor verbranding. Een en ander wordt uitgewerkt in een stedelijk afvalstoffenplan. De doorsnee milieubewuste consument zal slechts aan een verregaande afvalscheiding willen/kunnen meewerken als het opslagprobleem binnen de woning wordt opgelost en als de afvalverwijdering goed georganiseerd is.

In opdracht van **Schoon Votulast** is daarom een onderzoek verricht naar het draagvlak dat bij bewoners bestaat voor verschillende systemen van het gescheiden inzamelen van een aantal soorten afval: groente-, fruit- en tuinafval, klein chemisch afval, papier en glas.

Naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek wordt in Votulast als eerste wijk in Utrecht een integraal inzamelmodel ontwikkeld. Als voorbeeld geven we de conclusies weer die in het onderzoek over de inzameling en klein chemisch afval werden getrokken.

De mensen moeten momenteel hun KCA zelf wegbrengen. Er wordt nu een brengsysteem ingevoerd. Een

keer per maand is op twee plekken in Votulast gedurende een half uur de chemokar aanwezig. Hoewel op die manier veel KCA uit de afvalstroom wordt weggezuiverd, zou dit nog veel meer kunnen worden wanneer men een huis-aan-huis afhaalsysteem zou hanteren. Er wordt naar gestreefd om, gelijktijdig met het invoeren van het scheiden van het GFT (= Groente, Fruit en Tuinafval), aan die huishoudens die dat willen, een milieubox te leveren. Ook is het misschien mogelijk inleverdepôts bij winkels op te zetten. Verder wordt onderzocht wat de haalbaarheid is van een wijkkringloopcentrum op of bij de veegpost van de RMHD aan de van der Swinestraat.

Speerpunt 3: Het Wijkmilieuplan

Van het begin af aan was er de bedoeling om vanuit de concrete activiteiten die het wijkmilieu verbeteren, te komen tot een samenhangend wijkmilieuplan voor Votulast. Een wijkmilieuplan zal in overleg met bewoners, bedrijven, ondernemers, winkeliers, de gemeentelijke diensten, etc. ontwikkeld moeten worden omdat dan de verschillende doelgroepen zelf kunnen aangeven wat zij kunnen doen om het milieu te verbeteren en omdat er dan een inzicht bestaat welk draagvlak hiervoor is. Op die manier zal ook duidelijk worden wat op dit moment de hindernissen zijn die genomen moeten worden om milieuvriendelijk te kunnen handelen. Via een stapsgewijze benadering moeten de volgende vragen worden beantwoord:

- _ Welke milieuproblemen zijn er per doelgroep?
- _ Wat zijn de mogelijke oplossingen voor dit probleem?
- _ Welke instrumenten zijn hiervoor bruikbaar?
- _ Wie zal het oplossingsgerichte instrument hanteren?
- _ Waar sluit dit aan bij het overheidsbeleid?

Zo ontstaat duidelijkheid over wat er precies aan de hand is met het milieu in de wijk en welke inspanningen van iedereen verwacht worden. Het mag duidelijk zijn dat het opstellen van een wijkmilieuplan maatwerk is.

Eén van de thema's die aan de orde komen, is het verkeer in de wijk. In Votulast heeft men zoals in alle andere oude stadswijken te kampen met schaarse buitenruimte. Bewoners kunnen vaak geen (veilig) plekje vinden om hun fiets te stallen, er is geen ruimte om te spelen, er is weinig groen, etc. Bij de opbouw van de straten is geen rekening gehouden met de ruimte die rijdende en parkerende auto's innemen. Dit leidt tot onveilige situaties, parkeeroverlast en een niet erg optimale leefbaarheid in de wijk. In één project wordt ingegaan op de problemen die de auto, naast de milieuschade, met zich meebrengt. Getracht wordt om de kwaliteit van de woonomgeving te verbeteren door het ruimtebeslag van de auto terug te dringen. Dit kan, door de fiets meer kansen te geven en door verkeerstechnische maatregelen in te voeren die door de buurt gedragen worden. Dit sluit goed aan bij een project dat al in uitvoering was: het ontwikkelen van een fietsenstallingen-netwerk.

Uit een in het voorjaar van 1992 gehouden marktonderzoek blijkt, dat de fietsenbezitters relatief ontevreden zijn over de plaats waar men momenteel de fiets stalt. Op basis van de resultaten wordt als begin van dit project gewerkt aan de realisatie van drie buurtfietsenstallingen (40/60 fietsen), vijf straatfietsentrommels (4/6 fietsen) en een uitbreiding/verbetering van het aanbod van fietsklemmen. De eerste stalling, aan de Hopakker, werd in juni 1992 geopend.

Ook staat er een actie op stapel waarin onderzocht wordt in hoeverre bij de bewoners en bij de gemeente een draagvlak bestaat voor het terugdringen van de parkeer- en verkeeroverlast en voor maatregelen

in de richting van een 'auto-arme' wijk. Te dien einde werd de bewonersgroep *Initiatiefgroep Verbetering Leefbaarheid Votulast* opgericht.

In februari 1992 is naar aanleiding van de ideeën die bij de bewoners leven een projectgroep opgericht waarin het Wijkburo Witte vrouwen-singel, bewoners, het bouwwerk, de afdeling Stedebouw en Verkeer, de afdeling milieu en een verkeersdeskundige van het onderzoeks- en adviesburo SOAB zitting hebben. De projectgroep heeft als doel de mogelijkheden en consequenties van een auto-arme Votulast in beeld te brengen. Hierbij mag niet vergeten worden dat de verkeersproblematiek een wijkoverstijgend karakter heeft.

Uit onderzoek blijkt dat er bij de bewoners veel steun bestaat voor een auto-arme Votulast. Alleen de ondernemers zijn uit bereikbaarheidsoverwegingen minder enthousiast, maar ook zij realiseren zich dat er iets moet gebeuren.

Tot slot

Uit het voorgaande blijkt, dat het heel goed mogelijk is vanuit de invalshoek *milieubeleid* beheeractiviteiten te ontwikkelen met betrekking tot vervuiling van de woonomgeving. Gesteld kan worden dat de samenwerking in de projectgroep steeds beter verloopt en dat de werkzaamheden zich meer zijn gaan richten op de kwaliteit van de inrichting en beheer van de openbare ruimte in Votulast. Ondertussen staat het project niet meer te boek als *beheerexperiment*. De projectgroep bestaat echter nog steeds en het project **Schoon Votulast** wordt tegenwoordig gezien als proeftuin voor milieubeleid op wijkniveau. Dit gebeurt met instemming van de gemeente Utrecht, die onlangs geld beschikbaar heeft gesteld voor de ontwikkeling van een wijkmilieuplan. Tevens kreeg één van de voortrekkers van het project, buurtbewoner Ries Adriaan-

Breda: Milieustad van hoog tot laag?

door Eric Canjels, Expertisecentrum Samenlevingsopbouw

sen, de gemeentelijke milieuprijs. Maar ook van buiten Utrecht krijgt het project aandacht. De Stichting Stuurgroep Experimentele Volkshuisvesting heeft een voorstudie naar gescheiden afvalinzameling gefinancierd, het plan fietsenstallingen-netwerk-Vogelenbuurt is door VROM gekozen als Voorbeeldplan Vierde nota in het kader van Ideeën voor de dagelijkse leefomgeving, en bij de ontwikkeling van een wijkmilieuplan wil **Schoon Votulast** als proeftuin deelnemen aan het ontwikkelingsproject *Milieuparticipatie in de Woonomgeving*.

De ervaringen van de afgelopen twee jaar in Votulast zijn recent vastgelegd in een brochure en een videofilm. In de door Annette Damen geschreven brochure: **De hele wijk gaat erop vooruit** (waarvan dit artikel een beknopte weergave is), wordt de geschiedenis en de werkwijze van het project geschetst en worden de acties en resultaten van de laatste jaren beschreven. In de video wordt aan de hand van gesprekken met bewoners en beroepsmatig bij het project betrokkenen een impressie van de wijk en van het project gegeven.

De brochure is te bestellen (ad f 2,50 excl. porto) bij Wijkwinkel Votulast, tel.: 030-714812. Aldaar kan ook de videoband geleend worden. Voor informatie over het project kan men terecht bij Freerk Veldkamp, (projectleider; tel. 030-730095) of Hugo van der Steenhoven (opbouwwerker Votulast; tel. 030-714812).

De initiatieven voor milieu-activiteiten op wijkniveau komen in Breda van verschillende kanten. Zowel door bewoners als door gemeente en welzijns-werk wordt het een en ander ondernomen. We zetten de ontwikkelingen op een rijtje.

Er werd een begin gemaakt door een binnenstadbewoonster die zich ergerde aan de vervuiling van de straat. Zij nam het initiatief tot wat de **Actie Schoon Breda** zou worden. Met deze actie werd in samenwerking tussen gemeente en bewoners gestreefd naar een schonere stad. In 1990 is hiermee in enkele wijken een begin gemaakt. Vanaf 1991 is de actie in de hele stad ingevoerd. Het doel is het schoonmaken en -houden van de stad. Daarbij gaat het om het opruimen van zwerfvuil, het verwijderen van graffiti, het voorkomen dat open terreintjes in stortplaatsen veranderen, het tegengaan van de overlast van hondepoep, etc.

De actie is erop gebaseerd dat de gemeentelijke diensten hun inspanningen meer op elkaar en op de bijdrage van bewoners afstemmen. Bewoners worden zo ook 'beloond' voor hun bijdrage aan een schone omgeving. Hun activiteiten worden ondersteund door extra inzet van de gemeente. Een veegactie van bewoners wordt bijvoorbeeld gevolgd door een extra ronde van de borstelwagens.

Essentieel is dat deze acties geen geïsoleerde gebeurtenissen blijven, maar leiden tot een blijvende gezamenlijke inzet voor een schonere omgeving. Daarom wordt veel aandacht besteed aan de opbouw van een netwerk in de buurt. Er wordt contact gelegd met wijkorganisaties, winkeliers, scholen, welzijnsvoorzieningen, e.d. Ook publiciteit en voorlichting vormen een belangrijk onderdeel van de werkwijze.

Gemeentelijk Milieubeleids Plan

De gemeente Breda heeft het opstellen van een gemeentelijk milieubeleidsplan anders aangepakt

dan gebruikelijk is. Ze heeft niet de verlening van (hinderwet- en andere) vergunningen en de controle op naleving daarvan centraal gesteld. Ze is daarentegen uitgegaan van een analyse van de milieuproblemen en van de mogelijkheden om daar op gemeentelijk niveau iets aan te doen.

De aanpak is daardoor niet bij voorbaat voor het grootste gekoppeld aan één instrument. In plaats daarvan is uitgaande van verschillende thema's (afval, bouwen), doelgroepen (bedrijven, gemeentelijke diensten) en gebieden (milieubewust beheer van de stad) beken welke bijdrage de gemeente kan leveren. Deze bijdrage is uitgewerkt in zo'n dertig projecten, variërend van de gescheiden inzameling van huishoudelijk afval tot een kilometerreductieplan voor ambtenaren. Uit de resultaten van de **Actie**

Schoon Breda is de conclusie getrokken dat milieuzorg op wijkniveau met participatie van de bewoners goed mogelijk is. Daarom is het opstellen van een wijkmilieuplan als één van de projecten opgenomen in het gemeentelijk milieubeleidsplan. In een wijkmilieuplan wordt beschreven hoe de verschillende activiteiten van de gemeentelijke diensten op milieugebied in een bepaald gebied op elkaar zullen worden afgestemd. Maar niet alleen dat: ook zal in overleg met de bewoners gezocht worden naar mogelijkheden om een actiever milieubeleid in de wijk te voeren. Projecten op het gebied van verkeer, milieu en gezondheid en groenbeheer zijn mogelijke resultaten hiervan. De wijk Heuvel is aangewezen als proefgebied waar als eerste zo'n plan zal worden opgesteld.

Roermond proeftuin milieuparticipatie in de woonomgeving

Naar aanleiding van een radio-interview van Tom Doesborg met Jan Poort

Welzijnswerk en milieu

Op instigatie van enkele opbouw-
werkers die in hun eigen wijk bezig
waren met milieu-activiteiten, is
binnen de stedelijke welzijnssticht-
ing Vertizontaal een klankbord-
groep voor milieu-activiteiten opge-
richt. Door de instelling is tijd vrijge-
maakt voor ondersteuning en ont-
wikkeling van dit werkterrein.
Een eerste activiteit van deze groep
was de organisatie (samen met het
gemeentelijke Milieu Educatie
Centrum) van een studiedag over
Milieu-educatie en -actie in de buurt.
Op deze studiedag kregen sociaal-
cultureel werkers en opbouw-
werkers per wijk de opdracht een eerste
aanzet tot een milieuwerkplan te
maken. De nadruk lag daarbij op
een analyse van wat er in het werk-
gebied al aan voor het milieu
belangrijke initiatieven en ontwikke-
lingen gaande zijn en welke in de
nabije toekomst te verwachten zijn.
De indruk dat milieugericht werken
volledig bovenop de bestaande
werkzaamheden komt, wordt daar-
door vermeden. Voor een deel
betekent het ook met een milieubril
naar bestaande bezigheden kijken.
Denk alleen maar aan groenbeheer,
bouw- en renovatieprojecten of
verkeer en vervoer.

Contactadres: Gerard van Jaars-
veld, tel. 076-216073.

Roermond is een van de vijf proeftuinen in Nederland met een uniek pro-
ject op het gebied van het milieu. De bewoners van verschillende wijken
gaan zelf werken aan een beter milieu en een schonere leefomgeving. Voor-
beelden zijn het opruimen van zwerfvuil en het organiseren van een betere
inzameling en sortering van verschillende soorten afval.

Het project is op 19 oktober door de miliegroep Roermond en de lande-
lijke adviesgroep milieugericht opbouwwerk LAMIGO aan de gemeente
gepresenteerd. Roermond staat achter het plan en wil er f 150.000 voor uit
trekken.

Volgens projectleider Jan Poort is
dit nieuwe project anders dan
andere milieuprojecten: *Het andere
is, is dat je begint ook bij de burger,
die heb je nodig. Dat betekent dat je
niet van boven als overheid zegt we
gaan het zo doen en vervolgens
ontdekt dat het niet lukt. Je begint
waar je moet beginnen, bij de
burger. Je gaat dan als overheid
samen met de miliegroep Roer-
mond, met ondersteuning van
Lamigo in de vorm van mij als
opbouwwerker bij de stichting APO
Roermond, van meet af aan zorgda-
gen dat het project ook lukt en die
potentie zit in het proeftuinenexperi-
ment.*

Op 1 januari moet het proefproject
in de eerste Roermondse wijk van
start gaan.

Het milieu in Nederland

De aandacht hiervoor blijft groeien
op elk niveau. Gemeenten, provin-
cies en Rijk bedenken milieubeleids-
plannen. Bedrijven maken milieu-
vriendelijke producten en ook thuis
is de mens milieubewuster. Zo zijn
er de ophaalsystemen voor lege
batterijen, verpotten en oliebliken
en groen- en tuinafval. Maar dat is
nog niet alles: in vijf Nederlandse
steden, waaronder ook Roermond
gaat opnieuw een milieuproject van
start. Het unieke hieraan is dat de
burgers actief gaan meewerken aan
een schonere milieu in buurten en
wijken. Het project werd op 19
oktober in Roermond gepresenteerd
door de plaatselijke milieugroep
en de landelijke adviesgroep milieu-

gericht opbouwwerk **Lamigo**.
Verslaggever Tom Doesborg sprak
met Jan Poort van **Lamigo** en vroeg
hem hoe het project een bijdrage
levert aan een beter milieu: *Er is in
Roermond een wijk, Maasniel, een
dorpsgemeenschap. In die dorpsge-
meenschap, die zeer hecht is, wordt
op dit moment het meeste klein
chemisch afval opgehaald via de
chemo-car. Onlangs heeft Roer-
mond de milieubox uitgezet en die
respons die kun je verder opvoeren,
dit betekent dat je in een proeftuin-
experiment zou kunnen zeggen: we
gaan niet alleen klein chemisch afval
ophalen maar ook groente-, fruit- en
tuinafval. In een andere wijk in
Roermond, het Roermondse Veld, is
men op dit moment bezig met
wijkbeheer. Daar is bijvoorbeeld
sprake van zwerfvuil. Nou, we
zouden kunnen zeggen: we brengen
het probleem van zwerfvuil in het
proeftuinenexperiment in.
Tom Doesborg: Maar als ik dat zo
hoor, het opruimen van zwerfvuil,
het ophalen van klein chemisch
afval, het ophalen van groente-,
fruit- en tuinafval, dat klinkt me zo
bekend in de oren, zoveel steden
hebben dat al, wat is daar nu dan in
dit project anders aan?
Jan Poort: Nou, het andere is dat je
begint bij de burger, die heb je
nodig. Dat betekent dat je niet van
boven als overheid zegt: we gaan
het zo doen en vervolgens ontdekt
dat het niet lukt. Je begint waar je
moet beginnen, bij de burger en
gaat dan als overheid samen met de
miliegroep Roermond met onder-
steuning van **Lamigo** in de vorm van*

mij als opbouwwerker bij de stichting APO Roermond van meet af aan zorgdragen dat het project ook lukt. En die potentie zit in het proeftuinenexperiment.

Tom Doesborg: Stel, ik woon in een van die Roermondse wijken, ik heb goed geslapen, ik word 's morgens wakker, ik sta op en dan, hoe werk ik dan mee aan een beter milieu?

Jan Poort: Bewoners kunnen worden ingeschakeld, en dat is in de Planetenbuurt bijvoorbeeld al gebeurd, met een concrete veegactie. Bewoners krijgen bezems uitgereikt, de gemeentelijke overheid stelt die ter beschikking, en vegen mee de straten schoon in samenspraak met de reinigingsdienst zodat het zwerfvuil niet alleen wordt aangepakt zoals in Roermond door Westrom bedrijven of gemeentelijke overheid maar ook door bewoners, waardoor je een vrij snel resultaat krijgt plus dat de bewoners gemotiveerder zijn. Omdat ze daarin meewerken om hun eigen wijk leefbaar te houden. Ook de vrijwilligersorganisaties in het Roermondse werken mee, en dan praat ik met name over wijken als toch ook Maasniel, Planetenbuurt en Roermondse Veld, daar zitten heel gemotiveerde burgers die zich georganiseerd hebben. Je biedt ze hiermee concrete handreikingen om nog sneller resultaat te boeken dan dat ze tot nu toe aan het boeken waren.

Tom Doesborg: Wanneer gaat dit project nou in één van die Roermondse wijken van start?

Jan Poort: Ik denk dat we met elkaar: gemeente, opbouwwerk, milieugroep Roermond en van daar uit ook via Lamigo in staat kunnen zijn om per 1 januari a.s. een draaiboek te hebben wat niet alleen op papier geduldig is maar als een uitvoeringsplan waarmee je kunt starten, kan dienen.

Tom Doesborg: Stel, de mensen werken niet mee, wat dan, is er dan nog een oplossing?

Jan Poort: Zeker, dat is nu juist het mooie van het feit dat in Votulast bijvoorbeeld, als je het over zwerfvuil

hebt al ervaring is opgedaan.

Tom Doesborg: Dat is een project in Utrecht.

Jan Poort: Ja, wat betreft het probleem als mensen niet zouden willen, daar geeft het project Votulast duidelijke handvaten voor. In Utrecht zijn ze dus in een aantal wijken begonnen waar eigenlijk nauwelijks een milieu-traditie is maar wel de traditie van het is vies en het is smerig hier en ik wil eigenlijk dat het opgeruimd wordt.

Eén van de handvaten is bijvoorbeeld dat je komt tot een afstemming tussen datgene wat de reinigingsdienst en wat de politie doet. Voorbeeldje: in die wijken zijn ontzettend veel fietsenwrakken, als die blijven liggen nodigt dat uit om er nog meer rotzooi bij te gooien, dus de fietsen moesten weg. Nou, in samenspraak met de politie-functies in het kader van dat project, worden die fietsen nu snel verwijderd. Verder werken mensen zelf mee: ze vegen hun eigen straat letterlijk schoon in samenspraak met de reinigingsdienst. Ze vegen het op hoopjes, op het eind van de straat, de reinigingsdienst komt en neemt het mee. In die zin kun je dingen op elkaar afstemmen, dat heeft men gedaan en men is er ontzettend

tevreden over en daar komen weer andere dingen uit voort. Voorbeeld: de mensen zeggen nu in Votulast dat het er zo mooi en schoon uitziet, ik wil wat meer bloembakken hebben. Ik ga wat bloembakken aan mijn raam hangen en ik wil wat meer groen in de wijk, misschien moeten er wat minder auto's in de wijk toegelaten worden etc. Dus het is een sneeuwbaaleffect, een proces dat steeds doorgaat. En het is dus geen voortijdige dood gestoryen, integendeel. En dan zeg ik: dat moet in Roermond ook kunnen, dat kunnen wij met elkaar.

Contactpersoon: Jan Poort, tel. 04750-28441.

Bewonersorganisaties en Gemeente Werken samen

door J. Noordman, St. Samenlevingsopbouw Oldenzaal

Rondom diverse milieu-knelpunten - zoals afval, bestrijdingsmiddelen, groenbeheer - kwam vanaf eind 1988 een overleg tot stand tussen de in Oldenzaal opererende bewonersorganisaties en lokale milieu-organisaties. Dit leidde in 1989 tot oprichting van het Milieu Overleg Oldenzaal (MOO), waarin vrijwel alle wijkorganen en milieu-initiatieven zijn vertegenwoordigd.

Het gemeentelijk besluit om chemische bestrijdingsmiddelen in het openbaar groen praktisch geheel af te zweren, kreeg veel bijval. Echter over de gevolgen van deze maatregel en een ander groenbeheer was nog niet echt nagedacht. Een lokaal milieu-beleidsplan ontbrak en er was bezuinigd op het groenonderhoud. Voor bewoners(organisaties) was er geen duidelijk meldpunt voor milieuklachten.

Met ondersteuning van het opbouwwerk besloot het opgerichte MOO platform:

1. een milieu-actieplan samen te stellen;
2. de gemeente voor overleg te benaderen en bij te dragen aan de totstandkoming van een lokaal milieu-beleidsplan.

Lokaal milieubeleid

Het milieu-actieplan kwam er (eind 1988), alsmede wijksgewijze voorlichtingsactiviteiten. In deze periode ging een regelmatig overleg met de wethouder van milieu van start. In 1990 werd ook het eerste ontwerp Milieubeleidsplan van de gemeente besproken. Hiervoor droegen o.a. het MOO, IVN en kringloopbedrijf de Beurs knelpunten en beleidsthema's aan.

In 1991 stelde de gemeenteraad zowel het milieu-beleidsplan als een daaruit afgeleid milieu-uitvoeringsprogramma vast.

Stedelijke actiepunten"

Belangrijke actiepunten in dit milieu-programma zijn ondermeer:
- het op een adequaat niveau bren-

gen van milieuvergunningen en een handhavingssysteem;
- gescheiden inzameling van huishoudelijk afval (duo bak), klein chemisch afval en het grof huishoudelijk afval voor hergebruik, via het kringloop bedrijf de Beurs;
- het opzetten van een plan van natuur- en milieu-educatie; en het ontwikkelen van een proefproject voor wijkgericht milieu/groenbeheer.

Sociale Vernieuwing

Bij de start van het Milieu Overleg Oldenzaal werd er vanuit gegaan dat de gebundelde inzet van wijkgerichte bewonersorganisaties en milieu-organisaties een goede informatie-uitwisseling over milieu-initiatieven mogelijk zou maken. Zowel van onder-op, (de directe woonomgeving), als vanuit meer specifieke stedelijke milieugebieden. Deze koppeling maakt het mogelijk lokale milieu-knelpunten en wensen vanuit meerdere invalshoeken te bezien. Er ontstond zo een breed draagvlak en een overlegplatform voor diverse nieuwe initiatieven, waaronder:

1. de uitgifte van een milieu-educatiewijzer;
2. toetreding tot het klimaatverbond;
3. ondersteuning van de werkgroep kinderboerderij;
4. samenwerking met de IVN (ecologische inventarisatie) en ENFB (veilige fietsroutes).

Het vastgestelde gemeentelijke beleidsprogramma maakt het ook mogelijk om wijkbewoners, doelgroepen en lokale milieugroepen eerder bij nieuwe plannen te betrekken.

Een door het opbouwwerk en MOO,

ontwikkeld plan voor participatie van bewoners binnen het wijk- en buurtgericht milieubeheer is als actiepunt voor 1992/1993 opgenomen in het gemeentelijk uitvoeringsprogramma.

Doel van dit plan is wijkbewoners op een andere wijze bij het groen in de woonomgeving te betrekken (activering) en de mogelijkheden voor een ander wijkbeheer te onderzoeken. Vanwege de duidelijke raakvlakken (doelstellingen en ingangen) met een onlangs gestart *Sociaal Vernieuwingsproject Verbetering woonomgeving de Thij* is besloten beide plannen aan elkaar te koppelen. Het activeringsplan voor milieuparticipatie in de wijk de Thij maakt bovendien onderdeel uit van het landelijk LAMIGO/SME proefproject *Milieuparticipatie in de woonomgeving*. Dit project gaat eind november 1992 met een landelijke werkconferentie van start.

Cambio Company

Buurtbeheer en Milieu, de Deventer Wijkaanpak en een Wijkbedrijf

door Jaop Hofman, opbouwwerker te Deventer

Het woordenboek zegt bij cambiëren: 'handel drijven in wissels, deviezen'. 'Cambio' is het Italiaanse woord voor '(post)wissel'. In de Deventer buurt Rode Dorp/Driebergen hebben bewoners dat 'wissel' bijna letterlijk ingevuld door de CAMBIO COMPANY op te richten. Ondernemende bewoners wilden meer maken van buurtbeheer. Als het aan hun ligt komt er een wijkbedrijf, waar milieu boven aan staat: de Cambio Company. Maar het begon drie jaar geleden met het Experiment Buurtbeheer.

De buurt is vanaf 1989 één van de 4 Deventer experimentbuurten Buurtbeheer geweest. De keuze van de vier gebieden is gebaseerd op achterstandsscores. Rode Dorp/Driebergen is gekozen omdat in deze buurt de meeste problemen zich tegelijkertijd afspelen.

Tot de start van het Buurtbeheerexperiment was de buurt ongeorganiseerd. Met het afsluiten van het renovatieproces in 1980, verdween het projectmatig ingezette opbouwwerk en langzaam maar zeker brokkelde ook de buurtcommissie af. De introductie van het Buurtbeheerproject gaf nieuwe organisatie-mogelijkheden. De bekende uitgangspunten werden geformuleerd: 'probleemsignalering en probleemoplossing dicht bij elkaar brengen', 'een flexibele, op resultaat gerichte organisatie', 'oplossing van onderop', 'ontkokering', 'Integrale werkwijze'. Het organisatie-model dat deze pretenties moest verwezenlijken was zeer gelaagd opgebouwd.

Een constructie die niet uitnodigt tot participatie in een achterstands-buurt, waar het vertrouwen in de traditionele beheersinstanties al jarenlang verdwenen is. Bewoners zijn bereid om zich in te zetten voor hun buurt, maar dan moet de inzet wel beloofd worden.

Het opbouwwerk, dat in 1987 door druk van de Woningcorporaties, weer terug was in de buurt, startte een zesweekse wervingscampagne. De aandacht was niet gericht op de Buurtbeheer-organisatie, maar de Buurtbeheer-uitgangspunten. Want, was de overtuiging, als bewoners sterk genoeg zijn om goede plannen te ontwikkelen op een manier zoals

zij dat zelf kunnen en willen, dan gaan de andere partijen zich wel aansluiten bij de bewonersorganisatie. De Campagne zorgde er voor dat tientallen bewoners actief betrokken raakten bij 'Buurtbeheer'. Op verschillende niveau's werd de bewonersinzet georganiseerd. Straatgroepen, themagroepen, cursussen, een buurtkrant, buurtoverleg, eenmalige en repeterende activiteiten. Voor de buitenwereld was het een ongrijpbare bewonersbeweging en binnen de vastgestelde buurtbeheerstructuur paste deze ook niet. Het enige wat telde was het resultaat, en dat volgde... veegploegen, bloembakken, huuracties, speelplekken, voorzieningen, betere verlichting, een buurtkrant en vooral een gedreven inzet.

Een inzet waarbij bewoners zichzelf bevindt hebben van de afhankelijke benaming **woonconsument**. Alsof het een gunst is om in een buurt te mogen wonen. Het zijn in de aller-eerste plaats de bewoners die hun wijze van leven en wonen zelf produceren. Door contacten met laren, door het vechten voor voorzieningen, door de boodschappen te doen in de buurt, door de huizen zelf in goede staat te houden, door leesmoeder te zijn, door de ramen te lappen, door te overleggen met de gemeente, door de ouderensoos te draaien. Bewoners produceren en behoren voor het grootste deel hun eigen leefklimaat.

Met name bij de traditionele beheerders leverde deze 'nieuwe' positie een cultuurschok op in het jarenlang gehanteerde denken. Want bewoners en traditionele beheerders moesten elkaar ineens erkennen als problemen-makers en

daarmee ook als problemen-oplossers. De cultuurschok bleef niet beperkt tot voor de professionele instanties. Ook de bewoners(groepen) waren 'geschokt'. In de 'stadsvernieuwings-inspraakmodellen' is hun positie onmisbaar maar tegelijkertijd vastgepind tot probleem-aandragers vanuit de buurt. *Jullie zijn ons oog en oor in de buurt*, prees menig wethouder 'zijn' bewoners. De professionele instanties bekwaamden zich erin om de aangedragen problemen op te lossen. En daarmee waren de verhoudingen duidelijk. Buurtbeheer moet deze vaak reactieve bewoners-inbreng omzetten in ondernemingslust. In Rode Dorp/Driebergen is dat gelukt.

De resultaten zorgden er voor dat de meest betrokken ambtenaren en het College hun vastgestelde buurtbeheer(s)organisatie-structuur lieten vallen en de wijze van bewonersinzet in Rode Dorp/Driebergen overnamen als 'model'. Het experiment-zijn, vergemakkelijkt de keuze.

De Deventer Wijkaanpak

Drie jaar later werden deze ervaringen overgezet naar de **Deventer Wijkaanpak**, een buurtbeheerbenadering voor de hele stad. En waar in 1989 nog gestart werd met een 5-lagige structuur, werden in 1992 de budgetten overgeheveld naar de buurt. De zeggenschap ligt bij een Wijkteam bestaande uit 70% bewoners en 30% instanties (adviseurs). Werd er in 1989 nog gesproken over één breed samengestelde Buurtbeheergroep namens de buurt, in 1992 heet het "een methode van werken waarin niet de organisatie van bewoners, maar de activiteiten van bewoners centraal staat...de participatie van bewoners is geen vast gegeven maar moet telkens worden gemobiliseerd aan de hand van zaken waar bewoners belang bij of profijt van hebben. De Wijkaanpak draagt het karakter van een regelmatig terugkerend proces van activering, keuzebepaling, uitvoering

en evaluatie. Wij willen voorkomen dat beheerorganisaties(s) gaan fungeren als een bureaucratische laag tussen bewoners en gemeentelijke diensten, woningbouwverenigingen en dergelijke." (Citaat uit brief Coördinator Sociale Vernieuwing Deventer.)

Afstemming

Eén van de eerste aanzetten die uiteindelijk leidde tot de Deventer Wijkaanpak, was de wervingscampagne **Het Bugen-of-Barsten-Offensief**. De campagne had in de zomer van 1989 een gevarieerde bewonersinzet in Rode Dorp/Driebergen opgeleverd. Om niet in de val te lopen van overorganisatie kon elke werkgroep of bewonersactiviteit zich autonoom ontwikkelen. Slechts twee voorwaarden bleven gelden: blijf bij je eigen taak en overleg met de buurtbewoners als het om eindoplossingen gaat. Dit betekende dat sommige groepen al na 3 maand ophielden te bestaan, terwijl anderen dan pas goed begonnen te draaien. De ene groep kwam bijna wekelijks bij elkaar, anderen beperkten zich tot een eenmalige activiteit. Sommige activiteiten hadden zo'n uitstraling dat ze weer nieuwe groepen opleverden. De samenhang en afstemming van de bewonersinzet kwam niet voort uit een gelaagde organisatiestructuur. De samenhang vond via 3 andere wegen plaats:

- de uitgave van het bedrijfsblad *Tussensprint*. Een blad exclusief voor de actieve vrijwilligers in Rode Dorp/Driebergen over de activiteiten van de bewoners, over de buurtbeheerontwikkelingen en vooral veel *human interest*.
- het Informatiecentrum. Een gebouwtje in de buurt, dat dient als werkruimte voor vrijwilligers en een aantal beroepskrachten. De grote tafel was in de avonden vaak de vergadertafel.
- een driemaandelijks overleg (het Eierwekker-overleg) voor actieve bewoners om elkaar te informeren, nieuwe ideeën op te roepen en te bespreken, oplossingen te combineren en (formeel) organisatiebeslissingen te nemen. Ook zorgde dit overleg jaarlijks voor een voorstel-Buurtbeheerplan. Wat daarna zijn weg moest banen door de stedelijke organisatiestructuur en in 9 van de 10 gevallen overgenomen werd.

Milieu

De zichtbare verloederding van de buurt werd door Werkgroep 't Zootje en Buurtcomitee Driebergen aangepakt. Ze zorgden voor wekelijks opererende Veegploegen van jeugdige bewoners, voor muurschilderingen, de aanstelling van een Buurtconciërge, achterpadenafsluiting, voor bloembakken, voor een beter groenonderhoud, meer prullenbakken, enz. Het aanpakken van deze zichtbare zaken kwam ook voort uit de gedachte dat je eerst zichtbaar moet maken dat de buurt kan veranderen door bewonersinzet. Als die stap is genomen kan er gewerkt worden aan zaken als onderwijs, werkgelegenheid, zorg, gezondheid, enz. Tijdens het Eierwekker-overleg van december 1991 kwam het probleem van de onbereikbare chemocar op tafel en het gegeven dat er geen oud-papier werd opgehaald in de buurt. Deze punten werden gekoppeld. De twee buurtgroepen die actief waren tegen buurtverloederding

zagen het idee zitten. Ze maakten een koppeling met hun eigen activiteiten ("Waarom die er niet onder brengen?") en met werkgelegenheid ("Een banenpooler bijvoorbeeld, voor informatie en het helpen van de oudere buurtbewoners"). Met deze gegevens in de hand wilden de buurtgroepen graag weten of het retourwinkel-idee levensvatbaar was. Sterker nog, of het zichzelf zou kunnen bedruipen. Een sociaal-vernieuwend impuls, financieel onafhankelijk van de overheid.

Bedrijf

De Buurtbeheer-ervaringen hadden de buurtgroepen geleerd dat een wens pas kans van slagen heeft als het omgezet wordt in een helder voorstel. Het Adviesbureau van Hergebruik uit Arnhem wilde wel samenwerken met de bewonersgroep. In samenwerking is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: Hoe moet een wijkmilieubedrijf er uit zien en welke functies kunnen in dit kader vervuld worden? Stapsgewijs werd onderzocht welke activiteiten ondergebracht kunnen worden in het bedrijf. Zo wordt gedacht aan:

- inname, sortering en afvoer van huishoudelijke afvalstoffen, klein chemisch afval en grof huisvuil,
- een tweedehands kledingwinkel,
- een reparatiewerkplaats,
- informatieverstrekking,
- groenbeheer.

De activiteiten kunnen ook een 'dubbelslag' slaan met andere wijkactiviteiten. Zo kan de 'naaigroep' van het buurthuis in de kledingwinkel aan de slag gaan met het herstellen en verkopen van producten. In de reparatiewerkplaats kan een ex-timmerman kapot materiaal herstellen en zo de Speel-O-Theek of de Peuterspeelzaal voorzien van speelmateriaal. De informatieverstrekking kan gelijk op lopen met een lespakket *milieu* dat de beide basisscholen gaan gebruik-

(Foto: Joop Hofman)

Groenzelfbeheer in de wijk Klarendal

door Johan Bodd, opbouwwerker te Arnhem

ken in hun lessen. De Deventer Wijkaanpak maakt het mogelijk dat de buurtorganisatie het groenonderhoud overhevelt van de plantsoendienst naar een andere organisatie. Misschien de Cambio Company?

Naast de te ontwikkelen milieuactiviteiten worden ook de al bestaande activiteiten ondergebracht in de Cambio Company: de Jeugd-Veegploegen, de Bloembakken, de muurschilderingen, een deel van activiteiten van de Buurtconciërge, Veegacties en de Gereedschapuitleen. Het Adviesburo voor Hergebruik gaat als tweede stap, na de activiteiteninventarisatie, de schaal-grootte inschatten (is de buurt als markt groot genoeg?), en een strategische verkenning uitvoeren. Omdat de Cambio Company gaat werken op het grensvlak tussen milieu, scholing, werkgelegenheid en welzijn zullen er raakvlakken bestaan met bestaande instanties. Dit vraagt afstemming. Daarna volgt het eindmodel met een investerings- en exploitatiebegroting.

Binnen de Gemeente Deventer volgden twee reacties op de plannen. De betrokken Milieumambtenaren wezen het voorstel af. Het College van B&W hebben het volledig overgenomen en willen het financieren uit het stedelijke Fonds Sociale Vernieuwing. Deze maand zal het resultaat bekend zijn. Dan zal duidelijk zijn of de Bewonersgroep zich om kan vormen tot een 'mee-werkende directie' van de Cambio Company in een Wijk-Milieu-bedrijf. Een nieuwe positie waarbij een bewonersgroep van woonconsumment en traditionele belangenbewaker van de wijk, zich nog letterlijker hervormt tot woonproducent waarbij dienstverlening aan de wijk het produkt is.

**Joop Hofman, opbouwwerker
Rode Dorp/Driebergen
Tel. 05700-22210. Stichting Ras-
ter, Deventer:
Tel. 05700-10607.**

Groen(zelf)beheer in Klarendal is een onderdeel van het wijkbeheerplan 1992. Er is door bewoners gekozen voor hele concrete projecten, en een stapsgewijze opbouw naar een integraal wijkmilieuplan. Ik ben Johan Bodd, opbouwwerker in de Arnhemse wijk Klarendal gedurende 11 jaar. Ik zal beginnen met een inleiding, het zijn niet alleen succes-verhalen over hoe geweldig het gaat in Arnhem. Want wat voor de ene wijk uniek is, is voor de andere weer doodgewoon. Mijn verhaal uit de praktijk is het gevolg van ploeteren, vallen en opstaan, teleurstellingen, enthousiasme, inventiviteit en leuke resultaten. Het is vooral de bedoeling dat het ideeën losmaakt, en u stimuleert om in uw eigen werksituatie met dit onderwerp verder aan de slag te gaan.

Klarendal ligt aan de rand van de Arnhemse binnenstad. Er staan 3000 woningen, voor 80% sociale huurwoningen. Er wonen 9000 mensen. Begin 1800 waren het vooral landerijen en boerderijen, vanaf 1860 is de sociale en particuliere woningbouw begonnen. Tussen 1910 en 1930 is de wijk volgebouwd met sociale woningbouwcomplexen. Na de Tweede wereldoorlog is de wijk langzaam maar zeker achteruitgegaan. In de jaren '60 resulteerde dit in ernstige verkrotting. Bewoners kwamen hietogen in opstand, aangewakkerd door plannen van de gemeenteraad om heel Klarendal te slopen en er een villawijk van te maken.

De opstand had succes, en vanaf 1970 is de grootschalige stadsvernieuwing begonnen met veel sloop en vervangende nieuwbouw. *Bouwen voor de Buurt*, en *Klarendal voor de Klarendallers* waren de slogans die het proces begeleidden. Tot het eind jaren '80 alles was volgebouwd, voor het merendeel met gestapelde bouw. Bijna nergens is er groen in de wijk, behalve op kleine strookjes naast, voor of tussen woningen, waar niets meer mee gedaan kon worden. Klarendal is een "stenen" wijk. Klarendal kende voor de stadsvernieuwing de traditionele arbeidersbevolking. Het was een dorp in de stad. Ook nu nog heten bewoners Klarendallers. Opa en oma wonen er, de kleinkinderen ook. De saamhorigheid was erg groot.

In de jaren '60 en '70 ontstond er door de stadsvernieuwing een grote uitstroom. Lang niet iedereen kwam terug. Daardoor ontstond er langzaam een nieuwe bevolkings-samenstelling. De huidige bevolking bestaat voor 30% uit migranten (Surinamers, Turken en in mindere mate Marokkanen). Ook zijn studenten, jongeren met een hoge beroepsopleiding en kunstenaars, wegens de gunstige ligging naast het centrum en alle voorzieningen, ruim vertegenwoordigd. De wijk kan met recht multicultureel genoemd worden.

De werkloosheid is hoog (35%), en WAO-ers, AOW-ers, en eenoudergezinnen meegerekend verblijft tweederde van de bevolking overdag in de wijk zelf. Dit legt een hoge druk op de wijk en de sociale samenleving. Er is weinig ruimte voor groen.

Wijkbeheer in Klarendal

Het begrip 'wijkbeheer' zal voor niemand meer nieuw zijn, overal in Nederland is men er mee begonnen of heeft men er inmiddels al behoorlijk wat ervaring mee. Zeker in de grotere steden. In Klarendal zijn we vanaf '87 in de Peterbuurt begonnen met wijkbeheer als een experiment. Het succes leidde er toe dat vanaf 1989 het wijkbeheer in de 8 oude wijken (traditionele achterstandswijken) als gemeentelijk beleid is ingevoerd.

De gemeenschappelijke visie is, kort

samengevat: bewoners meer verantwoordelijkheid geven over hun eigen woonomgeving en leefsituatie, en gemeentelijke diensten meer wijkgericht laten werken.

De organisatievorm is als volgt: in iedere wijk is een wijkbeheerplatform, dat verantwoordelijk is voor het beleid op wijkniveau. Dat beleid is vastgelegd in wijkbeheerplannen, waarin per jaar alle projecten heel concreet in omschreven worden. De onderdelen zijn: milieu, groen, spelen, werk en scholing, sociale veiligheid, verkeer, aanpak vervuiling en vandalisme. In het platform zitten naast bewoners de woningcorporaties, wijkagenten, (soms)buurthuizen, en enkele gemeentelijke diensten (meestal stadsontwikkeling en milieu/openbaar groen). Bewoners hebben het uiteindelijk voor het zeggen, maar de intentie is samenwerking en overleg. Als middelen heeft iedere wijk een wijkbeheerder, een wijkbudget van 20.000 tot 30.000 gulden en soms een huis- of buurtmeester.

Wijkmilieuplan

In '89, na bijna 20 jaar stadsvernieuwing, zijn we voorzichtig bezig met milieuvriendelijk renoveren. Eerst met één woning als experiment, momenteel met 10 woningen als project van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV). Samen met het wijkbeheer (onderdeel groen) is hierdoor milieu steeds meer in de belangstelling gekomen van de bewonersgroepen. Bewoners zien groen en milieu steeds meer als de zorg voor de duurzame kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Als opbouwwerker heb ik daarin een belangrijke stimulerende taak, zoals het verzorgen van informatie, excursies naar andere projecten organiseren en bewoners mee laten doen met studiedagen. Klarendal is intussen zover dat het meedoet aan het landelijke proeftuinenproject van LAMIGO, waaraan ook Utrecht, Oldenzaal en Breda meedoen. Dat moet uiteindelijk

resulteren in onder andere een integraal wijkmilieuplan.

Groenbeheer in de wijk Klarendal

Eén van de onderdelen van het wijkbeheerplan is groen en milieu. Door ontwikkelingen op het gebied van milieu ontstaat er steeds meer draagvlak bij bewoners binnen de wijk. De onderstaande projecten lopen inmiddels:

1. boomadoptieproject;
2. eigen beheer groenstroken;
3. stimuleringspremie groenprojecten;
4. groenafscheidings;
5. duurder en kwalitatief beter groen;
6. tuingereedschap-uitleen;
7. Klarenbeek.

ad 1. Het boomadoptieplan

In Klarendal staan 200 à 300 bomen, voor het merendeel aangeplant tijdens de stadsvernieuwing. Er vinden behoorlijk veel vernielingen plaats, en vervuiling van de boomspiegels. In 1988 zijn we begonnen in de Peterbuurt, weinig succes. In 1990 hebben we het opnieuw geprobeerd, en meteen voor heel Klarendal. Bewoners die een boom adopteren ondertekenen een contract (waarin staat dat ze de boom water geven, de boomspiegel onderhouden, en eventuele beschadigingen meteen door zullen geven aan de gemeente). Zij krijgen als tegenprestatie een tegeltje op de gevel, gemaakt door een Klarendalse kunstenaar. De boomspiegel wordt afgezet met paal en sierraas, zodat het makkelijker schoon te houden is en mensen het kunnen beplanten. Een kleine 100 bomen zijn inmiddels geadopteerd. Tegenslag was het vernielen van de afzettingen door kinderen, maar een derde prototype is nu niet meer kapot te maken. Voordelen van het project: bewoners zien de waarde in van bomen in de wijk, nemen de verantwoordelijkheid ervoor, vandalisme wordt

bestreden, en de straten worden opgesierd. Bewoners motiveren elkaar om ook een boom te adopteren. De wijkbeheerder en buurtmeesters voeren het uit, het geld komt uit het wijkbudget.

2. Het eigen beheer van groen

In Klarendal zijn erg veel kleine groenstroken, die veel vernield worden en erg vervuld zijn. Niemand voelt zich er verantwoordelijk voor. Sommige zijn verschillende keren aangeplant, met uiteindelijk een negatief resultaat. Het wijkbeheer geeft bewoners de mogelijkheid om stroken groen over te nemen van de gemeente en bij de eigen tuin te trekken. De gemeente geeft de grond uit, als er geen kabels en leidingen liggen. De buurtmeesters helpen bij het afzetten en grond afvoeren, en een deel wordt uit wijkbudget betaald. Vieze groenstroken die er waardeloos uitzagen gevan in particuliere handen de buurt nu weer een mooi aanzien en krijgen weer waarde.

3. Stimuleringspremie groenprojecten

Het wijkbeheerplatform heeft 1000 gulden per jaar uitgetrokken voor bewoners(groepen) om zelf groenprojecten te ontwerpen. In dit najaar worden er twee uitgevoerd: een kruiden- en een wilde plantentuin. Daarnaast wordt er een paar keer per jaar een wedstrijd voor de schoonste straat georganiseerd, de winnende straat krijgt 250 gulden voor groen. Het wordt meestal besteed aan muurbloembakken. De straat ziet er feestelijk uit, wekt veel waardering, en stimuleert andere straten om mee te doen.

4. Groenafscheiding

In Klarendal was veel drugsoverlast, wat onder andere de "opstand" in 1989 tegen de drugshandelaren tot gevolg had. Sindsdien zijn veel binnenreinen afgesloten, meestal door hekwerken van staal of gaas. Een nieuw initiatief van het wijkbeheer is om natuurlijk materiaal te gebruiken: klimplanten, vaste planten en struiken worden nu verplicht gebruikt bij nieuwe afscheidingen.

De financiering vindt plaats uit het wijkbudget, naast de eigen bijdrage van de betrokken bewoners.

5. Duurzaam groen

Het wijkbeheer heeft 1000 gulden per jaar gereserveerd om bij groenplannen duurder en mooier groen aan te schaffen.

6. Tuingereedschap-uitleen

Tuinen zijn niet erg populair in Klarendal. Ze kosten ook veel geld om aan te leggen en te onderhouden. Ook hebben bewoners geen gereedschap. Het wijkbeheerplatform heeft gereedschap aangeschaft dat bewoners gratis kunnen lenen, van kruiwagens tot heggeschaar is aanwezig. Het is een succes, er wordt veel gebruik van gemaakt. Buurtmeesters helpen bewoners bij het afvoeren van grond en rommel uit de tuin. Met wat geluk heeft een hele straat elkaar gestimuleerd, en hebben ze nu allemaal prachtige voortuintjes aan de openbare weg.

7. Klarenbeek

Dat is een zwembad aan de grens van de wijk. Gesloten door de gemeente zoals zoveel buitenbaden in Nederland. Bewoners hebben een eigen stichting gevormd om het prachtig gelegen bad als belangrijk recreatiegebied voor de wijk te behouden. Een nieuw plan is gemaakt, met een landschapsarchi-

tect om van het terrein een soort stadspark te maken, dat het hele jaar open is. Door alle groeninitiatieven is er nu een basis waarop dat met bewoners besproken kan worden, en het wordt ondersteund.

Er zijn, tot slot, niet allemaal positieve ontwikkelingen. Er wordt nog steeds groen vernield, plantsoentjes worden nog vervuild, bewoners onderhouden hun boom toch niet ondanks het contract enzovoort.

Nieuwe ideeën

In het kader van de Sociale Vernieuwing worden er in Arnhem voor de 8 wijkbeheer-wijken wijkplannen ontwikkeld, voor de periode 1993 tot 2000. Deze omvatten onderwerpen die vallen onder de bekende cirkels woon- en leefomgeving, werk en scholing en voorzieningen. In Klarendal zijn de volgende voorstellen gedaan:

- * Bewoners beslissen zelf over de inzet onderhoud openbaar groen (oftewel, de wijk krijgt de beschikking over het onderhoudsbudget van de gemeentelijke dienst);
- * Het aantrekken van twee milieuwerkers (via de banenpool), die met kinderen en volwassenen stimulerend gaan werken in de stadsecologie: onderhoud, toe-

zicht, bewoners helpen, projecten op school opzetten;

- * Verkeersmaatregelen met groen uitvoeren in plaats van met steen;
- * Experiment met gevelisolatie van groen(klimplanten);
- * Tuincompostbakken tegen kostprijs uitgeven.

Op wat langere termijn zijn de volgende voorstellen gedaan:

- * Het maken van een integraal milieuplan, waarin bewoners erg veel verantwoordelijkheid krijgen;
- * Een verregaand zelfbeheer in de wijk Klarendal.

Tot slot

De voorwaarden om te werken aan groenbeheer in Klarendal waren:

- * concreet en eenvoudig begonnen, met projecten die bewoners erg aanspreken. (Vervolgens stapsgewijs verdergegaan en draagvlak verder ontwikkeld, in een doorlopende ontwikkeling naar een integraal plan voor Klarendal);
- * bewoners moeten betrokken zijn bij hun wijk, er wat aan willen doen, en het gemeenschappelijke belang ervan inzien;
- * bewoners moeten (georganiseerd) zelf verantwoordelijkheid kunnen krijgen;
- * een eigen wijkbudget is een belangrijke voorwaarde, en werkt enorm stimulerend voor bewoners: zonder bureaucratie en gebedel kunnen ze zelf snel eigen voorstellen omzetten in daden.

In alle gevallen wordt er zo kleinschalig mogelijk gewerkt. Steeds op straatniveau, hooguit op buurtniveau. Een voorwaarde om projectaanvragen van bewoners te honoreren is de toezegging van bewoners om zelf mee te helpen, en zelf het beheer en onderhoud(eventueel ondersteund door de buurtmeesters) op zich te nemen.

Johan Bodd, Opbouwwerk Klarendal, Werkwinkel, Klarendalseweg 442, 6822 GV Arnhem. Tel. 085 - 45 22 57.

overlast veroorzaken. Maar dat hebben de bewoners ervoor over als ze weten dat de toekomstige situatie daardoor sterk zal verbeteren. De aanpak van de grote milieuproblemen op landelijk niveau vraagt ook om zulke grote investeringen. De traagheid waarmee de aanpak van de grote milieuproblemen in ons land tot stand komt is dan ook grotendeels terug te voeren op de onwil zulke diepte-investeringen te doen en op de onzekerheid over de vraag of de burgers de overlast ervan zullen tolereren.

Oplossingen

Oplossingen moeten op problemen passen, anders helpen ze niet. Een schroevendraaier is prima als je een kastje in elkaar wilt Schroeven en de tree van de trap losziet. Maar als je de waterleiding of de centrale verwarming wilt repareren heb je echt een waterpomptang nodig. Dat geldt ook voor de oplossing van milieuproblemen.

De straat vegen en afvalscheiding hebben best hun nut, maar ze helpen niet tegen de zure regen of het broeikas-effect. Suggesteren dat dat wel het geval is, betekenen valse voorlichting. De vloer dweilen helpt ook niet tegen een benzeenlucht of radon-gas uit de kruipruimten. Het buurtwerk is een soort waterpomptang, een instrument dat zeer geschikt is voor bepaalde typen milieuproblemen.

Een waterpomptang bestaat altijd uit twee stukken, verbonden door een spil, die de onderlinge verhouding tussen die twee stukken regelt, afhankelijk van wat er aangepakt moet worden. Het ene deel lijkt mij de buurtgebonden aanpak, de inzet en betrokkenheid van de buurtbewoners zelf en het andere deel lijkt mij de inzet en de investering van de verschillende gemeentelijke diensten van de gemeente Utrecht. De spil is in dit geval de projectgroep **Schoon Votulast**. Daarbij heeft men in **Schoon Votulast** ook nog de leukste oplossing voor het door hen

aangepakte type problemen proberen te vinden.

Milieuproblemen worden door mensen meestal als negatief ervaren en dat is niet bevorderlijk voor hun belangstelling om er iets aan te doen. Als de oplossing leuk is, is dat een belangrijke reden om er wel wat aan te willen doen. Veel mensen houden niet van afwassen. Maar als je samen afwast, kun je heel wat afpraten en dat maakt het weer gezellig. Een van de opvallende kenmerken van **Schoon Votulast** is de manier waarop men erin geslaagd is om buurtbewoners te stimuleren samen aan oplossingen te werken.

Belangrijke milieuproblemen

Draagt het project **Schoon Votulast** nu bij aan de oplossing van de belangrijkste milieuproblemen? Als milieukundige en milieufactivist zou ik zeggen: ik denk van niet. Als ik de milieuproblemen in volgorde van belangrijkheid moet zetten dan zou mijn volgorde zijn: de orkaan Andrew, verkrotting, een bende in huis, de afwas. Zo'n naderende orkaan, oftewel het broeikas-effect, het gat in de ozonlaag, waterverontreiniging en zure regen zijn mijns inziens de belangrijkste problemen. Maar ik ben dan ook een typisch landelijk en mondiaal denkend iemand. In mijn stadswijk wil ik nog wel mijn stoep vegen, maar voor de rest heb je weinig aan me. En het is ook zeer de vraag of mijn mening zo relevant is voor het buurt- en opbouwwerk. In een stadswijk wonen heel verschillende mensen, met zeer verschillende belangstellingen en ervaringen. Wat een milieuprobleem voor bewoners van een buurt belangrijk maakt, hangt van een aantal gecombineerde factoren af:

- het probleem waar het om gaat leeft onder de mensen;
- men ervaart zelf hinder van het probleem;

- men heeft het gevoel dat het probleem te beïnvloeden valt, of juist helemaal niet.

Milieuzaken waar veel over gepraat wordt in het nieuws zijn onderwerpen als mest, de ozonlaag, afval, verkeer. Of er veel in de buurt over iets gepraat wordt, zal ten dele afhangen van de tamtam die een projectgroep weet te maken. Ervaren hinder en overlast betekent meestal dat men er in de buurt direct hinder van heeft. Het probleem is bij voorkeur zintuigelijk waarneembaar. Het stinkt, het ziet er rommelig uit of het kleeft aan je schoenen. Mensen in een buurt noemen niet voor niets het eerst poep, graffiti, vuil op straat of parkeerproblemen als men ze naar de meest hinderlijke milieuproblemen vraagt. Dat zijn direct waarneembare zaken. De hoeveelheid afval die men produceert, het aantal kilometers dat men met de auto verrijdt of de niet zintuigelijk waarneembare radonconcentratie in huis ervaart men niet, en zeker niet onmiddellijk als hinderlijk.

Op diverse plaatsen in Nederland is gebleken dat het zeer aan te bevelen is om in de buurt eerst een enquête te houden alvorens met milieufacties te beginnen; ten eerste vanwege het tamtam-effect en ten tweede om uit te vinden wat de buurtbewoners het meeste aanspreekt. Dat is bij **Schoon Votulast** ook gebeurd en dat heeft ongetwijfeld bijgedragen tot het succes van het project.

Het is voor de actie-bereidheid van de mensen van wezensbelang dat mensen het gevoel hebben dat wat ze doen ook echt aan de oplossing van het probleem bijdraagt. Op de tegenstrijdige reacties in verband met de beïnvloedbaarheid van het probleem kom ik straks nog terug. Alles bij elkaar genomen is het niet verwonderlijk dat afval wel goed scoort als onderwerp om een buurt voor de aanpak van milieuproblemen te interesseren, en de ozonlaag

De hele wijk gaat erop vooruit!

Kleine stappen
worden grote

Verkeer-overlast

Van vuil
naar schoon

Democratie wordt
ook democratisch

De heer

of het verkeer een stuk minder. In de stad is de mestproblematiek geen onderwerp waar men zich druk over zal maken. In een plattelandsgemeente in de provincie Groningen waar de stinkende intensieve veehouderijen als paddestoelen uit de grond schieten is het juist een onderwerp waar zeer velen zich bij betrokken voelen.

Hoe 'goed' het onderwerp ook is, niet iedereen in de buurt kan en zal reageren. Een percentage van 1 tot 5% van de bewoners, dat echt langdurig actief blijft, lijkt mij op basis van andere ervaringen in het milieu-actieverk heel behoorlijk en 10% is veel. Zo'n vaste kern kan een soort netwerk gaan vormen voor activiteiten waaromheen incidenteel wel wat meer mensen te mobiliseren zijn.

Machteloosheid

Het mobiliseren van mensen voor milieu-activiteiten in een buurt wordt wellicht bemoeilijkt door een momenteel algemeen heersend gevoel van machteloosheid ten aanzien van milieuproblemen onder de bevolking. Dat lijkt me een punt om rekening mee te houden. De laatste paar jaar is het publiek

overspoeld met milieuproblemen. Het zijn er te veel om allemaal te bevatten. Je weet niet waar je moet beginnen met de oplossing, ook al zou je willen. En als je wat doet is het weer de vraag of de oplossing wel een oplossing oplevert of toch weer een ander probleem veroorzaakt.

Een dergelijk gevoel van machteloosheid leidt bij veel mensen tot kopschuw gedrag. De gebruikelijke uitingen daarvan zijn ontkenning, afschuiven en relativeren. Een bekende vorm van ontkennen is jezelf illusies maken: 'het valt allemaal wel mee, het zal wel goed terecht komen'. Afschuiven leidt ertoe dat mensen anderen alle verantwoordelijkheid geven voor de oplossing van de problemen: de industrie, de overheid.

Relativeren is een ook methode om ergens niet over na te denken. Een kennis van mij noemt dat het *Afrika-complex*. Er zijn mensen die bij moeilijkheden onmiddellijk zeggen: "zeur niet zo, in Afrika (bedoeld wordt de Sahel) is het allemaal veel erger". Door iets te benadrukken dat nog veel erger is, menen zij zich te kunnen vrijpleiten om niets aan de problemen om zich heen te hoeven doen.

Daarmee kom ik op een element in het project **Schoon Votulast**, dat misschien belangrijker is dan men oppervlakkig gezien zou denken. Het aanpakken van milieuproblemen in de wijk heeft voor sommige mensen ook de betekenis van wakker geschud worden. Weer leren dat er voor sommige zaken wel oplossingen zijn en dat het zin heeft om daar wat aan te doen. Inderdaad ons huis, de natuur en het milieu in Nederland, is aan het verkrotten en de politiek wil nog steeds niet aan renovatie en groot onderhoud doen. Zie bijvoorbeeld de recente afweerreacties van de bewindslieden voor Verkeer (V&W), Landbouw (LNV) en Economische zaken (EZ) in verband met een mogelijk Nationaal Milieubeleidsplan II. Maar dat is geen reden om binnenshuis in een ongezellige stinkboel te moeten leven.

Zingeving en feedback

Het project **Schoon Votulast** brengt het besef terug dat het belangrijk is je eigen leefomgeving aangenaam te maken. Het besef van dat belang heeft alles te maken met de verwachting dat dat ook werkelijk realiseerbaar is. Zoals eerder opgemerkt: er is een verband tussen het feitelijk handelen om iets te bereiken en het zien van resultaat, zowel volgens jezelf als volgens anderen. In **Schoon Votulast** kregen de vegende bewoners *feedback* doordat de gemeente cijfers produceerde waaruit bleek dat het aanzien van de geveegde straten duidelijk vooruitging. Dat is een prima methode om de motivatie te bevorderen teneinde anderen te overtuigen om ook mee te doen. Een tweede belangrijk element om te beseffen dat de inspanningen echt resultaten opleveren is de steun van anderen. In **Schoon Votulast** bestond die steun onder andere uit het opruimen van fietsenwrakken door de politie.

Weerstand overwinnen

Er is ook nog een ander soort steun mogelijk en zinvol, namelijk acties bedoeld om de weerstand van mensen die niet zoveel zin hebben om mee te werken te overwinnen. Ik zou daarvan drie voorbeelden willen noemen: boetes, flexibele tijden en een prijsvraag voor eco-moderne keukens. De eerste twee zijn bij **Schoon Votulast** toegepast, en de derde geef ik alsnog in overweging. Boetes aan mensen, die zich niet aan de regels houden, zijn ook een steun voor de mensen die zich inspannen om orde op zaken te stellen. Het is gewoon demoraliserend als je zelf probeert de straat schoon te houden en anderen niet mee doen. Een boete voor overtredders heeft in zo'n geval het effect van een klap om hun oren; bij de les blijven in het vervolg, terwijl het de schoonmakers bevestigt dat zij op de goede weg zitten.

Bij het gescheiden inzamelen van afval heeft men op verzoek van de buurtbewoners de tijdstippen waarop men bepaalde soorten afval kon inleveren verruimd. Diverse mensen wilden best actief bepaalde soorten afval gescheiden inleveren, maar dan wel graag op een tijdstip dat hun goed uitkwam en niet alleen maar op één beperkt tijdstip in de week. Uiteindelijk hebben we hier te maken met het internaliseren, het inslijten van nieuwe gewoonten. Dat gaat sneller als je het de mensen makkelijk maakt. Het verruimen van de inlevertijden was een goede manier om aan de buurtbewoners tegemoet te komen en zo de weerstanden tegen verandering te verminderen.

Uit de stukken over **Schoon Votulast** blijkt dat veel mensen vinden dat hun keuken niet is ingericht op afvalscheiding. Dat is natuurlijk zo. In onze keukens is er meestal maar één afvalbakje onder de aanrecht. Dat is heel onpraktisch als je afvalscheiding wilt toepassen. Ook in veel andere opzichten zijn onze keukens ecologisch nogal achterlijk.

Het zou bevorderlijk kunnen zijn voor het denken over oplossingen voor milieuproblemen als de gemeente eens een prijsvraag uitschreef voor aannemers en architecten voor de verbouw van bestaande standaardkeukens tot ecologisch verantwoorde keukens van de toekomst. Ruimte voor routinematige afvalscheiding in acht fracties van variërende omvang is daarbij toch wel geboden.

Ecologische en sociale volwassenheid

Niet alleen ons keukenaufvalbakje, onze hele maatschappij is gebaseerd op afval weggooien en er niet meer naar omkijken. De natuur wordt daarbij opgevat als een gratis werkster of een moeder die alles achter je opruimt. De individuen in onze maatschappij zijn vanuit milieuoogpunt een soort onzindelijke types. Ze gedragen zich als kinderen die het heel van zelfsprekend vinden, dat de kinderkamer elke dag wordt opgeruimd, alsof de kaboutertjes dat doen. Hoeveel moeite dat kost en waar de rommel dan naar toe gaat, interesseert ze niet.

In de afgelopen decennia is in onze samenleving erg veel nadruk gelegd op zelfontplooiing, onafhankelijkheid, zelfredzaamheid en dergelijke. Dat zijn allemaal zaken die heel mooi zijn voor kinderen, die zich niet hoeven te realiseren dat hun ouders een aanzienlijk deel van hun leven regelen, en voor kinderen die niet hoeven na te denken over de randvoorwaarden waarbinnen hun zelfontplooiing plaats kan vinden. Onze maatschappij begint ecologisch en sociaal in die zin volwassen te worden dat het steeds duidelijker wordt dat je burgers niet alsmat als de kleine kinderen in de verzorgingsstaat kunt blijven behandelen. Op dat punt passen ontwikkelingen als die van **Schoon Votulast** in de discussie over de verzorgingsstaat en sociale vernieuwing. Het project **Schoon Votulast** gaat

nadrukkelijk niet alleen over milieuzaken, maar ook over de manier waarop mensen met elkaar omgaan in de aanpak van de problemen. Juist in dat opzicht levert dit project wellicht een belangrijke bijdrage aan de aanpak van belangrijke milieuproblemen. Veel milieuproblemen hebben te maken met opvattingen over hoe wij met elkaar omgaan en veel oplossingen lopen stuk op de onwil of het collectieve onvermogen om daar verandering in te brengen. Volwassenheid betekent dat je weet wat je wel en wat je niet alleen kunt doen - en dat je voor de dingen die je niet alleen afkunt ook samen verantwoordelijk bent. Volwassenheid betekent ook dat je in staat bent om zelf je kamer op te ruimen of iemand fatsoenlijk betaalt die dat voor je doet. Ecologische en sociale volwassenheid betekent weten dat er grenzen aan je individualisme zijn, dat je weet dat sommige dingen uiteindelijk beter gaan als je het samen doet, ook al moet je wennen aan het rekening houden met elkaar. Gezien vanuit de noodzaak van ecologische en sociale volwassenheid is de interactie tussen de buurtbewoners en de gemeentelijke diensten in het project **Schoon Votulast** wellicht één van de meest waardevolle aspecten. Waar de buurtbewoners zelf ook wel wat wilden doen, zette de gemeente middelen en ondersteuning in. Er is een voortdurend proces van aanpassing geweest tussen de mogelijkheden en beperkingen van de gemeentelijke diensten en de bewoners. **Schoon Votulast** vestigt de aandacht op het onderscheid tussen ik en wij, op de verhouding tussen individuele vrijheid en relaties in de buurt en met de gemeente. Het besef dat collectieve gebondenheid nadelen heeft, maar primair de voorwaarden schept voor individuele vrijheden en leefbaarheid, is misschien wel het belangrijkste van het hele project. Een bijdrage die ook voor de aanpak van grote milieuproblemen van wezenlijk belang zal blijken te zijn.

Milieu en opbouwwerk in Haarlem

Romolenpolder

door Nico de Boer

Een nieuwe wijk milieuvriendelijk bouwen, inrichten en beheren... Wat kan het opbouwwerk daartoe bijdragen? Opbouwwerkers die met die vraag rondlopen kunnen wat hebben aan de ervaringen in de Haarlemse wijk Romolenpolder.

Een jaar of acht geleden ontstonden in Haarlem de eerste plannen om een groenstrook te bebouwen. Aanvankelijk tot ongenoegen van de omwonenden, later met enthousiaste betrokkenheid van de toekomstige bewoners. En steeds met een actieve inbreng van het opbouwwerk.

Inmiddels staat de wijk er. Momenteel wordt ernaar gestreefd, haar milieuvriendelijk te beheren. Daartoe is een wijkgebonden beheerinstelling in het leven geroepen die zich bezig gaat houden met beheer van groen, met het onderhoud van de openbare ruimte en met gescheiden vuilinzameling. Die beheerinstelling gaat deze maand - november 1992 - van start.

Christiane Noot onderzocht voor het Expertisecentrum Samenlevingsopbouw in Rotterdam de beroepspraktijk van de beide betrokken opbouwwerkers. Nico de Boer bewerkte haar verslag tot kopij. Ad Raspe schreef er - met het 'Beroepsprofiel Opbouwwerker' in de hand - een nabeschuiving bij.

Hoofdstuk 1 - Het probleem: huizen op een groenstrook?

Een middelgrote gemeente (150.000 inwoners) ontwikkelt in het begin van de tachtiger jaren een structuurplan voor bebouwing van een deel van een groengebied, dat als een zoom ligt om een ongeveer dertig jaar oude wijk, die grotendeels bestaat uit hoogbouw. Het groengebied heeft echter een recreatieve bestemming. Dat heeft de gemeenteraad ooit besloten en zo wordt het gebied ook gebruikt. Op het nieuwe structuurplan wordt heel verschillend gereageerd. Een al langer bestaande initiatiefgroep geeft te kennen een woonwijk te willen volgens antroposofische idealen. Lijnrecht daartegenover staat de wijkraad van de hoogbouwwijk. Die wijst namens de bewoners de bouwplannen van de gemeente volledig van de hand. De opbouwwerkster die in de hoogbouwwijk werkt, neemt met de wijkraad het initiatief om een gedachtenwisseling op gang te brengen tussen bewoners en leden van de gemeenteraad. Ze organiseert in het wijkcentrum een inspraakavond. Behalve veel bewoners is daar de voltallige Commissie Ruimtelijke ordening van de gemeente aanwezig. Bewoners en wijkraad brengen er de argumenten tegen bebouwing naar voren.

Hoewel de argumentatie deugdelijk is, blijven de leden van de gemeenteraad unaniem voorstander van bebouwing. Ze wijzen op de woningnood, de noodzaak voor de gemeente om nieuwe bewoners aan te trekken en het grote gebrek aan eengezinswoningen. Opbouwwerkster en wijkraad concluderen, dat het zinloos

is om te proberen de plannen van de gemeente alsnog te verijdelen. De argumenten voor bebouwing zullen - zo is hun overtuiging - de doorslag blijven geven. Op dat moment haakt een aantal bewoners af: zij willen een vertragingstactiek volgen en het raadsbesluit aanvechten tot en met de Raad van State.

De wijkraad kiest op advies van de opbouwwerkster voor een andere aanpak: *Als het besluit van de gemeente toch al vaststaat, kunnen we beter proberen invloed op de plannen uit te oefenen, zodat de nieuwbouw in de wijk zoveel mogelijk tegemoet komt aan de wensen van de mensen die al in de wijk wonen*

De opbouwwerkster probeert vervolgens zoveel mogelijk bewoners mee te krijgen met deze pragmatische strategie. Om de gemeente duidelijk te maken, dat de bewoners het beleid van de gemeente nog helemaal niet onderschrijven, start de wijkraad op advies van de opbouwwerkster een bezwaarschriftenactie. De respons onder de bewoners is hoog: meer dan tachtig van hen sturen een bezwaarschrift.

De opbouwwerkster wil echter dat de bewoners meer doen dan zich tegen de nieuwbouw keren: ze zouden moeten gaan meedenken over de nieuwbouw. Als middel daartoe ziet ze aansluiting van de bewoners bij de initiatiefgroep voor bebouwing op antroposofische grondslag. Deze groep had immers al een duidelijke visie op de combinatie van woningbouw en een groene woonomgeving. Bovendien zitten in deze groep veel deskundigen op het gebied van planologie, architectuur en milieubeheer. De opbouwwerkster nodigt alle bewoners die een bezwaarschrift naar de gemeente hebben gestuurd, uit voor een bijeenkomst. Leden van de initiatiefgroep zetten daar hun plannen en idealen uiteen. Dat werkt goed: de bewoners raken geïnspireerd. Ook voor hen is het immers aantrekkelijk om zich aan te sluiten bij een groep met een grote deskundigheid en met uitgewerkte plannen. De betrokkenheid van de bewoners groeit. *Ze zijn nu niet meer ergens tegen, maar ergens voor*, constateert de opbouwwerkster.

Er vormt zich een kerngroep van circa tien bewoners, die zich intensief willen bezighouden met de uitwerking van de gezamenlijke plannen. Dat gaat relatief snel, omdat elk van de drie partijen er zijn voordeel mee kan doen.

- De initiatiefgroep ziet de kans stijgen dat haar doelen worden gerealiseerd: er ontstaat immers een breder draagvlak in de wijk. Bovendien kan ze opeens gebruik maken van de politieke en strategische deskundigheid van het opbouwwerk. De initiatiefgroep blijkt bijvoorbeeld niet gedacht te hebben aan participatie van toekomstige bewoners van Romolenpolder bij het ontwikkelen van plannen.
- De opbouwwerkster benut de initiatiefgroep voor de 'strategie van het positieve voorbeeld' en weet zo de bewoners betrokken te houden bij de toekomst van hun wijk, ondanks de teleurstellende ervaring met de gemeente.

Romolenpolder, najaar 1988. (foto: Willem Sjerp, Haarlem)

- De bewoners kunnen gebruik maken van de voorsprong die de initiatiefgroep heeft door haar specifieke deskundigheden en haar uitgewerkte plannen.

De samenwerking tussen de initiatiefgroep en de wijkraad, c.q. het opbouwwerk wordt in november 1986 bezegeld met de oprichting van de Stichting Mens- en Milieuvriendelijk Wonen en Werken (MW2) Romolenpolder. Die gaat vanaf dat moment invloed uitoefenen op de totstandkoming van de wijk. Als een waakhond bewaakt de Stichting een drietal doelen:

- aandacht voor het milieu in de breedste zin van het woord;
- een pluriforme wijk met een grote diversiteit in manieren van bouwen, architectuur en vormen van wonen;
- toekomstige bewoners en gebruikers laten participeren in de planontwikkeling;

In de Romolenpolder moet dus een breed scala aan doelen worden gerealiseerd: milieu, diversiteit en participatie. Tussen die drie doelen bestaat een samenhang. *De mens heeft geen gevoelsmatige binding meer met zijn werkelijkheid. Veel mensen consumeren een werkelijkheid die door anderen wordt geproduceerd en dat consumenten-*

tengedrag wordt steeds groter. De theorie achter het opbouwwerk is - voor mij tenminste - de mensen ook weer producent te maken van hun eigen werkelijkheid, de besluitvorming dichter bij hen te brengen, aldus een van de opbouwwerkers in een informatiekraantje over het project, die in juli 1989 - halverwege het project - uitkwam. In anonieme, kant-en-klare nieuwbouwwijken met een scherpe scheiding tussen wonen en werken verworden bewoners automatisch tot consumenten. In Romolenpolder moest het anders.

Minstens een van de drie doelen - de pluriformiteit - werd uiteindelijk volop gerealiseerd: er kwamen huurwoningen, koopwoningen, gecombineerde woon/werkruimtes, twee Buurteconomische Exploitatie Koöperaties, het Anton Pieckhofje voor dementerende ouderen, een erfje voor negen woonwagens en een complex voor Centraal wonen. Ook in bouwkundig en architectonisch opzicht biedt de Romolenpolder uiteindelijk een gevarieerd beeld.

Het realiseren van die pluriformiteit heeft veel voeten in aarde gehad. Veel van de inspanningen van de opbouwwerkers zijn dan ook daarin gaan zitten. In de rest van dit verslag staat echter iets anders centraal, namelijk de verhouding tussen de beide andere doelen: milieu en participatie.

Hoofdstuk 2 - Samen doel en strategie bepalen

Nu wijkraad, opbouwwerk en de Initiatiefgroep Romolenpolder de handen ineen slaan, begint een nieuwe fase voor het project. Het gaat er nu om gezamenlijk doelen en strategieën te formuleren.

De doelstelling van het opbouwwerk blijft dezelfde: het ondersteunen van wijkraad en bewoners bij het streven naar zoveel mogelijk invloed op de nieuwbouw in de Romolenpolder. De eerste vraag is nu, hoe die invloed op de gemeentelijke plannen geformaliseerd kan worden. De wijkraad kiest op advies van de opbouwwerkster voor een strategie van binnenuit: zorgen dat bewoners en andere belanghebbenden zo ruim mogelijk vertegenwoordigd zijn in de gemeentelijke projectgroep die verantwoordelijk is voor de planning en de uitvoering van de bebouwing in Romolenpolder.

Dat lukt, want bewoners bezetten maar liefst vijf plaatsen in de gemeentelijke projectgroep: twee door leden van de wijkraad, twee door leden van de Initiatiefgroep Romolenpolder en een door de opbouwwerkster (als ondersteuner). Dat is twee plaatsen voor bewoners meer dan de norm die de gemeente Haarlem doorgaans hanteert. Dat hangt er mee samen dat er inmiddels twee soorten bewonersbelangen zijn: die van de omwonenden en die van de toekomstige bewoners. In de loop van het project nemen de toekomstige bewoners (waaronder overigens ook omwonenden) een steeds prominenter plaats in. Vanaf het moment dat de bouw van start gaat, betekent bewonersparticipatie zelfs uitsluitend: participatie van toekomstige bewoners.

Zodra de plaatsen in de gemeentelijke projectgroep bezet zijn, moet een strategie worden ontwikkeld om ook daadwerkelijk invloed op de plannen uit te oefenen.

Dat moet al bij de uitvoering van de eerste taak van de gemeentelijke projectgroep: het opstellen van een bestemmingsplan. Opbouwwerk, wijkraad en de Initiatiefgroep Romolenpolder kiezen als strategie: zelf schriftelijke teksten (voorstellingen) inbrengen, in plaats van afwachten tot de gemeente met voorstellen komt en daarop dan commentaar leveren. Later zal die strategie nog vaker gebruikt worden.

De strategie heeft een wisselend succes. Ze slaagt in dat opzicht, dat veel voorstellen in het uiteindelijke bestemmingsplan worden opgenomen, al zijn de formuleringen wel afgezwakt. Aanvankelijk geeft dat aanleiding tot tevredenheid. *Het staat in het bestemmingsplan, dus nu is het gemeentelijk beleid*, denkt men. Enkele maanden later blijkt dat een illusie. Alleen technische aspecten van het bestemmingsplan (zoals de hoogte van de bebouwing, de wijkgrenzen en dergelijke) blijken juridisch bindend te zijn. Andere passages uit het bestemmingsplan worden regelmatig als 'onhaalbaar', 'te duur' of 'toch ongewenst' bestempeld en moeten dus in een later stadium van de nieuwbouw steeds opnieuw worden bevochten. Moet dus voortaan maar niet meer worden getracht

inhoudelijke doelen te laten opnemen in een bestemmingsplan? De conclusie gaat te ver. Tijdens overleg met de gemeente in een later stadium van het project, zal blijken dat het opbouwwerk meer druk kan uitoefenen, omdat er inhoudelijke uitgangspunten in het bestemmingsplan staan. Als sanctiemiddel is zo'n strategie dus niet effectief, als drukmiddel wel.

De gemeente ondervindt inmiddels dat samenwerking met MW2-Romolenpolder minstens één positief effect heeft: geen van de bewoners dient een bezwaarschrift in tegen het bestemmingsplan. Dat komt niet vaak voor. De gemeente kan nu vaart zetten achter de bebouwing.

In die periode gaat op drie manieren de bewonersparticipatie van start:

- Ten eerste benadrukt het opbouwwerk in de gemeentelijke projectgroep dat omwille van de participatie van toekomstige bewoners ook extra personele ondersteuning nodig is.
- Ten tweede vraagt de Stichting MW2-Romolenpolder i.o. subsidie voor ondersteuning aan bij de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, het ministerie van VROM en bij de provincie Noord-Holland. Wanneer geen van deze aanvragen wordt gehonoreerd, verleent de gemeente een (eenmalige) subsidie. Hoewel deze subsidie niet bedoeld lijkt voor personele kosten, stelt MW2-Romolenpolder er een part-time medewerker van aan.
- Ten derde is het opbouwwerk intussen gewoon begonnen de participatie van toekomstige bewoners op gang te brengen. In het wijkcentrum wordt een tentoonstelling ingericht over milieuvriendelijk bouwen en wonen. Er wordt een brochure gemaakt over de plannen van de Stichting MW2-Romolenpolder en de media worden benaderd. Bovendien worden de wensen van eventuele toekomstige bewoners gepeild met een enquête en een zelf georganiseerde voorlopige inschrijving.

Een laatste strategische keuze in deze fase is het besluit om de samenwerking tussen de Stichting MW2-Romolenpolder en de gemeente niet formeel te begrenzen. Zo'n formele afbakening was wel aangekondigd in de toelichting op het bestemmingsplan, nota bene op initiatief van de Stichting MW2-Romolenpolder. Men vreest echter, dat die formalisering de speelruimte ook in de toekomst beperkt zal houden. Later is deze keuze wel eens betreurd, omdat ze het startpunt is van een voortdurend gevecht om invloed op de planontwikkeling. Aanvankelijk is er één opbouwwerkster bij de realisatie van de Romolenpolder betrokken. Ze werkt in opdracht van de wijkraad Europawijk. Vanaf 1987 komt daar de medewerker van de stichting MW2-Romolenpolder bij. Die vat zichzelf op als 'projectcoördinator', maar om verarring met de gemeentelijke 'projectleider' te voorkomen, gaat hij door het leven als 'participatiecoördinator'. Deze coördinator werkt nauw samen met de opbouwwerkster van de wijkraad. Die laatste vat zichzelf bij haar werk voor de

De opbouwwerkers Marijke Janssens en Onk Maas.
(foto: Willem Sijerp, Haarlem)

nieuwbouw in de Romolenpolder steeds meer op als medewerkster van de Stichting MW2-Romolenpolder. In de dagelijkse praktijk merken de beide opbouwwerkers er niet veel van dat ze verschillende werkgevers hebben. De samenwerking verloopt uitstekend; beide verrichten onder speciale omstandigheden een speciale vorm van opbouwwerk: Verschillen hun posities dan niet?

De participatiecoördinator: Toch wel. Ik voelde me geen opbouwwerker, want het MW2-bestuur was tegelijkertijd mijn werkgever en mijn opdrachtgever: het gaf me een beperkt en helder omschreven aantal doelen te realiseren. Dat was soms beperkend, maar aan de andere kant gaf het me ook de nodige psychologische steun. Bij het traditionele opbouwwerk ligt dat moeilijker. Je kunt dan wel iets vinden over milieudoelen, maar wie ben jij om dat aan anderen op te leggen? Opbouwwerkers moeten voortdurend hun draagvlak organiseren, ik kreeg het grotendeels van mijn bestuur.

De opbouwwerkster van de wijkraad: Dat verschil moet je niet groter maken dan het is. Ook de participatiecoördinator moest immers een draagvlak creëren voor het realiseren van de doelen van zijn opdrachtgever. En aan de andere kant: ik vond dat ik voldoende recht had om milieudoelen te stellen bij de totstandkoming van de Romolenpolder; de wijkraad gaf me daarbij genoeg dekking. En bovendien is milieu toch iets waar we ons allemaal druk om moeten maken.

Hoofdstuk 3 - De uitvoering: milieu of participatie?

De concrete nieuwbouw in de Romolenpolder wordt tussen 1987 en 1991 in vier zogeheten 'Deelplannen' gerealiseerd. Elk deelplan heeft een eigen karakter, doordat steeds met andere architecten, opdrachtgevers en aannemers wordt gewerkt.

De opbouwwerkers leren in die periode al doende. Men had niet veel ervaring met participatie van toekomstige bewoners op zo'n grote schaal en al evenmin met het realiseren van milieudoelen. Dat betekent: ad hoc doelen en strategieën ontwikkelen, uitproberen en bijstellen. Toch valt er ook van de uitvoeringsfase in de Romolenpolder een en ander te leren.

Al voor de start van deelplan I is in het bestemmingsplan vastgelegd dat behalve naar pluriformiteit gestreefd zal worden naar participatie van toekomstige bewoners en naar de realisatie van milieudoelen. De Stichting MW2-Romolenpolder heeft zoals gezegd een participatiecoördinator aangesteld om die doelen te bereiken. De beide opbouwwerkers hebben met een tentoonstelling en met een eigen inschrijving de participatie van toekomstige bewoners al op gang gebracht.

Op dat moment stelt de gemeente de inschrijving open. De milieudoelen worden dan inzet van een conflict tussen de gemeente en het opbouwwerk. De opbouwwerkers willen, dat alleen mensen die expliciet kiezen voor een milieuvriendelijke wijk als toekomstige bewoners worden ingeschreven. De gemeente is het daar niet mee eens en stelt de inschrijving open voor alle woningzoekenden, al worden de voorlopige inschrijvingen die de Stichting MW2-Romolenpolder had verzameld, wel 'meegenomen'. Achteraf bezien is dat niet erg. Veel bewoners kiezen weliswaar voor een goed huis en niet voor een milieuvriendelijke wijk; vaak worden ze echter in de loop van de tijd op vele fronten milieubewust. Deze groep zou nooit zijn bereikt wanneer vanaf de start alleen 'milieubewuste bewoners' de wijk hadden mogen bevolken.

Al vanaf de inschrijving proberen de opbouwwerkers participatie van toekomstige bewoners mogelijk te maken. Om te beginnen stellen ze samen met de gemeente de advertentie op voor de open inschrijving. Verder passen ze ook hier de strategie van de 'eigen tekstvoorstellen' toe, net als bij het bestemmingsplan. De gemeente neemt inderdaad de inschrijf/enquête-formulieren van de Stichting MW2-Romolenpolder over. Zo is het voor belangstellende woningzoekenden vanaf het begin duidelijk, dat het in de Romolenpolder gaat om milieuvriendelijk wonen en werken, waarbij bewoners gestimuleerd worden om mee te praten over bouw en inrichting van de wijk.

Na de inschrijving selecteert Bureau Woonruimteverdeling van de gemeente de toekomstige bewoners. De gemeente blijkt bereid eraan mee te werken dat deze mensen snel worden geïnformeerd over het specifieke karakter van hun nieuwe wijk.

Voor de participatie van toekomstige bewoners ontwikkelt

het opbouwwerk stap voor stap een vaste aanpak, die in een zestal stappen is weer te geven:

1. Het opbouwwerk geeft het startsein voor participatie op een plenaire vergadering, waarvoor alle geselecteerde toekomstige bewoners - ongeveer 65 huishoudens per deelplan - worden uitgenodigd.
2. Uit deze vergadering wordt een kerngroep (van gemiddeld vijftien personen) samengesteld, die bestaat uit toekomstige bewoners die intensief betrokken willen worden bij de planontwikkeling.
3. Elk kerngroep lid organiseert een eigen achterban van vier à vijf toekomstige bewoners. De opbouwwerkers coördineren dit, door aan de hand van de lijst met door de gemeente geselecteerde bewoners, aan de kerngroepen de namen door te geven van hun (mogelijke) achterban.
4. Op de eerste bijeenkomst van de kerngroep zorgt het opbouwwerk ervoor, dat er een voorzitter, secretaris en notulist wordt gekozen. Ter ondersteuning neemt het opbouwwerk in principe altijd deel aan de bijeenkomsten van de kerngroep.
5. De taak van de kerngroep bestaat uit het nauwgezet volgen van de planning en de bouw, het behartigen van de belangen van de bewoners daarbij en invloed uitoefenen op beslissingen. Hiertoe nemen twee leden van de kerngroep deel aan vergaderingen van het bouwteam. Ook het opbouwwerk zit daarbij.
6. Op cruciale momenten worden alle toekomstige bewoners in staat gesteld om hun stem te laten horen. De opbouwwerkers organiseren bijvoorbeeld plenaire vergaderingen als het gaat om de keuze van een architect, het vaststellen van het ontwerp, mogelijk meerwerk en de invulling van de woonomgeving (bestrating, openbaar groen, verlichting, speelplaatsen).

Bij de uitvoering van de eerste twee deelplannen komt de participatie goed op gang. Bij het eerste deelplan zijn een groot aantal zeer milieubewuste toekomstige bewoners betrokken. Toch worden in de bouw van dat deelplan milieudoelen vrijwel niet gerealiseerd. Zo blijkt het een enorme klus om de bouwer zover te krijgen dat hij niet met beton, maar met kalkzandsteen bouwt. De bewoners bezuinigen daartoe vrijwillig op andere voorzieningen, zoals plinten, behang en een terras in de tuin. Ook bouwen met oog voor details blijkt een probleem: het is immers sneller en dus goedkoper om grof te bouwen en de naden dicht te spuiten met Pur of piepschuim. Een van de opbouwwerkers zegt daarover in een september 1988 verschenen informatiekrant: *Milieutechnisch verantwoord bouwen ligt om maar zo te zeggen wereldwijd heel moeilijk. Dat is een kwestie die nog heel wat tijd kost en een andere mentaliteit vraagt dan in de bouwwereld gemeen is.*

De bouwer lijkt het daar grotendeels mee eens, maar schuift de zwarte piet door: *Wij worden als bouwers in dit soort vernieuwende zaken tegengewerkt door de toeleve-*

rende industrie. Bepaalde milieuvriendelijke materialen en dergelijke zijn gewoon niet makkelijk te krijgen.

In de realisatie van het tweede deelplan wordt er door de inbreng van de bewoners veel gewijzigd aan de verkaveling en de differentiatie. Milieudoelen worden echter ook hier nauwelijks gehaald.

De opbouwwerkers leren van de tegenvallers. Ze beseffen, dat ze zich in een vroeger stadium moeten gaan bezighouden met de uitvoering van de volgende deelplannen. Blind vertrouwen op bouwers werkt niet en in de fase van de uitvoering van de nieuwbouw kan maar moeilijk worden bijgestuurd.

Tweede ontrichterende inzicht na de eerste twee deelplannen is, dat de bewoners niet alleen invloed moeten hebben op de keus van de architect, maar ook van de financier. Tot dan toe zijn de opbouwwerkers ervan uitgegaan dat in het krachtenspel tussen architecten, aannemers, financiers, bewoners en overheid, die laatste de beslisser zou zijn. In de volkshuisvesting - zo beseffen ze tijdens de uitvoering van het eerste deelplan - geldt echter, dat wie betaalt, ook bepaalt. De externe financiers (veelal pensioenfondsen en andere institutionele beleggers) hebben een dikke vinger in de pap bij de keuze van architect en aannemer. Vaak is er tussen die drie een onontwarbare belangenverstrengeling. De gemeente speelt daarin geen doorslaggevende rol. Een woonwoner: *De gemeente is meer geneigd te luisteren naar iemand die met de grote geldbuidel wappert, zoals PGGM (de financier van het eerste deelplan, red.) dan naar ons. De opbouwwerkers voegen daaraan toe: De financiers zijn feitelijk de belangrijkste partij in de volkshuisvesting. En dat, terwijl ze daarbinnen geen verantwoordelijkheid dragen.*

Om de inbreng van de toekomstige bewoners en de realisatie van milieudoelen te realiseren, moeten de opbouwwerkers in een vroeger stadium een gerichte strategie ontwikkelen en beter beslagen ten ijs komen. Dat roept de vraag op, wat prioriteit moet hebben bij de realisatie van de volgende twee deelplannen: participatie of milieu.

Opbouwwerk en MW2-Romolenpolder kiezen ervoor, bij de realisatie van het derde deelplan de milieudoelen voorrang te geven. De opbouwwerkers gaan al in een vroeg stadium de onderhandelingen tussen gemeente, bouwer en beleggers - met name suikermaatschappij CSM - kritisch volgen. Ze bewaken de milieudoelen en dragen alternatieven aan voor onder meer de keuze van de architect en de bouwmaterialen en voor het toekomstige beheer van de wijk. De opbouwwerkers bewaken de milieudoelen niet alleen door de bouwers te blijven wijzen op de milieu-aspecten, maar ook door voorlichting te geven en bij cruciale beslissingen deskundigen uit te nodigen en studiereizen te organiseren over bijvoorbeeld ecologische tuininrichting, het binnenmilieu en milieuvriendelijke verwarmingssystemen.

Na lang overleg beslist de wethouder dat in het derde

deelplan de helft van de woningen in opdracht van de gemeente gebouwd zullen worden in samenwerking met de door de Stichting MW2-Romolenpolder voorgestelde architect. Zij stelt daarvoor twintig contingenter woningwet ter beschikking. Om de huren niet hoger te laten worden dan die van de overige woningen in de Romolenpolder draagt de gemeente verder bij in de financiële haalbaarheid door een tegemoetkoming in de grondkosten en een bijdrage in het kader van de zogeheten 'kopkosten'. De aannemer is bereid vijftien koopwoningen te ontwikkelen als deze op voorhand verkozcht zijn. Dat blijkt geen probleem: er zijn veel meer liefhebbers dan woningen. De overige eengezinswoningen worden in opdracht van de CSM gebouwd met een andere architect. Ze zien er ondanks de afspraken over milieuvriendelijke bouwmaterialen heel traditioneel uit.

De keuze om eerst zelf een machtspositie op te bouwen is bepalend voor de fasering van de participatie van toekomstige bewoners bij deelplan III. Die is aanvankelijk minimaal. Er komt alleen een informatieavond. Pas als de milieudoelen zoveel mogelijk zijn veilig gesteld, organiseren de opbouwwerkers ook voor deelplan III de participatie van toekomstige bewoners; op de gebruikelijke, hiervoor beschreven manier.

Overigens doen zich ondanks deze strategie bij de uitvoering van deelplan 3 ook weer problemen voor. Zo mochten de vloeren in deelplan III niet van beton zijn, maar werd gekozen voor een zogeheten 'keramische vloer', die alleen door een bedrijfje in Limburg geleverd kon worden. Dat was echter niet in staat een grote hoeveelheid van die vloeren te leveren van voldoende kwaliteit, zodat er zware druk op de bouwplanning ontstond. Met veel overleg en inzet kwamen de keramische vloeren er overigens wel. Ook het toepassen van lijnolieverf in plaats van synthetische verf bleek een probleem, omdat er in de nieuwbouw nog geen geldige garanties op worden uitgegeven. Door de medewerking van de woningbouwvereniging en de inzet van de toekomstige bewoners worden uiteindelijk toch de 35 milieuwoningen vanaf de behandeling in de timmerfabriek tot en met het aflakken op de bouw met lijnolieverf geschilderd.

Opmerkelijk is, dat bij een enkele bouwer in de loop van de tijd de gewenste mentaliteitsverandering lijkt plaats te vinden. De bouwer van het derde deelplan (DURA) in een informatiekrant: *We werken hier met materialen uit grootmoeders doos, waar ik op school nog net van gehoord heb, maar waar ik nog nooit mee heb gewerkt. Neem zo'n hollie baksteenvloer, dat kennen we eigenlijk niet, we werken met prefab. Maar hij is er best over te spreken: Het is gewoon leuk, je ogen gaan open. Anderhalf jaar geleden lichten we er nog om: wat is dit nou voor rare club. Nu zijn we echt aan het meedenken. Ik denk toch vaak: verrek, dat is toch wel waar, een beetje meer aandacht voor dat soort dingen is goed. Het is toch een stukje toekomst.*

Inmiddels gebruikt DURA haar deskundigheid in milieuvriendelijk bouwen als verkoopargument...

Hoofdstuk 4 - Behouden wat je hebt

Hoe kun je datgene, wat in de wijk ontwikkeld wordt aan milieuvriendelijk wonen en werken, voor later vasthouden? Die vraag stellen de opbouwwerkers zich al snel na het begin van de bouw in het eerste deelplan. Terecht, want het project zou immers kunnen instorten zodra de ondersteuning door MW2-Romolenpolder en het opbouwwerk ten einde liep.

De opbouwwerkers stellen voor om een voorstudie te laten uitvoeren naar de mogelijkheden om een beheerinstelling in het leven te roepen voor het geïntegreerd en ecologisch verantwoord beheer van woningen, woonomgeving, voorzieningen en afvalstoffen. De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) en de Provincie Noord-Holland stellen subsidie beschikbaar, waarna MW2-Romolenpolder aan Stichting Abakus te Amsterdam opdracht geeft zo'n onderzoek te verrichten. De uitkomst is, dat deze vorm van beheer economisch haalbaar is. Ook dit onderzoek moet toegankelijk zijn voor bewoners en andere belangstellenden. De SEV ziet daar wel wat in, zodat er een populaire versie van het onderzoeksrapport wordt uitgebracht.

Als strategie om ecologisch buurtbeheer te realiseren is zo'n voorstudie echter te beperkt. Daarom steunen de opbouwwerkers het voorstel van de gemeentelijke projectgroep, om het plan in te dienen in het kader van de zogeheten voorbeeldprojecten van de Rijks Planologische Dienst. Met nog twaalf andere plannen honoreert het ministerie het beheerplan, waarmee ruim een ton beschikbaar komt om het definitief uit te werken.

Ook dit onderzoek wijst uit, dat het mogelijk is, budgettair neutraal de verschillende onderdelen van het beheer van de wijk - tot dat moment grotendeels in handen van de gemeente - in een beheerinstelling onder te brengen. Het was een strategische keuze van de Stichting MW2-Romolenpolder om het plan niet op eigen houtje in te dienen, maar samen met de gemeente. Daardoor is die immers gebonden aan deze positieve uitkomst. Voorjaar 1992 geeft de gemeente Haarlem het groene licht. In november 1992 neemt de nieuwe beheerinstelling - geheel bestuurd door de bewoners zelf - het beheer van de openbare ruimte en de reiniging van de gemeente over. Op termijn zal daar het opzetten en beheren van de milieuboerderij nog bij komen.

Woningbeheer wordt niet bij de instelling ondergebracht: de verhuurders (twee corporaties en drie institutionele beleggers) hebben het beheer al elders ondergebracht en vinden bovendien de constructie te moeilijk. Dat is een tegenslag. Het woningbeheer had immers de kapstok moeten worden van alle andere aspecten van het beheer van Romolenpolder.

Dat de beheerinstelling goedkoper kan werken dan de gemeente, komt onder meer doordat de bewoners hun afval zo gescheiden aanleveren, dat de gemeente nog maar eens per twee weken hoeft langs te komen om het

restafval op te halen. Doel is, de hoeveelheid restafval terug te brengen tot dertig procent van de aanvankelijke hoeveelheid. De winst die de wijk daarmee op termijn kan boeken, zal worden geïnvesteerd in de milieuboerderij, die tevens als educatief centrum zal fungeren.

De opbouwwerkers stimuleren in die fase bewonersparticipatie bij buurtbeheer op drie fronten:

- het opzetten van de bewonersvereniging;
- het organiseren van deskundigheidsbevordering voor bewoners;
- het initiëren van milieu-educatie.

Ze ontwikkelen deze plannen en zoeken daarna naar strategieën om bewoners te laten participeren bij de realisatie ervan.

De bewonersvereniging

Na oplevering van de eerste woningen neemt het opbouwwerk het voortouw om een bewonersvereniging op te zetten. Doel daarvan is, dat de bewoners zodra zij hun huis gaan bewonen, ook betrokken zijn bij het verdere reilen en zeilen van de wijk. Participatie moet niet eindigen bij de nieuwe voordeur! Negentig procent van de nieuwe bewoners schrijft zich in als lid.

Op de langere termijn moet de Stichting MW2-Romolenpolder haar taken overhevelen naar deze bewonersvereniging. Om die overheveling te realiseren wordt het bestuur daarvan ook gedeeltelijk gevuld met bestuursleden van MW2-Romolenpolder.

Daarnaast initieert het opbouwwerk bij de uitvoering van elk deelplan een Werkgroep Beheer. Deze werkgroep functioneert als meldpunt. Het kan gaan om zaken als afvalverwerking, onderhoud en tuinwerkzaamheden, maar ook om de inventarisatie van klachten na de oplevering of het gebruik van de openbare ruimte, zoals het inrichten van speelvoorzieningen. Bewoners kunnen er met suggesties of problemen terecht. De Werkgroep zorgt er vervolgens voor dat de kwestie terecht komt bij de juiste persoon of organisatie.

Voorlichting en deskundigheidsbevordering

Er wordt niet alleen onderzoek gedaan naar ecologisch buurtbeheer, de opbouwwerkers rekenen het ook tot hun taak om bewoners te motiveren daadwerkelijk mee te doen.

Een deel van het onderzoeksbudget wordt gebruikt om een training over ecologisch buurtbeheer te ontwikkelen. Dat leidt tot discussies in de begeleidingscommissie van het onderzoek - bestaande uit gemeente-ambtenaren en mensen van de Stichting MW2-Romolenpolder. De ambtenaren vinden dat er eerst definitieve resultaten bekend moeten zijn: misschien is een budgettair neutrale beheerinstelling niet haalbaar en dan is het zinloos om bewoners alvast te motiveren.

De opbouwwerkers stellen daar tegenover, dat er direct een groep bewoners moet zijn die zich wil inzetten om

beheerinstelling te realiseren zodra blijkt dat die haalbaar is. Bovendien: als geïntegreerd buurtbeheer niet haalbaar blijkt, zal gezocht moeten worden naar andere mogelijkheden om de wijk ecologisch verantwoord te beheren, bijvoorbeeld door samen te werken met de verschillende gemeentelijke diensten. Ook dan is het alleen maar gunstig als bewoners goed geïnformeerd zijn.

Resultaat is, dat de stichting MW2-Romolenpolder in samenwerking met de Volkshogeschool Bergen en de stichting Abakus een cursus ontwikkelt, waaraan twintig bewoners meedoen.

Milieu-educatie

Centraal in de educatieve activiteiten staat het streven om de huidige lokatie van de Stichting MW2-Romolenpolder te behouden en een bestemming te geven als 'educatief hart' van de wijk. De beheerinstelling moet er gehuisvest worden en er zou een milieu-educatieboerderij moeten komen, een combinatie van een kinderboerderij en een milieu-educatiepunt.

De bewoners worden van meet af aan betrokken bij de plannen voor buurtbeheer. Het succes daarvan is immers grotendeels afhankelijk van de bereidheid van bewoners om eraan mee te doen. Of er onder de bewoners voldoende draagvlak voor is te vinden, zal de nabije toekomst leren. De opbouwwerkers vinden het hoe dan ook hun plicht het te proberen. *Je moet structuren bedenken om de investeringen die hier zijn gedaan, continuïteit te geven. Het plan dat er nu ligt, is geen cadeautje voor de bewoners, zo laten ze in de laatstverschenen informatiekrant weten. Bovendien zien ze de Romolenpolder als een testcase voor milieuvriendelijk beheer in Nederland. Als het hier niet lukt, lukt het nergens. Wij kunnen hier dus een heleboel voorwerk doen voor andere vormen van beheer elders in het land. De discussies rond beheer na stadsvernieuwing zijn bekend, maar wij zeggen dat ook in een nieuwbouwwijk - om problemen te voorkomen - een goede beheervorm moet worden gezocht, vooral gericht op het betrekken van mensen op hun woonomgeving. Bij ons wordt het unieke, dat het integraal wordt aangepakt. Ook in deze consolidatiefase gebruiken de opbouwwerkers regelmatig de strategie 'Gewoon beginnen met wat je belangrijk vindt.'* Op het moment dat wetenschappelijk onderzoek over de haalbaarheid van buurtbeheer nog gaande is en de gemeente nog geen enkele toezegging heeft gedaan over het behoud van het MW2-gebouw in de Romolenpolder voor de wijk, beginnen ze al bewoners te betrekken bij de plannen.

De effecten van deze aanpak op langere termijn zijn nog onbekend. Weliswaar kan het buurtbeheer inmiddels van start, maar dan nog is pas over enkele jaren te zeggen, of het beoogde doel - een milieuvriendelijke wijk die ook milieuvriendelijk en ecologisch verantwoord is gebleven - is bereikt.

Hoofdstuk 5 - Achteraf bekeken

Het opbouwwerk in de Romolenpolder heeft heel wat bereikt. Er is een nieuwbouwwijk gebouwd met grote aandacht voor milieu-aspecten; bij de planning en de bouw zijn eerst de omwonenden en later de toekomstige bewoners nauw betrokken geweest. Inmiddels start een uniek vorm van wijkbeheer en blijft de betrokkenheid van de bewoners heel groot. Lag het aan toevalligheden - de milieugolf? een gevoelig gemeentebestuur? bijzondere bewoners? buitengewone opbouwwerkers? - dat het in Haarlem goed liep? Het geheim van de Romolenpolder... De beide opbouwwerkers zelf vatten hun leerervaringen samen in een vijftal tips. Soms zijn die gebaseerd op wat in de Romolenpolder goed ging, soms ook juist op wat er fout ging.

1. Begin met een inventarisatie van de ecologische situatie van de nieuwbouwklokatie.

Van sommige gebieden kan iedereen zien dat ze waardevol zijn voor fauna of flora, maar soms is dat niet zo evident. De plek kan bijvoorbeeld een doorgangsroute zijn voor bepaalde dieren. De rol van het bouwterrein in het ecologisch systeem eromheen kan soms ondanks de bebouwing behouden blijven door relatief simpele ingrepen of juist door ingrepen achterwege te laten. Een ingrijpende herverkaveling of ophoging van het bouwgebied is immers lang niet altijd nodig. De resultaten van deze inventarisatie moeten meewegen in het bestemmingsplan.

2. Zoek eerst bewoners bij elkaar en ga niet vóór hen maar met hen de wijk ontwikkelen.

'Bouwen voor de markt' gaat uit van een handelslogica. Projectontwikkelaar en gemeente gaan uit van een koopkrachtige vraag naar een bepaald type woningen, hij

bouwt deze en verdraaid; daar komen de kopers of huurders. Het resultaat is dat de nieuwe bewoners kant-en-klare woningen krijgen aangeboden in een omgeving waarop ze al evenmin invloed hebben gehad. Eerst potentiële bewoners bij elkaar halen om vervolgens met hen de wijk te ontwikkelen, heeft veel voordelen. Ze krijgen meer binding met de woning en de omgeving, zodat het fundament is gelegd voor een stabiele wooncultuur. De potentiële bewoners moeten van tevoren weten dat de nieuwbouw plaatsvindt op basis van een bestemmingsplan met een bepaalde visie op stadsontwikkeling.

3. Overzie de stadia van de wijkontwikkeling en begin op tijd invloed uit te oefenen.

De financiers blijken ook in de volkshuisvesting cruciaal. In het stadium van de eerste onderhandelingen vallen al onomkeerbare besluiten over onder meer participatie, milieuvriendelijk bouwen en wijkbeheer. In dat stadium moeten bewoners en opbouwwerk dan ook al invloed hebben. Dat is heel moeilijk omdat (institutionele) beleggers staan voor hun centen en niet voor vormen van integrale wijkontwikkeling. De gemeente zal vrezen, dat de financier afhaakt en liever achter gesloten deuren onderhandelen. De enige macht die bewoners en opbouwwerk kunnen ontwikkelen, is die van het getal, maar zelfs die is wankel.

4. Steek genoeg tijd in discussies met bewoners: milieu en participatie gaan niet vanzelf samen.

Veel woningzoekenden willen vooral een huis, en dan nog vooral een met een zo gunstig mogelijke verhouding tussen ruimte en prijs: zo groot en zo goedkoop mogelijk. Milieu-eisen komen meestal pas op de tweede plaats. Een milieuvriendelijk gebouwde woning, zo blijkt uit onderzoek, is twaalf tot vijftien procent duurder - of kleiner - dan een vergelijkbare conventioneel gebouwde woning. Dat vergt niet alleen vóór, maar ook tijdens de bouw permanent informeren en discussiëren. Van groot belang is een professioneel aangepakte PR-strategie. Dat doordringt de bewoners van het feit dat ze aan iets heel bijzonders bezig zijn. Ook voor de buitenwacht heeft dat een niet te onderschatten psychologisch effect.

5. Bewaak de verschillende doelen nauwgezet

Bij de realisatie van de Romolenpolder stonden drie doelen centraal - participatie, pluriformiteit en milieu - die in de verschillende fasen een verschillende nadruk kregen. Het bewaken van zulke doelen vergt veel aandacht. De gemeente kan die rol niet vervullen, omdat ze meer belangen te dienen heeft. Het opbouwwerk kan er wel een belangrijke rol bij spelen, op voorwaarde dat het een achterban kan organiseren. In Haarlem heeft een derde betrokkene, de Stichting MW2-Romolenpolder, voortdurend toegezien op de verwezenlijking van de doelen. Het effect daarvan was zeer positief, vooral omdat de Stichting bestond uit meer dan alleen bestuursleden: de bewaking van de gestelde doelen in bijvoorbeeld bouwteamvergaderingen vereist immers een professionele ondersteuning. Voordeel van een derde partij naast gemeente en

Het bestuur van de bewonersvereniging van Romolenpolder. (foto: Willem Sjerp, Haarlem)

opbouwwerk is ook dat het project een duidelijk gezicht krijgt en dat het eenvoudiger wordt om projectsubsidies binnen te halen.

Nawoord - Ondersteunen en ontwikkelen gescheiden taken

Door Ad Raspe, NIMO

Hoe verhoudt zich de werkwijze van de twee opbouwwerkers in de Haarlemse Romolenpolder tot datgene wat in Nederland als standaard voor het vak wordt gehanteerd? Die vraag valt te beantwoorden door de grote lijnen van die werkwijze te leggen naast het **Beroepsprofiel Opbouwwerker**.

In de werkwijze van de opbouwwerkers in de Romolenpolder valt een ontwikkeling waar te nemen: van een nadruk op ondersteuning liep die via sociale planning naar ecologische ontwikkelingsstaken. Het beroepsprofiel gebruikt soortgelijke termen. Er is een cluster taken dat wordt aangeduid als ondersteuning van initiatieven en een ander cluster dat maatschappelijke vormgeving en innovatie heeft. Dekken deze termen de werkwijze in Haarlem? Om te beginnen de fase waarin het opbouwwerk zich oriënteert op de situatie in de Romolenpolder. Ze gaan op dat moment aan de slag met het op gang brengen van de meningsvorming: ze organiseren een bezwaarschriftenactie, zoeken een positief voorbeeld op en proberen invloed te verwerven op de totstandkoming van het bestemmingsplan.

Het beroepsprofiel onderscheidt in zo'n fase drie soorten taken. Het **eerste** soort heet sociaal-organisatorisch advies en bijstand; daarbij verzamelt de opbouwwerker informatie, hij (of zij natuurlijk) definieert de situatie en organiseert de belangenbehartiging. De **tweede** soort heet strategisch advies en bijstand. Het gaat dan om het verhelderen van de doelen, van het krachtenveld en van de machtsposities; bovendien moeten er besluiten vallen over strategie en tactiek. De **derde** soort taken, gezien als onderdeel van de twee andere, benoemt het beroepsprofiel als educatieve adviezen; mensen de mogelijkheid bieden zelf problemen aan te pakken en op deze wijze 'al doende' te leren. Het valt dus niet moeilijk de activiteiten van de Haarlemse opbouwwerkers in die eerste fase te vatten in de termen van het beroepsprofiel.

Alras nemen de opbouwwerkers een nieuw doel ter hand: de participatie van de toekomstige bewoners van de Romolenpolder. Ze organiseren een tentoonstelling, schrijven een brochure en organiseren een voorlopige inschrijving. Hun werkzaamheden krijgen hier het karakter van sociale planning: het op voorhand betrekken van bewoners in de planontwikkeling. Deze keuze is beslist geen technische. Ook bij de invulling van een nieuwe woonwijk kunnen bewoners een productieve rol vervullen. Tegelijk geven de opbouwwerkers die sociale planning een duidelijke inhoud: de ondersteuning van een groep bewoners die zich doelen op milieugebied stelt. Sociale planning krijgt dus belangenbehartiging als ondertoon.

Ook de activiteiten in deze fase passen goed in de terminologie van het beroepsprofiel. Sociale planning wordt in het profiel weliswaar niet als aparte taak voor het opbouwwerk onderscheiden, maar het is historisch gezien toch duidelijk een van de bestanddelen van het werk. Het beroepsprofiel ziet het bestrijden van tekorten in de leefomgeving bijvoorbeeld als een taak, evenals het optimaliseren van de verhouding tussen vraag en aanbod en het opzetten van voorzieningen. En dat is waar de Haarlemse opbouwwerkers op dat moment mee bezig zijn.

Tijdens de realisatie van de nieuwbouw hebben de werkers in de Romolenpolder de gebiedsontwikkeling vanuit een duidelijk herkenbaar participatiemodel ter hand genomen: er zijn plenaire vergaderingen, er zijn kerngroepen, er zijn achterbannen enzovoort. Maar de participatiebevordering van toekomstige bewoners dient hand in hand te gaan met het tot ontwikkeling brengen van het inhoudelijke doel van milieuvriendelijk wonen en werken. Even heeft het erop geleken dat de derde poot onder het project, het realiseren van milieudoelen, bij lang na niet gehaald zou worden. De participatie van toekomstige bewoners wordt aan het begin van de uitvoering van deelplan 3 opgezouten. Op dat moment is het van groter belang om meer invloed te krijgen in het krachtenveld. Duidelijk is dat de ontwikkelingsstaak die de werkers zich stellen, opnieuw goed past binnen het Profiel Opbouwwerker. Dat noemt immers naast het ondersteunen van initiatieven als tweede taak voor de opbouwwerker: maatschappelijke vormgeving en innovatie. Het gaat dan om activiteiten als het vernieuwen van de leefbaarheid, het binnenhalen van bronnen en het ontwikkelen van voorzieningen. De opbouwwerker schept hier zelf nieuwe feiten in de infrastructuur, hij is zelf initiatiefnemer. Het beroepsprofiel laat daarbij echter een waarschuwing horen: de condities waaronder de opbouwwerker zijn taken uitoefent, worden bij deze maatschappelijke vormgeving en innovatie anders. Er is namelijk sprake van meer actoren en partijen, wier belangen onderling verstrengeld en soms tegenstrijdig zijn. Opmerkelijk is, dat het beroepsprofiel tamelijk onprobleematisch spreekt van twee gescheiden takenclusters: ondersteunen naast ontwikkelen. De werkwijze van de twee professionals in de Romolenpolder laat zien dat ondersteunen en ontwikkelen gelijk opgaan en in de ogen van de werkers ook gelijk op moeten gaan. Die geven bovendien aan dat die taken het beste vanuit een aparte stichting kunnen worden vervuld. Dat dat geboden was, bleek juist bij deelplan III toen het nodig was de onderhandelingen tussen gemeente, bouw- en beleggers kritisch te volgen. De werkers bewaken de milieudoelen en dragen alternatieven aan voor onder meer de keuze van de architect en de bouwmaterialen en voor het toekomstig beheer van de wijk.

Ontwikkelingswerk is niet iets wat boven diverse partijen zweeft en van daaruit gestalte krijgt. In Haarlem is het vanuit het opbouwwerk gegroeid en duidelijk getoetst in termen van ondersteuning en belangenbehartiging.

Het Drents Driespan:

Lokaal samenwerken aan natuur en milieu

door Eric Canjels, Expertisecentrum Samenlevingsopbouw

Drente heeft 34 gemeenten, ongeveer 450.000 inwoners, 15 á 20 milieugroepen en in bijna iedere gemeente minstens één instelling voor sociaal-cultureel en/of opbouwwerk. Vertegenwoordigers van het provinciaal begeleidingsorgaan voor het welzijnswerk (de STIP), de provinciaal Konsumant Natuur- en Milieu-Educatie en de 'groene' volkshogeschool Overcinge-Klencke hebben het initiatief genomen om welzijnswerk, gemeente en natuur- en milieugroepen op lokaal niveau beter te laten samenwerken. Daartoe is onder andere een brochure uitgebracht en wordt op 12 november a.s. een conferentie voor deze groepen georganiseerd.

De initiatiefnemers - Henk Westerman, Jan Tüttel en Hans van Teylingen - hebben alledrie een milieu-achtergrond en vinden dat de aandacht voor natuur en milieu bij gemeentebesturen en welzijnsinstellingen nog wel wat groter mag worden. Ze denken dat het versterken van de positie van bestaande milieugroepen en het opzetten van groepen waar die nog niet bestaan, daaraan bij kunnen dragen. Steun van gemeenten en sociaal-cultureel werk kunnen lokale milieugroepen goed gebruiken. En andersom profiteren gemeente en welzijnsinstelling van de kennis en inzet van de vrijwilligers in de natuur- en milieugroepen.

Het initiatief is in eerste instantie op provinciaal niveau genomen. Met steun van het provinciebestuur is een brochure uitgebracht waarin de boven geschetste samenwerkingsgedachte is uiteengezet en met concrete voorbeelden geïllustreerd. De brochure is naar alle gemeenten, welzijnsinstellingen en milieugroepen gestuurd. Daarbij ging het aanbod behulpzaam te zijn bij het opzetten van een lokaal samenwerkingsverband. De eerste resultaten daarvan zijn al zichtbaar. In Coevorden, Diever en Dwingeloo worden milieugroepen gestart, terwijl in Hoogeveen een gezamenlijk project op het gebied van afvalscheiding wordt opgezet.

De volgende provinciale activiteit is een conferentie, waar de mogelijkheden voor samenwerking, maar ook de knelpunten, aan de orde komen. Eén van de aandachtspun-

ten op deze bijeenkomst is de samenwerking in het natuurlijk beheer van het openbaar groen. Er is een enquête gehouden over de mogelijkheden op dit gebied, waarvan de resultaten gepresenteerd zullen worden.

Men verwacht dat door deze ontmoeting van de partijen buiten de alledaagse routine en vastgelegde patronen de samenwerking een nieuwe impuls krijgt. Als uit één gemeente van zowel gemeentebestuur, welzijnsinstelling als milieugroep een vertegenwoordiger aanwezig is, hoeft slechts voor twee personen betaald te worden. Natuurlijk gaat het niet om de samenwerking op zich, maar om wat ermee gedaan wordt. Het Drentse Driespan legt daarbij de nadruk op de combinatie van educatie en uitvoering.

Het eerste thema dat ter hand genomen wordt, is interne milieuzorg bij instellingen en voorzieningen. De lokale milieugroepen worden met een cursus deskundig gemaakt op dit gebied. Vervolgens kunnen zij de aanwezige voorzieningen adviseren over de maatregelen die zij in eigen huis kunnen treffen. De keuze voor dit thema is pragmatisch: er is al voldoende materiaal over beschikbaar en er zijn tal van voor de hand liggende maatregelen die vaak nog niet genomen zijn.

Na de interne zal de 'externe milieuzorg' aan de beurt komen. Dat wil zeggen de directe omgeving met zijn afval, gif, groen, etcetera. Door het maken van een milieukaart van de omgeving krijgt men inzicht in de

mogelijkheden hier milieuvriendelijker mee om te gaan.

Deze volgorde van thema's is maar één mogelijkheid. Als lokaal gezien andere onderwerpen spelen, is het logisch dat die eerst aangepakt worden. Het voorbeeld van Hoogeveen, waar de scheiding van afval aan de orde is, werd al genoemd. En in Coevorden speelt een renovatieproject, waarin de milieu-aspecten, zij het nogal impliciet, aandacht krijgen.

Een partij die in de opzet zoals die nu is, buiten beeld blijft, zijn de bewonersorganisaties. In de Drentse situatie zijn dit meestal verenigingen voor dorpsbelangen c.q. plaatselijk belang. De betrokkenheid van burgers loopt dus via de natuur- en milieugroepen of via het welzijnswerk. De vraag of dorpsbelangenverenigingen als vierde trekker aan het Drentse Driespan moeten worden toegevoegd is nog niet beantwoord. Deze groepen zijn (voor zover het geen gezelligheidsclubs zijn) bezig met de leefbaarheid van het platteland en met de aanwezigheid van en het draagvlak voor voorzieningen. Wil men deze categorie bij natuur- en milieuvraagstukken betrekken, dan zal men hieraan aandacht moeten besteden.

Het verband tussen natuur en milieu en de leefbaarheid van het platteland is overigens niet zo moeilijk te leggen. Aan de positieve kant staan recreatieve voorzieningen. Negatiever is de dreigende verplaatsing van vervuilende activiteiten van het westen en het zuiden naar Noord-Nederland. Een eerste aanzet tot het verder ontwikkelen van deze gedachtenlijn wordt door het Drents Driespan op de conferentie van 12 november af gegeven.

De brochure 'Het Drentse Driespan. Lokaal samenwerken aan natuur en milieu' kan worden besteld bij: STIP, Hoofdstraat 86, 9531 AJ Borger, tel. 05998-35000.

De Gezonde Flevosteden-prijs 1991

In het kader van het project *Gezonde Flevosteden* wordt gedurende drie jaar de *Gezonde Flevosteden-prijs* uitgereikt. Deze jaarlijkse prijs bestaat uit een kunstwerk van een Flevolandse kunstenaar, een geldbedrag van f 1.250,- en een bronzen kiekendief als wisseltrofee. Tevens worden jaarlijks twee aanmoedigingsprijzen uitgereikt elk ter waarde van f 500,-.

In 1989 ging de prijs naar *Ontmoetingsplaats de Schouw* in Lelystad voor haar originele en succesvolle activiteiten om ouders actief te ondersteunen en te leren elkaar te helpen bij opvoedingsproblemen en gezondheidsvragen. In 1990 was de hoofdprijs voor Warang Osso te Almere, een volledig particulier initiatief voor de opvang van thuisloze, Surinaamse en Antillaanse kinderen in een dubbel huurhuis. Aanmoedigingsprijzen gingen de afgelopen jaren naar de Vrijwillige Hulpdiensten in Emmeloord en Lelystad, het Flevolandse preventieproject *De Paraplu*, de woongroep voor ouderen *De Toonladder* in Almere en de *Vereniging tegen Seksuele Kinder mishandeling* in Dronten.

De uitreiking van de *Gezonde Flevosteden-prijs* heeft ten doel activiteiten, daden en initiatieven in de Flevolandse samenleving te waarderen, die direct of indirect de gezondheid van groepen mensen verbeteren. De kan worden uitgereikt aan personen en organisaties in Flevoland. Met de prijs willen wij een bijdrage leveren aan de versterking van de gezondheid van steden en dorpen en haar inwoners in onze provincie.

Bij de vorige uitreiking van de prijs constateerde de jury in het juryrapport *...een brede en intense inzet van talloze vrijwilligers, een verheugend aantal nieuwe initiatieven en een actieve betrokkenheid op wijk- en buurt-niveau bij de gezondheid van mede-Flevolandse.*

Vereniging POOK
de Zoom 7
8255 AC Swifterbant
tel: 03212 - 2500

Eén van de juryleden merkte daarbij op: *Het doet je goed om te zien, dat er zo veel goede dingen gebeuren op het terrein van gezondheid en gezondheidszorg. Dat maakt je trots op Flevoland.* Het aantal aangeelde kandidaten steeg van 22 in 1989, naar 30 in 1990. In 1991 waren dat er weer 22.

Ook dit jaar heeft de jury het weer niet gemakkelijk gevonden om tot de bepaling van de prijswinnende initiatieven te komen. De prijs is dit jaar naar *Vereniging POOK* gegaan in Swifterbant. Dit is een kringloopwinkel, die de zorg voor het milieu integreert met gerichte, sociale ondersteuning, werkgelegenheid in een nieuw perspectief plaatst, ouderen nadrukkelijk een eigen plaats biedt, isolement als gevolg van ziekte doorbreekt en individueel uitnodigt tot een gezonde wijze van meewerken. POOK krijgt de prijs, omdat volgens de jury:

* Dit initiatief een prachtig voorbeeld is van een intersectoraal gezondheidsprogramma, waarin doelstellingen van milieu-beheer, medische begeleiding, recreatie, woonplaats-promotie, arbeidsvoorziening en persoonlijke ontplooiing samen gaan.

- * Deze vereniging in staat is samenwerking binnen en buiten de vereniging constructief gestalte te geven ondanks de beperkte financiële en materiële voorwaarden.
- * Dit initiatief een bereik en aansluiting op behoeften heeft, dat wezenlijk iets toevoegt aan de bestaande zorg voor gezondheid en welzijn.
- * Uit dit initiatief meer dan duidelijk wordt, dat bevorderen van gezondheid meer dan een zaak van voorzieningen in de gezondheidszorg is. Sterker nog, dat juist stimulansen vanuit de zorg- en hulpverlening op hele andere terreinen zinvol en effectief kunnen bijdragen aan het verbeteren van de gezondheid van mensen.
- * Deze vorm van particulier initiatief een gat in de hulpverlening opvult, tegelijkertijd vernieuwend werkt en als voorbeeld overdraagbaar is naar andere plaatsen.
- * Het is laagdrempelig toegankelijk.
- * De groepsondersteuning levert een belangrijke bijdrage aan de persoonlijke ontwikkeling van de leden.

Natuurbeheer van onderop; Den Helder

door Ben Schrieken, Stichting Werkgroep Vrijwillig Landschapsbeheer

In Den Helder bestaat veel landschappelijke variatie, de wadden aan de oostkant, de dijk langs het Marsdiep in het noorden, het strand (en duinen) in het westen, en de polder ten zuiden van ons. In iedere stad en in ieder dorp zijn groepen of instellingen, die de belangstelling voor natuur en landschap stimuleren en problemen aankaarten. In de regel zijn dat scholen, centra voor milieu-educatie, lokale afdelingen van natuurbeschermings- of natuurstudie-organisaties (NIOZ, Kweekschool, De Groene Poolster). Zo'n aangekaart probleem was het inpolderen van "Het Balgzand".

Ik breng u de discussie rond de dam naar Ameland in herinnering. Deze was niet alleen aanleiding tot het oprichten van de Nederlandse Vereniging tot behoud van de Waddenzee maar resulteerde ook in een opdracht van de regering aan de commissie Mazure om een rapport over de toekomst van het gebied te maken. Het advies luidde dat in feite de gehele Waddenzee een natuurgebied kon worden met uitzondering van De Eemsmond en het Balgzand. De lokale politiek vertaalde dit advies naar een plan voor een industriehaven. U zult begrijpen dat heel natuurminnend Den Helder te hoop liep. Tijdens dit proces hebben wij geleerd met de politieke besluitvorming om te gaan. Hoewel men omwille van de werkgelegenheid op lokaal niveau vóór was, bleken dezelfde politieke partijen er op landelijk niveau anders over te denken. Het landelijk standpunt won en daarom is Het Balgzand nog steeds in zijn natuurlijke staat. Door deze gang van zaken waren natuurbeschermers ondermeer opgenomen in de werkgroep welke zich boog over het trace van de nieuwe dijk die in het kader van de Deltawet werd aangelegd. Eén van de knelpunten waren de schorren, belangrijke overtijdjings- en broedgebieden voor steltlopers, ganzen, meeuwen en sternen. Zij dreigden voor een deel verloren te gaan. Een open discussie over hoe het verloren gebied zou kunnen worden gecompenseerd, werd met name door financiële argumenten gefrustreerd. Iemand uit dat gezelschap is op het idee gekomen natuurbe-

schermers zelf een bijdrage te laten leveren. Zo kon het gebeuren dat samenwerkende vogelwerkgroepen uit de Noordkop landaanwinningswerken ten behoeve van de vogelbevolking aanlegden. Een buitengewoon succesvolle actie. Die stond aan de basis van een reeks maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van de woonomgeving voor vogels.

Natuurbouw

Een belangrijk nevenproduct van de actie van de vogelwerkgroepen was, dat de Helderse natuurbeschermers zich realiseerden dat je ook eigenhandig iets kon doen. De eerste schreden op de weg naar 'natuurbouw' waren gezet. Hadden we tot nu toe onze krachten gegeven aan terreinen welke beheerd worden door organisaties op het terrein van de natuurbescherming, de Tuintjesweg heeft ons geleerd dat we ook zelf een gebied konden inrichten en beheren. In ieder geval zelf initiatief konden nemen, zelf voor de financiën zorg dragen en een belangrijk deel van het werk doen. De aanleiding was ditmaal een illegale aanleg van een weg door een botanisch interessant stuk binnenduin. De commotie die ontstond werd door de gemeenteraad vertaald in twee besluiten: 1. De bestemming werd natuurgebied; 2. Er werd een werkgroep opgericht, met als doel een lijst te maken van landschappelijk en biologisch interessante gebieden welke als handleiding zou worden gebruikt bij de verdere besluitvorming.

De werkgroep toog aan het werk en al snel verscheen *De Atlas Natuurgebieden*. Tijdens de voorbereiding van de atlas werd het de deelnemers duidelijk dat er een college moest komen dat toezicht zou uitoefenen op de naleving van te nemen besluiten. Voorlopig echter zou de werkgroep dit op zich nemen. En zo begon haar taak als adviesorgaan voor natuurbeschermingszaken. Eén van de eerste taken was het gemeentebestuur te adviseren een inrichtings- en beheersplan voor de Tuintjesweg te maken. Het gemeentebestuur laat zich bijstaan door haar ambtenaren. En u weet, dat als in dergelijke kringen iets nieuws op tafel komt, dan beschermt men zich tegen het nieuwe door de kosten hoog in te schatten. In dit geval f 80.000 voor de inrichting voor ongeveer 2 hectaren. Het gemeentebestuur was vervolgens niet bereid dit bedrag ter beschikking te stellen. En er gebeurde vervolgens dus niets meer. Natuurbeschermers hebben de zaak toen in eigen hand genomen, zijn over het hek gestapt en hebben het terrein gekraakt. In eerste instantie de boel opgeruimd, gemaaid en afgevoerd. Als een aantal vrijwilligers zich op de inrichting werpen, komen ze allemaal wel met ideeën en voor je het weet probeer je alle in Nederland voorkomende landschappen op 2 ha. te realiseren. De provincie Noord-Holland had iemand in dienst genomen om de vrijwilligersactiviteiten in het landschap te inventariseren. Wij hebben contact opgenomen met die functionaris. Dat leidde tot een inrichtingsplan welke met financiële steun van de provincie door een ecologisch adviesbureau is opgesteld. Ook werd er geld voor de inrichting ter beschikking gesteld. Dit is een succes-formule. Op die wijze zijn er onder begeleiding van ecologen tientallen projecten door de hele provincie gerealiseerd. In Den Helder werd de werkgroep *Vrijwillig Landschapsbeheer* opge-

LeRoy-gebieden in Lewenborg

richt en in de provincie de stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer, met als doel het steun verlenen aan vrijwilligers. In Den Helder is in samenwerking met Staatsbosbeheer de kleiopslag aangelegd.

Ook is het initiatief genomen tot begrazing van de Grafelijkheidsduinen, vrijwilligers kochten hun eigen vee, richtten bunkers in voor vleermuizen, bouwden allerlei soorten nestkasten en reddden padden van de verkeersdood.

Zij verwierven zich veel steun bij de bevolking door deze activiteiten. De gemeente stelde geld ter beschikking voor een coördinator Vrijwillig Landschapsbeheer en de daartoe geëigende zullen worden opgenomen in het beleidsplan voor natuur- en landschap.

'Le Roy-Gebied'. Inwoners van de wijk Lewenborg, in de stad Groningen, maar ook vele anderen weten dat hiermee de bijna 6 hectaren grote groengebieden in het hart van Groningens groenste woonwijk worden bedoeld. Een andere naam is er eigenlijk nooit voor bedacht. Maar als de naam moet aanduiden wie het in deze gebieden voor het zeggen heeft, zouden ze toch beter 'bewonersgebieden' kunnen heten. Al is de invloed van de Heerenveense landschapsman Louis G. LeRoy in deze gebieden aanwijsbaar, het zijn de bewoners van Lewenborg die het gebied gebruiken, bepalen, veranderen.

Een onwennig iets

Dat zo iets mogelijk is buiten de eigen woonkamer zijn we in de loop van de jaren vergeten. Toch is het door alle eeuwen heen zo geweest. Kinderen hebben daar overigens geen last van. Die gaan hun gangetje in Lewenborgs centrale groen of het de normaalste zaak van de wereld is. En dat is het eigenlijk ook. Wie in Lewenborg bezoek van buiten de stad ontvangt, zal tien tegen één te horen krijgen dat deze kansen voor kinderen bijna uniek zijn.

In 1973 zijn de Lewenborgers met LeRoy het groen ingedoken. Na 10 jaren van allerlei activiteiten en met wisselend enthousiasme werd het gebied tot wat het nu is. In 1983 liep het contract met Louis LeRoy af en werd niet vernieuwd. Een nieuwe situatie ontstond. Het gemeentebestuur besloot zelf de verantwoordelijkheid voor het gebied weer op zich te nemen. In overleg met de bewoners en het wijkoverleg werd een beheersgroep ingesteld om ook in het vervolg vorm te geven aan de zelfwerkzaamheid van de wijkbewoners in het gebied.

Ideën

In plaats van vele, samenhangende ideeën omtrent het omgaan met de natuur van LeRoy en - talloze medestanders - uiteen te zetten, zijn we bij de onduidelijkheden aan de kant van de bewoners begonnen. We noemen een aantal onduidelijkheden in willekeurige volgorde.

Je moet de natuur z'n gang laten gaan.

Fout, mensen, het is een 'recreatiegebied' van de bewoners, openbaar groen. Geen recreatiegebied zoals er vele zijn, met geschoren gras en geprefabriceerde picknickbankjes, maar een leef-en werkgebied. De mensen kunnen er (een deel van) hun vrije tijd in kwijt. De mens regelt en daarbij gebruikt hij de natuur nu eenmaal. Als hij daarbij met de spelregels van de natuur meespeelt, kan er zonder al te veel moeite iets goeds uit voortkomen.

Maar 'de natuur z'n gang laten gaan'?

Alleen onder de voorwaarde dat de mens ook z'n gang mag gaan in het LeRoy gebied. En dat mag! Want zo ontstaat een 'cultuur' En dat is de grondgedachte van LeRoy. Bijvoorbeeld: wie een hekel heeft aan brandnetels, die moet er maar wat aan doen. Daar zijn wel betere manieren voor dan spuiten of vertragen. En als er mensen zijn die wel van brandnetels houden (die zijn er ook) dan moeten de mensen samen tot een redelijke oplossing komen. Maar dat heeft met de aard van het gebied niets te maken. Alleen met de mensen die het willen gebruiken.

Het gebied moet nu maar eens snel af.

Begrijpelijke reactie, maar wel strijdig met de opzet. Het is geen plantsoen, immers, dat in één keer wordt 'voorgevormd'. Het is een gebied van en voor iedereen, dat telkens opnieuw kan worden gevormd: Het zal dus altijd kunnen

veranderen. Maar het is wel een 'vrijheid in gebondenheid', een vrijheid van keus uit de mogelijkheden. En: samen kiezen, dat ook.

Je mag geen machines gebruiken.

Weer zoiets. Wie met een machine aan de gang wil - en dat met de anderen heeft besproken - die moet vooral zijn gang gaan. Stel nu eens dat er een paadje zou moeten komen, nou, dan moet die route worden vlakgemaakt. En wie daarbij een machine wil gebruiken, okee.

Maar wel zelf organiseren. De mensen moeten hun fantasie niet laten leiden door de mogelijkheden van machines.

Dan zullen veranderingen in het gebied ook binnen de natuurlijke schaal verlopen. Er is trouwens een beste kans dat een gesprek over ploegen zal leiden tot het laten staan van de ploeg, omdat we datzelfde werk aan het organische bodemleven kunnen overlaten. Maar verbieden? Onzin. Wel eerst met z'n allen nadenken. Vaak is het zo dat mensen niet beter menen te kunnen doen dan een machine in te schakelen. Nou daar zijn interessante discussies over mogelijk. En die kunnen we best eens aangaan.

Het is openbaar groen, dus een plekje naar eigen smaak inrichten mag niet.

Ook dit is een misverstand. LeRoy ziet dat nu juist als één van de dingen, die in 'zijn' gebied wel moeten kunnen. Ieder geeft vorm aan zijn eigen woonomgeving. Het moet juist een opeenstapeling of optelling zijn van allerlei persoonlijke en groeps-uitingen, maar alsjeblieft niet een voor iedereen niet te prui-men grijze bal gehakt.

En als de één uitgerekend wil picknicken op de plek waar een ander een speelhut wil, dan moet men samen praten en het eens worden. Ook dat heeft weer niets te maken met het karakter van het LeRoy-gebied, maar met het karakter van de mensen.

Iedereen moet meewerken.

Nietes: niemand hoeft tegen zijn wil een bijdrage te leveren. Wel is iedereen in het gebied als medewerker - hoe dan ook - welkom. En hoe meer zielen, hoe meer vreugd, dat wel. Maar dwang zit er niet achter. Er is een stille hoop dat mensen elkaar als buurt, als groep beter leren kennen en beter leren samenwerken en leven als ze iets samen opzetten. Maar wie om welke reden dan ook geen tijd of zin heeft, die hoeft niet. Punt uit. En voor wie graag iets wil maar zelf daaraan niet kan meewerken is er altijd de mogelijkheid contact op te nemen met anderen in de buurt of met de beheersgroep.

Geen misverstand mag er echter zijn over het vaste feit dat de mensen in Lewenborg in het centrale groengebied zelf uitmaken hoe hun eigen omgeving er uit zal zien. Dat betekent: zoveel mogelijk zelf doen, zelf vormgeven. Toegegeven wordt dat het erg moeilijk is voor de bewoners. De mensen zijn zo gewend aan zekere ordening dat die op zichzelf een behoefte is geworden. En die behoefte is een hindernis waar de mensen overheen moeten om weer hun eigen woonomgeving te laten groeien, letterlijk en figuurlijk. Wel met gezamenlijke afspraken, maar nooit met het idee: even aanpakken, gauw klaar. Dat moet opnieuw worden geleerd. Daarvoor is praten nodig. Ook daarbij kan de beheersgroep behulpzaam zijn.

De Beheersgroep

De Beheersgroep is ingesteld om alle zaken te behandelen die in het LeRoy-gebied spelen. Daarbij vormen de ideeën die ten grondslag liggen aan het gebied het uitgangspunt. Wie in het LeRoy-gebied aan de gang wil (een kuil graven, een trapje/paadje/brugje maken, een kerstboom wil planten, een speelhut wil bouwen), die mag in principe doen wat hij niet laten kan. Even verstandiger is het, de plannen eerst door te praten met de mensen in de

buurt. En verder is er de Beheersgroep, waarmee in ieder geval contact dient te worden opgenomen als het grotere plannen en/of bouwplannen betreft. Vragen als: 'is het plan afgestemd op het geheel?', 'past het in de grondgedachte?', 'hoe zit het met de veiligheid, het geld?', etc. komen daarbij aan de orde. Wie een moestuin wil bewerken kan zich eveneens opgeven bij de Beheersgroep.

Enkele stukken grond in het gebied zijn hiervoor gereserveerd.

Voor het planten van heesters, het snoeien ervan, voor het repareren en maken van speeltoestellen, het verversen van zandbakken, enz. zijn materialen en gereedschappen nodig. Ook hiervoor kunt u contact opnemen met de beheersgroep.

Tenslotte

Groepjes, pleintjes of enkele bewoners: u kunt aan de gang als u wilt. Maar altijd blijft noodzakelijk: denken aan anderen.

Dan kom je met overleggen een heel eind, op een heel natuurlijke wijze. Zo kan Lewenborg bij stukjes en beetjes zijn eigen woonomgeving verder 'in cultuur brengen'. Dat is, ook nu, een uitdaging. (Ontleend aan een brochure van de Beheersgroep Le Roy Gebied, Noorddijkerweg 29, Groningen. Tel.: 050-416 211.)

Twoe projecten in Schalkwijk

Boerhaavewijk gifvrij en Zelfbeheer binnentuin

door Marijke Janssens, opbouwwerkster te Haarlem

Schalkwijk is een van de zogenaamde zestiger jaren nieuwbouwwijken, met een hoog percentage hoogbouw. Planologisch is het opgezet volgens de toen geldende uitgangspunten: scheiding van functies, ruim, brede wegen, veel groen. Maar dat groen is voor een groot deel zo ingericht zodat het ervaren wordt als "niemandslaan", "kijkgroen" geen "gebruiksgroen". Voor een deel in eigendom van de diverse verhuurders, voor een deel van de gemeente. En de grenzen zijn voor de bewoners totaal onduidelijk, terwijl zij in de servicekosten wel voor het onderhoud betalen.

De twee projecten verschillen van elkaar, zowel voor wat betreft de schaal als de doelstellingen die worden nagestreefd.

Het project **Boerhaavewijk gifvrij** richt zich op de totale wijk (ongeveer 8.000 inwoners) en heeft als belangrijkste doelstelling een chemie-vrij onderhoud van het openbaar groen. Het **Zelfbeheerproject** richt zich op de woonomgeving van een drietal flatblokken en heeft als doelstelling: een nieuwe inrichting van de woonomgeving, gericht op verfraaiing en op verhoging van de gebruikswaarde. Beide projecten hebben alleen van kans van slagen omdat er bewoners bij betrokken zijn die het belangrijk vinden om zich in te zetten voor deze doelen.

Boerhaavewijk-gifvrij

De aanleiding voor dit project was een hovenier die zo driffig met de gifspuit was omgegaan dat er struiken dood gingen en er grote open gaten ontstonden in de grasmat. De wijkraad (een groep van 15 actieve wijkbewoners), gealarmeerd door de bewoners heeft toen het voortouw genomen om hier wat aan te doen.

Het werd een strijd die twee jaar duurde. Deze bestond uit brieven schrijven aan het college, met het verzoek de Algemene Politie Verordening (APV) zó te veranderen dat er in het groen geen gif meer gebruikt zou mogen worden. Vragen in de Raad, afwijzing van het verzoek omdat het te duur zou zijn om de gehele stad chemie-vrij te onderhouden.

Daarna de behandeling in twee raadscommissies waarbij de wijkraad niet werd uitgenodigd. Bij de behandeling in de tweede commissie heeft de wijkraad zelf het initiatief genomen om daar met een plan te komen: als het voor de gehele stad te duur is waarom dan niet gestart met een proef in onze wijk. Wij garanderen menskracht om daarbij te helpen, zowel concreet (= schoffelen), als in de vorm van het geven van voorlichting aan de bewoners.

De commissie besloot dat de afdeling Natuur een plan en een kostenraming moest maken om dit verzoek te honoreren. De wijk krijgt vervolgens een eervolle vermelding bij de milieuprijs Haarlem. De afdeling Natuur maakt een plan, maar de financiën voor de uitvoering moeten dan nog gevonden worden.

De wijkraad vraagt een gesprek aan met de wethouder. Zij zegt toe haar best te doen om middelen te vinden. De wijkraad nodigt de raadscommissie Natuur en Milieu uit in de wijk teneinde ook hen te overtuigen.

Uiteindelijk stelt de gemeente uit de NMP-plus-gelden de benodigde middelen ter beschikking om aan de slag te gaan. Een ontwerper van de afdeling Natuur gaat het plan uitwerken voor de totale wijk, zodat de ruimtelijke kwaliteit een eenheid blijft en verbeterd wordt. Daarbij gaat het met name om de vakken met sierheesters. Deze moeten of omgezet worden in gazon of heringericht met bodembedekkers. De beslissing wat, en waar, is afhankelijk van de ruimtelijke betekenis van de vakken. Het onderhoud moet straks budget-

tair neutraal uitgevoerd kunnen worden.

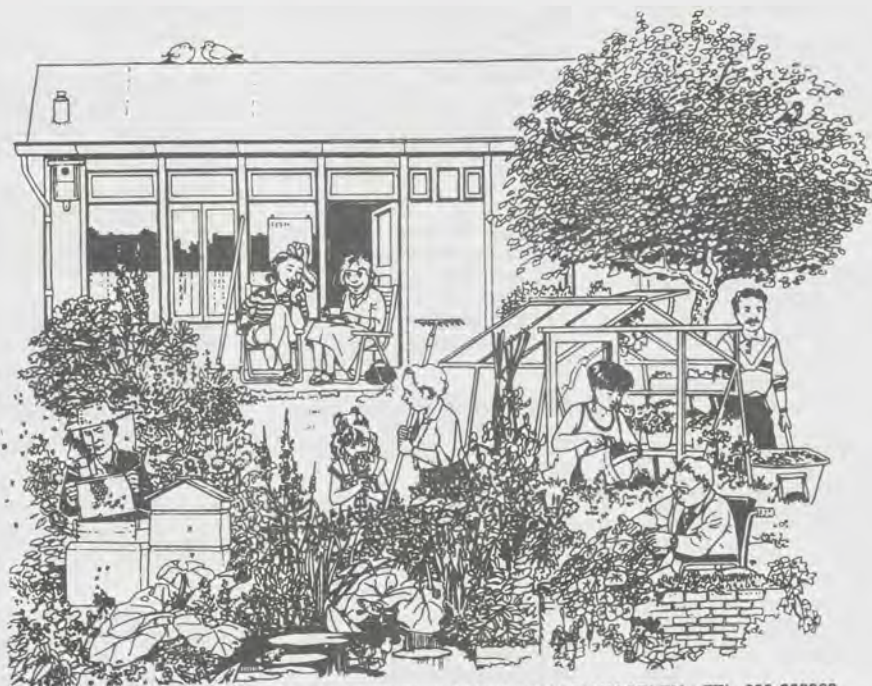
Het plan is vervolgens gepresenteerd aan de wijk in twee informatieve avonden. Ook via de wijkkrant worden de bewoners constant op de hoogte gehouden van het project. Op de voorlichtingsavonden verdedigt de wijkraad de doelen en licht de afdeling Natuur het plan toe. De wijkraad waakt erover dat opmerkingen en wensen van bewoners leiden tot wijzigingen van het plan als dat maar enigszins mogelijk is. Zo zijn er veel bewoners - met name in de laagbouw - die graag de heestervakken gehandhaafd zien. Met hen worden contracten afgesloten, opdat zij zelf voor het onderhoud gaan zorgen. Er worden zo nodig schoffels verstrekt en de gemeente zegt assistentie toe bij problemen of opruimen na het snoeien etc.

De wijkraad formeert uit eigen geleiders een zogenaamde 'schoffelploeg' die zich gedurende de eerste twee jaren garant stelt voor het onderhoud van de heringerichte vakken. Dit tot dat de bodembedekkers volgroeid zijn. In 1992 is op deze manier het gemeentelijk groen heringericht, de volgende stap is het groen van de woningbouwcorporaties. Ook dat zal weer de nodige overtuigingskracht vergen om hen mee te laten doen aan dit project.

Binnentuin Europawijk-Noord

In de Europawijk is in 1991, in het kader van een groot-onderhoudsplan een complex grondig opgeknapt. Ook de buitenkant is daarbij niet vergeten. Het ziet er prachtig uit, de woonomgeving steekt er negatief bij af. Een van de bewoners meldt zich bij de wijkraad of we daar niets aan kunnen doen. Nu moet er geïnvesteerd worden omdat de verbouw en de plaatsing van bouwketen een deel van het groen vernield hebben. Eigenlijk voor een goede start om er iets beters van te maken.

De Groene Hart

P/A WIJKCENTRUM EUROPAWIJK • OOSTENRIJKLAAN 58 • 2034 BH HAARLEM • TEL. 023-363860

De wijkraad en het opbouwwerk schakelen het adviesbureau EcoSol in om deze vraag mee te onderzoeken en een plan te maken. Er wordt contact gelegd met woningbouwvereniging De Vonk en ook zij reageert positief, mits het niet te veel geld gaat kosten. Er wordt een vergadering belegd voor alle bewoners, zij worden er persoonlijk voor uitgenodigd. EcoSol laat voorbeelden zien hoe het anders zou kunnen en de opbouwwerker probeert de bewoners te enthousiasmeren voor het plan. In eerste instantie is er nogal wat scepsis, maar het rondje: "Nu doen we even of alles kan, alsof we in een ideale wereld leven" levert veel leuke ideeën en suggesties op. Er vormt zich die avond een groep van 20 bewoners die actief mee wil denken. Twee stagiaires van de

Hogeschool Midden-Nederland maken een plan, waarin de suggesties van de bewoners zoveel mogelijk worden verwerkt. Ook dat plan wordt weer besproken met alle bewoners en op details bijgesteld. Dan moeten er middelen worden gezocht voor de uitvoering. Dat wordt uit zeer verschillende bronnen bij elkaar gesprokkeld: de woningbouwvereniging, de werkgroep incidentele wijkvoorzieningen van de gemeente, een hoveniersbedrijf stelt bollen en zaden ter beschikking, een tuincentrum planten, de aannemer en de architect geld voor een nieuw speeltoestel. Het enthousiasme groeit en de bereidheid tot zelfwerkzaamheid van de bewoners is groot. Er wordt gestart met het aanleggen van zogenaamde gevaltuinen om de kale onderkanten van de flats van groen

te voorzien. Daarna volgen de werkzaamheden aan de binnentuin. Het grove werk wordt uitgevoerd door het hoveniersbedrijf van de woningbouwvereniging, de bewoners helpen met de aanleg van de nieuwe inrichting. Zo zal er straks een tuin ontstaan met niveaustapen, zit- en speelplaatsen, een kruidentuin, een rotspartij etc. De groep bewoners is nog steeds zeer enthousiast en actief en gaat een deel van het onderhoud voor haar rekening nemen. De hovenier blijft betrokken voor het maai- en snoeiwerk en de bewoners kunnen assistentie en advies krijgen van de afdeling Natuur van de gemeente en de in de wijk aanwezige Wijknatuurtuin. Zo hopen we dat ook de continuïteit gewaarborgd is.

Literatuurlijst

Werken aan milieu in de woonomgeving.

Frans Hoffer en Moniek Mol (gast-red.). Themanummer Mededelingen Opbouwwerk, 1990.

Een themanummer met een groot aantal, nog steeds interessante, artikelen over de relatie tussen opbouwwerk en milieu. Ook is een aantal projectbeschrijvingen opgenomen.

Woning en Milieu

John Custers. Nederlandse Woonbond (tel. 020-6223505), 1992.

Brochure over een groot aantal milieumaatregelen die in nieuwe, te renoveren en bestaande woningen genomen kunnen worden.

Milieu-aspecten van bouwen en beheren

Woningraad Extra, nummer 52. Nationale Woning Raad (tel. 03240-91911), 1990.

Een overzicht van wat woningcorporaties aan milieuvriendelijke activiteiten kunnen ondernemen. Alle fasen van de levenscyclus van de woning, van initiatief tot sloop, komen aan de orde.

Actieboek natuur en milieu.

Mogelijkheden, wetten en procedures voor de bescherming van natuur en milieu in Nederland

Victor Jurgens e.a. Stichting Natuur en Milieu, 1989.

Een handleiding voor actievoerders op het gebied van natuur en milieu. Met veel aandacht voor wetten en juridische procedures.

Handleiding Duurzaam Renoveren. Milieubewust beslissen bij woningverbetering

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, 1992.

Een hulpmiddel bij een milieuvriendelijke materiaalkeuze in renovatieprojecten.

Vier ecologische woningbouwprojecten vergeleken

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, 1992.

Een rapport over de totstandkoming van vier ecologische bouwprojecten. Met name de mate van milieuvriendelijkheid wordt grondig geëvalueerd.

Handboek Milieuzorg. Bouwen en beheren door woningcorporaties (incl. floppy).

Nationale Woning Raad, 1991.

Handboek voor het terugdringen van de milieubelasting in de woningbouw.

Ecologie van de stad. Een verkenning.

Erica Koning en Sybrand Tjallingii. Platform Stadsecologie, 1991.

Een uiteenzetting van de achtergronden, het begrippenkader en de praktische perspectieven van een ecologische benadering bij het ontwikkelen en beheren van stedelijke gebieden.

Natuurlijker Groenbeheer in Nederlandse Gemeenten

Arie Koster en Mariëtte Claringboud. Vereniging Nederlandse Gemeenten, 1991.

Een overzicht van de wijze waarop de ruimte voor de natuur in en om de stad vergroot kan worden.

Natuur in Steden. Voorbeelden uit binnen- en buitenland

Tjeerd Deelstra. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1990.

Eveneens een bundel suggesties voor het vergroten van de ruimte voor de natuur. De nadruk ligt meer dan in het hiervoor genoemde rapport, op de stad zelf.

Praktisch milieubeheer in en om het huis

Egmont R. Koch et al. Bruna/ Vereniging Milieudefensie, 1985. Niet zo recent, maar wel een zeer overzichtelijk en bruikbaar boek over hoe men thuis rekening kan houden met 'het milieu'.

Help het milieu.

Lucas Reijnders.

Op weg naar een schone bodem. Verleden, heden en toekomst van de bodemverontreiniging

René Buisman et al. Stichting Nederland Giftvrij, 1991.

Een overzicht van wat er bekend is over gif in de grond en van wat er tot nu toe aan gedaan is. Met een voorstel voor een grondige aanpak van dit vraagstuk.

De Buikpijn van de Aarde.

Opbouwwerk als balans tussen bewoners en bodemsanering

Moniek Mol en Annemarie van der Vusse. Werkcentrum Opbouwwerk Zuid-Holland/ Wetenschapswinkel Delft, 1990.

Een handreiking voor opbouwwerkers bij de ondersteuning van bewonersorganisaties die geconfronteerd worden met bodemverontreiniging.

Over leven op gif

Hendra Versteegde. Stichting Nederland Giftvrij, 1991.

Aan de hand van de verhalen van vrouwen in gifwijken wordt uiteengezet wat er allemaal kan gebeuren als ergens bodemverontreiniging geconstateerd wordt.

Milieubeleid in de gemeente Bert

van den Berg. Stichting Burger-schapskunde, 1990.

Een overzicht van wat een gemeente aan milieumaatregelen moet en kan nemen.

Kaderplan van aanpak NMP voor gemeenten

Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 1991
Tussen VROM en de VNG overeengekomen plan mbt. de bijdrage van gemeentebesturen aan het milieubeleid.

Natuur en educatie. Een praktijk-

beeld Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1992.
Schets van de praktijk van natuur- en milieu-educatie, met name van

buitenschoolse activiteiten (voor kinderen en volwassenen) gericht op natuurbeleving.

Milieu-educatie en actie in het Sociaal Cultureel Werk

Michiel van Yperen en Hans van Teijlingen. Stichting Milieu Educatie, 1990.

Beschrijving van een zestal voorbeelden van NME in het SKW, aangevuld met een beschouwing over succesfactoren.

Het Milieu Meemaken. De bijdrage van WVC aan milieu-participatie

S. Borren, B. Taverne en D. de Wit. Stichting Milieu Educatie, 1991. Rapportage over een in opdracht van WVC verricht onderzoek naar wat organisaties en instellingen die bezig zijn op de terreinen welzijn, gezondheid en cultuur kunnen bijdragen aan verbetering van het milieu. Tevens aanbevelingen over de wijze waarop WVC dit kan bevorderen.

Binnenmilieu. Bouwstenen, een kwaliteitstoets van de VAC, deel 4

Landelijk Contact van de Vrouwen Advies Commissies voor de woningbouw, 1991.

Een overzicht van waar op gelet moet worden om te komen tot een gezond binnenmilieu.

Milieu en Gezondheid Ned. Ver. van artsen, R. Stumpel, 1990, 292 blz.

De bundeling van een artikelenserie in Arts en Auto. Een toegankelijk boek voor de praktijk van alledag.

Nederland in actie, deel 5. Energie, Wonen, Werken, Verkeer

1990. Nederlandse Bibliotheek en Literatuur Centrale. 5e, herziene uitgave, 1990.

Adressengids van actiegroepen, werkgroepen en overige organisaties actief op de in de titel genoemde gebieden.

Schoonschrijven. Milieuzorg in kantoororganisaties Mathijs van de Schaft en Rombout van den Nieuwenhof. FNW Centrum Ondernemingsraden, 1990.

Welke vragen komen op bij het opzetten van een milieuzorgsysteem op een kantoor? Hoe kan zo'n systeem georganiseerd worden?

Wegwijs in milieuland

Het natuur- en milieuveld breidt zich snel uit. We geven hier slechts een selectie van nuttige adressen.

Natuur en milieu algemeen

Vereniging Milieudefensie, Damrak 26, 1012 LJ Amsterdam. Tel. 020-6221366.

Milieudefensie analyseert en beïnvloedt op nationaal en internationaal niveau het overheidsbeleid. Daarnaast ondersteunt ze haar lokale afdelingen. Milieudefensie heeft een aparte afdeling, Milieukompas, voor informatievoorziening aan het publiek.

Stichting Natuur en Milieu, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht. Tel. 030-331328.

Houdt zich bezig met (juridische) actie en onderzoek.

De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel.

Tel. 04116-84921.

Is vooral bezig met publieksgerichte activiteiten.

Stichting Milieu Educatie, Postbus 13030, 3507 LA Utrecht. Tel. 030-802444.

SME maakt materiaal voor milieu-educatie, -voorlichting en -communicatie en adviseert over de aanpak van deze activiteiten.

Instituut voor Natuurbeschermings-educatie, Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam. Tel. 020-6228115. Het IVN ondersteunt educatieve activiteiten op het gebied van natuur en milieu. Het heeft een landelijk netwerk van provinciale Konsulenten Natuur en Milieu.

Milieubook, Plantage Middenlaan 2H, 1018 DD Amsterdam. (Postbus 18169, 1001 ZB Amsterdam.) Tel. 020-6244989.

Informatie over en verkoop van publicaties op het gebied van natuur en milieu.

Specifieke thema's

Naast de algemene milieu-organisaties zijn er instellingen die zich met specifieke thema's bezighouden. We geven hier slechts een kleine selectie van organisaties, die werkgerichte activiteiten kunnen ondersteunen.

Landelijke Adviesgroep Milieugericht Opbouwwerk, Eendrachtstraat 150, 3012 XR Rotterdam. Tel. 010-4333737.

Netwerk van opbouwwerkers bezig met milieu in de woonomgeving.

Stichting Nederland Giftvrij, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht. Tel. 030-331328. Is actief op het gebied van bodemverontreiniging.

Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, Postbus 20730, 3001 JA Rotterdam. Tel. 010-4130935. De SEV geeft informatie over nieuwe ontwikkelingen in de volkshuisvesting en ondersteunt experimenten. Ze heeft een programma 'Schoner Wonen' dat zich richt op milieuvriendelijk bouwen en beheren.

Platform voor Stadsecologie, Mauritskade 21, 2514 HD Den Haag. Tel. 070-346952.

Uitwisseling van kennis en ervaring mbt. natuurlijk groenbeheer en wat daarmee samenhangt.

Gegoochel met cijfers

Steunpunt Netwerk Gezonde Steden, Postbus 2357, 5600 GJ Eindhoven, Tel. 040-384099.
Houdt zich bezig met wijkgerichte gezondheidsbevordering.

Onderzoek en advies

Ook min of meer commerciële bureaus richten zich op onderzoek en advies op het gebied van lokale milieuprojecten.

Abakus, Henri Polaklaan 12-a, 1018 CS Amsterdam.
Tel. 020-6232541.

Onder meer actief op het gebied van milieuvriendelijk bouwen en beheeren.

Ecosol, Sri Lanka Bastion, 1991 SN Velselbroek.
Tel. 023-377335.
Met name bezig met ecologisch groenbeheer.

SOAB, Teteringsedijk 96, 4817 MJ Breda. Tel. 076-213080.

Vooraf actief op het gebied van verkeer, buurtbeheer en milieu in de woonomgeving.

Woon/Energie, Postbus 733, 2800 AS Gouda. Tel. 01820-24233.
Bezig met bouwen, wonen en milieu; onder andere wat betreft energiebesparing.

Meer informatie

Een uitgebreide adressengids van organisaties die actief zijn op het gebied van milieu wordt uitgegeven door het Nederlandse Bibliotheek en Lectorium Centrum, tel. 070-3141500.

Begin 1991 ontstond een heftige discussie over de ziektewet en de WAO. Na de zeer omstreden besluiten van juli en augustus 1991 wordt nu de precieze wetgeving (het 'volumebeleid') uitgewerkt. Het kabinet wil het aantal uitkeringen terugbrengen naar het niveau van eind 1989 - in hele uitkeringsjaren gerekend telde het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid toen 758.000 arbeidsongeschikten. Eind 1991 waren dat er volgens het Ministerie 801.000 en midden 1992 805.000.

De 'volumediscussie' is echter niet de enige actuele discussie in verband met ziekte en arbeidsongeschiktheid. Aan de orde zijn ook:

- de inkomensdrempel in de AAW,
- de voorzieningen voor gehandicapten,
- wijzigingen in de wet op de arbeidsomstandigheden,
- de herstructurering van de uitvoeringsorganisaties sociale zekerheid (bedrijfsverenigingen, GAK, GMD).

Om vast te stellen hoe de wetswijzigingen van de afgelopen tien jaar door de uitvoeringsorganen in de praktijk zijn vertaald en hoe die uitvoeringsorganen hun verantwoordelijkheid hebben gedragen, heeft de Tweede Kamer besloten tot het houden van een parlementaire enquête.

Om de eigen inbreng vanuit de WAO-beweging te stimuleren en te coördineren heeft het LSV/WAO een campagnegroep ingesteld. Deze richt zich op het tegenhouden van de kabinetsvoorstellen tot het Terugdringen van het beroep op de Arbeidsongeschiktheidsregelingen en heeft een regiefunctie ten aanzien van de inbreng bij de parlementaire enquête. Het hierna volgende overzicht is ontleend aan de informatie die werd vergaard ter gelegenheid van de spreekuurhoudersdag van de WAO-platforms.

Beroep op de WAO

Terugdringing van het beroep op de arbeidsongeschiktheidsregelingen. De belangrijkste elementen van dit wetsvoorstel zijn:

- de herziening van het arbeidsongeschiktheids criterium: bepalend

- wordt of er arbeid is die de betrokkene nog kan doen - daarbij wordt geen rekening gehouden met opleiding en vroeger beroep en moeten de gebreken die iemand heeft 'rechtstreeks en objectief medisch vast te stellen' zijn.
- regelmatige herbeoordeling van arbeidsongeschikten: na één jaar AAW/WAO volgt een herkeuring en daarna elke drie jaar weer - in de eerstkomende jaren vindt de herkeuring niet om de drie, maar om de vijf jaar plaats.
- de uitkering krijgt een opbouw karakter en wordt leeftijdsafhankelijk: alleen in de eerste periode is er een direct van het loon afgeleide uitkering - zowel de duur van die eerste periode als de hoogte van de vervolgutkering worden afhankelijk van de leeftijd van de betrokkene.
- financiële stimulansen voor oudere en langdurig arbeidsongeschikten.

De nieuwe regeling gaat na de invoering (gestreefd wordt naar 1 januari 1993) gelden voor alle nieuwe arbeidsongeschikten. Voor mensen die ouder zijn dan 50 en na de invoering van de nieuwe regeling arbeidsongeschikt worden, wordt de hoogte van de uitkering op de oude manier berekend, maar ze krijgen wel te maken met regelmatige herbeoordelingen. Mensen die jonger zijn dan 50 jaar en dan al in de WAO zitten, komen geleidelijk in de nieuwe regeling: zij krijgen te maken met een tijdelijke bevrozing van hun uitkering.

Bij dit wetsvoorstel zijn er enkele punten van aandacht:

- Het blijkt niet eenvoudig een objectief criterium te vinden voor wat 'onomkeerbare' gevallen zijn.
- Als de volume-ontwikkeling meevalt, komt er ruimte om de voorgestelde maatregelen voor de bestaande WAO-ers onder de 50 jaar te herzien.

De inkomensdrempel in de AAW

Volgens de AAW komt een verzekerde die arbeidsongeschikt wordt, pas voor uitkering in aanmerking als hij/zij in het jaar dat aan de arbeidsongeschiktheid voorafging een bepaald inkomen heeft verdiend - in 1992 is dat f 4726,08.

De Centrale Raad van Beroep heeft, in een uitspraak op 23 juni jl. de hoogte van deze inkomenseis strijdig genoemd met de derde EEG-richtlijn en artikel 26 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (BUPO), wegens indirecte discriminatie naar geslacht. Vrouwen verdienen namelijk veel vaker dan mannen in een jaar minder dan f 4726,08 en de inkomenseis treft vrouwen daarom veel vaker. De Centrale Raad stelt daarom dat de hoogte van de inkomenseis te hoog is voor vrouwen die een kleine baan hebben. De Raad is van mening dat vanaf 23 december 1984 de hoge inkomenseis niet meer gesteld mag worden. Iedereen die niet aan de inkomenseis kon voldoen en daarom geen AAW-uitkering heeft ontvangen, heeft nu dus alsnog recht op die uitkering. De uitspraak van de Centrale Raad is van belang:

- voor iedereen die niet in loondienst heeft gewerkt en arbeidsongeschikt is geworden;
- voor iedereen die nu, na 8 maanden ziekte, een AAW-aanvraag indient;
- voor iedereen die in het verleden niet aan de inkomenseis kon voldoen en daarom nooit een AAW-uitkering heeft gekregen;

d. voor iedereen van wie de uitkering door de Reparatielwet per 1 juli 1991 is ingetrokken, omdat zij niet konden voldoen aan de inkomenseis.

Vrouwen die menen voor uitbetaling in aanmerking te komen, krijgen het advies zo spoedig mogelijk een AAW-aanvraag in te dienen (formulieren op het postkantoor). Vrouwen wier aanvraag in het verleden is afgewezen op grond van de inkomenseis, kunnen een herzieningsverzoek indienen bij de bedrijfsvereniging. Vrouwen die bezig zijn met een beroepszaak tegen de stopzetting van de AAW per 1 juli 1991 kunnen deze uitspraak gebruiken als nieuw argument en alsnog het recht op AAW opeisen. Vrouwen die in beroep zijn gegaan tegen de intrekking per 1 juli 1991 kunnen de beslissing opnieuw aanvechten door in beroep te gaan en hun recht op AAW op te eisen. Vooral de Detam is bang veel aanvragen voor "kruiemeluitkeringen" te moeten verwerken. Staatssecretaris Ter Veld heeft de bedrijfsverenigingen en de Tweede Kamer laten weten op dit moment geen nieuwe inkomenseis vast te stellen. Maar dat dit nog wél geregeld moet worden in het nieuwe wetsvoorstel "Versterking Inkomensderingskarakter AAW", dat nu bij de Raad van State ligt. Daarin wordt beschreven dat men 'arbeid van enige omvang' moet hebben verricht om in aanmerking te kunnen komen voor een AAW-uitkering.

Voorzieningen voor gehandicapten

De bestaande wettelijke regeling biedt alleen voorzieningen voor gehandicapten tot 65 jaar. De 65-plusser die voor het eerst een voorziening nodig heeft moet naar het ziekenfonds of de AWBZ of de bijzondere bijstand of een particulier fonds als het Prinses Beatrixfonds. Om aan deze lokettensere een eind te maken komt er een wets-

voorstel "Voorzieningen Gehandicapten". Dat regelt dat de vervoers- en -woonvoorzieningen worden overgedragen aan de gemeenten. De zorg-voorzieningen gaan onder de AWBZ vallen. De vervoerskostenvoorzieningen worden gekost en voor bepaalde voorzieningen kan een eigen bijdrage gevraagd worden. Als de WVG van kracht wordt kunnen ook mensen van 65 jaar en ouder een vergoeding krijgen voor onder meer taxikosten, rolstoelen, extra hulp in het huishouden, hulpmiddelen bij algemene dagelijkse levensverrichtingen en aangepaste woninginrichting.

Het kabinet wil dat de overdracht van de zogeheten leefvoorzieningen aan de gemeenten op 1 januari 1994 plaatsvindt. Dan moeten gehandicapten van 65 jaar en ouder dus ook recht krijgen op deze vergoedingen. In 1993 wordt deze overdracht al voorbereid. De bestaande vergoedingen voor vervoerskosten worden per 1 oktober 1992 en op 1 april en 1 oktober 1993 telkens met 10% verlaagd. Daarnaast wordt de inkomensgrens om in aanmerking te komen voor vervoersvoorzieningen ook steeds lager, dat is nu rond de 44.000 gulden. Dit levert 115 miljoen op. In 1993 komt dit geld al ter beschikking van de gemeenten ten behoeve van de invoering van het nieuwe beleid. De gemeenten krijgen de vrijheid om bij het toekennen van voorzieningen een eigen bijdrage te vragen, rekening te houden met het inkomen van de aanvrager, lagere vervoerskostenvergoedingen vast te stellen en meer collectieve dan individuele vervoersvoorzieningen te scheppen. De voorstellen van het kabinet zijn opgenomen in de nieuwe Wet Voorzieningen Gehandicapten. Nadat de Ministerraad begin april 1992 akkoord ging met het wetsvoorstel, heeft de Raad van State een zeer negatief advies afgegeven. De Vereniging Nederlandse Gemeenten komt zo vroeg mogelijk in 1993 met een modelverordening voor het gemeentelijke beleid.

Herstructurering van de uitvoeringsorganisatie

Al vanaf 1967, het jaar waarin de GMD werd opgericht, is de uitvoeringsorganisatie in discussie. In september 1989 heeft de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een "voorstel van wet tot de herziening van de uitvoeringsorganisatie van de Sociale Verzekeringen" voor advies voorgelegd aan de Sociaal Economische Raad en de Sociale Verzekeringsraad. Uit dit voorstel blijkt dat het kabinet het aantal bedrijfsverenigingen wil verminderen. Men zoekt een oplossing voor de versnippering van de uitvoeringsorganisatie, de competentiegeschillen, de ondoorzichtigheid voor de klant, het gebrek aan kostenbeheersing, de gescheiden trajecten ZW en WAO, de schotten tussen de advisering door de GMD en de uitvoering door het GAK en de bedrijfsverenigingen.

Het kabinet wil in de nieuwe organisatiestructuur de afhandeling van ziekte en arbeidsongeschiktheidsgevallen volledig in handen leggen van de bedrijfsverenigingen. Deze zullen dan niet alleen het recht op uitkering beoordelen, maar ook de mate van arbeidsongeschiktheid schatten en de werknemer begeleiden bij de terugkeer naar de werkplek. De GMD houdt door deze verschuiving van taken op als zelfstandig orgaan te bestaan.

Ondertussen doet zich een "cultuuromslag" voor: een wijziging in de werkwijze van administratie van uitkeringen naar meer begeleiding en terugplaatsing van werknemers in de arbeid. Ook de organisatorische opzet is ondertussen al gewijzigd. In januari 1992 startte bij de SVr een nieuwe toezichtkamer. Het voorstel tot het samengaan van GAK en GMD was een van de belangrijkste onderwerpen op de agenda. Door vernuiming van de reeds lopende administratieopdracht zouden de taken van de GMD uitgevoerd kunnen worden

Het bestuur van het Landelijk Samenwerkingsverband Regionale Platforms Arbeidsongeschiktheidsorganisaties heeft uit de grote veelheid van cartoons rondom en na de hete WAO-zomer een cartoon van Jos Collignon geselecteerd als de cartoon die de politieke en psychologische situatie van de WAO-ers het best weergeeft. Deze cartoon is uitgeroepen tot nationale WAO-cartoon.

door het GAK. Het streven was toe te groeien naar een geïntegreerde gevalshandeling. Er zijn niet alleen (dertien) bedrijfsverenigingen die hun administratie aan het GAK hebben toevertrouwd. Er zijn ook (zes) zogeheten "zelfadministerende bedrijfsverenigingen". Ook deze reageerden instemmend op het samengaan van GAK en GMD. Als voorwaarde stelden ze dat ze gelijktijdig met de bij het GAK aangesloten bedrijfsverenigingen tot geïntegreerde gevalshandeling konden komen. Op basis van deze gegevens werd op 1 juli 1992 de integratie een feit: het personeel van de GMD kwam in dienst van het GAK. Voorlopig is de bestaande organisatie van de GMD als een zelfstandig directoraat onder de hoofddirectie van het GAK geplaatst. In elke regio vormt de GMD per zelfadministerende ook een "gevalsbehandelingsteam". In de regio Eindhoven is bovendien een experiment van start gegaan: de bedrijfsverenigingen doen het

voorbereidende werk voor de adviezen over de arbeidsongeschiktheid en de GMD beperkt zich tot toetsing van die concept-adviezen.

Parlementaire enquête-commissie

Na een rapportage van de Algemene Rekenkamer over het functioneren van het toezicht op de sociale zekerheid, kwamen de oppositiepartijen met het voorstel een parlementair onderzoek in te stellen. De subcommissie uitvoering en toezicht sociale verzekeringen onder voorzitterschap van de heer Buurmeijer stelde vast dat de te onderzoeken materie dermate complex is dat een volwaardige parlementaire enquête geboden is. De leden van de parlementaire enquêtecommissie zijn: F. Buurmeijer en W. Vermeend (PvdA), V. van der Burg en H. Hillen (CDA), H. van Hoof en Meyr, M. Kamp (VVD).

Mevr. A. Schimmel (D66),
W. Willems (Groen Links),
C. van Dis (SGP).

Op basis van een overzicht van de wetswijzigingen van de afgelopen tien jaar, heeft de parlementaire enquête-commissie als te onderzoeken maatregelen inzake de ZW/WAO/AAW gekozen:

Bij toetreding tot de uitkering:

- melding, controle, begeleiding en verzuimregistratie in de Ziektewet;
- de zesde maandsmelding;
- wijze van vaststelling arbeidsongeschiktheid;
- contacten met bedrijfsverenigingen - GMD;
- oneigenlijk gebruik.

Bij uittrekking uit de uitkering:

- toepassing art. 30 ZW (herplaatsing);
- afschaffing verdiscontering;
- toepassing opstapje;
- relatie bedrijfsverenigingen - GMD;
- samenwerking met arbeidsvoorziening;
- toepassing WAGW.

Als probleemstelling voor de parlementaire enquête-commissie geldt:

- hoe hebben de uitvoeringsorganen de wetswijzigingen in de WW, ZW, WAO en AAW in de afgelopen tien jaar in de uitvoeringspraktijk vertaald;
- in welke mate hebben de uitvoeringsorganen getracht om de doelstellingen die met die wijzigingen werden beoogd, te effectueren;
- in welke mate hebben de uitvoeringsorganen getracht de invoering op een doelmatige wijze te laten verlopen;
- functioneert er een systeem van zelfbewaking binnen de uitvoeringsorganen dat er op gericht is om de effectivering van de met wetswijzigingen door de wetgever beoogde doelstellingen en een efficiënte invoering op een flexibele manier te bewaken?

De parlementaire enquête-commissie is nu bezig vragen te formuleren, vanaf november wordt gewerkt aan achtergrondstudies en vanaf mei 1993 volgen de openbare commissieverhooren.

Gegoochel met cijfers

Alle opwinding rond de WAO ontstond met de voorspelling dat het aantal arbeidsongeschikten in de loop van 1993 zou oplopen tot 1 miljoen. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid stelt dat er nog steeds sprake is van groei. Maar de SvR stelt vast dat er een kentering is opgetreden. Groeit het aantal WAO-ers nou wel of niet?

Je kunt de ontwikkeling van het aantal arbeidsongeschikten uitdrukken in het aantal personen met een uitkering. Je kunt het ook omrekenen naar arbeidsongeschiktheidsjaren. Het Ministerie van Sociale Zaken rekent met uitkeringsjaren en telt steeds het hele uitkeringsjaar steeds mee. Dat betekent dat een scherpe daling aan het eind van het jaar maar heel beperkt meetelt. In een rekenvoorbeeld kun je zeggen: Als er 11 maanden 800.000 zijn en in december 750.000 dan telt het ministerie $11 \times 800.000 + 750.000 = 9.550.000$: 12 en dat is dan 796.000. De SvR concludeert dan: er zijn er 750.000

In een toespraak voor het Arbeidsongeschiktenplatform Limburg op 1 oktober gaf de directeur van het GAK in Heerlen, Mart van Stralen, zijn visie op de cijfers. Vanaf 1989 neemt de groei van het aantal personen met een uitkering af: in 1990 komen er 37.000 bij, in 1991 21.000 en in 1992 naar verwachting nog maar 10.000. Vooruitkijken met cijfers over aantallen zieken, laat zien dat het aantal WAO-meldingen zal gaan dalen. Daartegenover komen in de jaren 1987 tot en met 1989 22 à 23% van de meldingen niet voor een uitkering in aanmerking. In het eerste kwartaal van 1992 is dat al 32%. Daarbij komt dat het

aantal personen met een volledige uitkering daalt, van 83,5% in 1984-1986 naar 79% in 1991. De stelselherziening van 1987 heeft duidelijk effect: tot 1989 kwam bij einde gevalsbehandeling ongeveer 50% van de gekeurden in de hoogste arbeidsongeschiktheidsklasse; dit percentage is inmiddels gedaald tot onder de 40%.

Uit de cijfers met de daaraan verbonden prognose kan volgens Mart van Stralen worden afgeleid dat het aantal uitkeringsjaren - nu 793.000 - waarschijnlijk het keerpunt bereikt heeft en mogelijk kan daling intreden. En een aantal onderdelen van de wet tot Terugdringing van het Arbeidsongeschiktheidsvolume zijn nog niet eens ingegaan. Er is dus geen reden meer is om het wetsontwerp "Terugdringing van het Beeroep op de Arbeidsongeschiktheidsregelingen" door te zetten.

Een kwalitatief goede jaarverslag-legging vormt een instrument bij de ontwikkeling en bijstelling van het instellingsbeleid; en stelt de besturen van de instellingen in staat verantwoording af te leggen aan klanten, financiers en de openbaarheid. Het Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein wil door de jaarlijkse toetsing stimuleren tot grotere aandacht voor de jaarverslaglegging en kwaliteitsverbetering.

Samenstelling Panel

- Dr. G. Hendriks (voorzitter), Oud-Directeur-Generaal Welzijn van het Ministerie van WVC
- Mevr. Hil Post, kaderlid Landelijk Samenwerkingsverband Regionale Platforms van Arbeidsongeschikten-organisaties
- Drs. J.M. van Eeden, Voorzitter Regionaal Bestuur Arbeidsvoorziening Noord-Holland-Noord
- Dhr. P. Bulterman, Directeur/Uitgeverij Stimio te Menteren
- Drs. R. van Amerongen, bestuurslid-vrijwilliger in de verslavings-zorg
- Mevrouw J. de Wilde, Kaderlid-vrijwilliger van een bewonersorganisatie in Amsterdam
- Drs. P. van Velpen, Directeur Buro Welzijnsmarketing in Amsterdam
- Dhr. C. Schrickx, Kaderlid-vrijwilliger in de ouderenor- ganisatie Unie KBO
- Mevr. J.C.H. de Groot-van der Hoeven, redacteur-vrijwilliger van Wijkkrant De Eland in 's-Gravenhage
- Dhr. A. Douma, Douma Consultants, Werksecretaris.

Het Panel Toetsing Jaarverslagen op Maatschappelijk Terrein stelt instellingen op het terrein van het opbouw- werk/samenlevingsopbouw, maatschappelijke dienstverle- ning, ouderen- zorg en -werk, alsook op het terrein van de verslavingszorg ook dit jaar in de gelegenheid het jaarver- slag ter toetsing in te zenden.

De inzenders ontvangen na de toetsing: een oorkonde van deelname een beoordeling van het inge- zonden jaarverslag een exemplaar van het jury- rapport.

Het Jury-rapport wordt be- kendgemaakt op de Presen- tatiebijeenkomst die in februari a.s. zal worden ge- houden. Bij die gelegenheid worden ook de inzenders van de hoogst gewaardeerde jaar- verslagen 1991 bekendge- maakt en de Panel-prijzen uitgereikt.

Deelname geschiedt door de inzending van twee exempla- ren van het jaarverslag 1991 vòòr 1 december a.s. aan:

Panel Jaarverslagen, Prinse- gracht 51, 2512 EX Den Haag.

HSA001000105
107-108
Tijdschriften MO

Platform Opbouwwerk
Prinsegracht 51
2512 EX Den Haag
telefoon: 070-3804431
fax: 070-3809973